

**THE BOOK WAS
DRENCHED**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204902

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82
594

Accession No. P. G. T1827

Author హ.వి.వ. అంజన, పా. వా. వ. వ.

Title శ్రీరామ పట్నా : పా. వా. వ. వ. 1327

This book should be returned on or before the date last marked below

క్రీస్తు.

1827

శ్రీరామ పట్టాభిషేక నాటకము.

Post Graduate Library
College of Arts & Commerce, O. U.

ప్రకాశక

పాతాళభేది సుబ్రహ్మణ్యకవిచే

గణపింపబడినది

బ్రహ్మశ్రీ నాగపూడి కుప్పస్వామయ్య, బి, ప,

గారిచే బరిష్కరింపబడినది.

౧౦.

శ్రీత్రిపురసుందర్యై నమః. శుభోదంతము.

శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకము:— ఈయది తిరుపతి వాస్తవ్యులగు బ్ర|| శ్రీ|| పాతాళభేది సుబ్రహ్మణ్యశర్మచే రచింపబడినది. అధునాతనాచారము ననుసరించి యుపోద్ఘాతము వ్రాయనవకాశము నాకు గ్రంథకర్తగారిచే గల్గింపబడినది. కొన్ని నెలలకు మునుపే యీనాటకమునఁ గొన్ని యంకములు కవివగులే చదువఁగా వినియున్నవాఁడ. కనుక ముద్రితముగు దీని సంకంఠ మరలఁ బఠించితిని. ఇక్కాలమున గ్రంథరచనయందుఁ బ్రబుకల యెంత యుండవలయునో ఉపోద్ఘాతము వ్రాయ బడినూలుటయందును సంతి సౌందవలసిన స్త్రీర్పడినది. కాని యీకష్ట మీ కవివ ద్యులకుఁ దప్పినది. వారకుగఁగనే నే సంగీకరించితిని. ప్రాయశః సన్నుపోద్ఘాతము వ్రాసియిమ్మని యడుగువా రత్యల్పతమస్యాకలు. అడిగినఁ జాలు నన్నవాడను నేను. కావున నీకార్యమునఁ బరిశ్రమము చాలఁ గల్గువదైవది. ఇదియే యీగ్రంథకర్తగారికిఁ గల కృత్యాశ్శక్తి మనవలయు.

ఇది శ్రీరామచంద్రనిపట్టాభిషేకమహోత్సవకథను జెలుపు దృశ్యప్రబంధము. పూర్వమహాశయలు కావ్యములు చెందువిధము లని క్లుప్తమున నేర్పఱచిరి. శ్రవ్యమని దృశ్యమని రూపములు. కవికల్పితమే కావ్యమునఁబడును. కాని శాస్త్రనియమముల ననుసరించి యుచితగీతఁ గవి గ్రంథమును రచింపవలయునే కాని తనకుఁ గోచివట్లు నిర్దీపరాగు. “నిరర్థ శాస్త్రవివరణః” అనఁగాట కరమేమని యడుగువా రుంచును. కవికిఁ గొన్ని యధికారిములు గలవని శాస్త్రమే విధించెడిని. కాని యాధికారిమును గని దుర్వ్యయము చేయరాదు. సర్వవ్యయము చేసిన నే కవి యగును. కావ్యకరణమునఁ గవి ధర్మాన్ని కామమోక్షము లను వత్సర్వికపురుషార్థముల నొంగఁగలఁడని శాస్త్ర ముగ్ధులెంచుచున్నది. అట్లములు కోరువాఁడ శాస్త్రనియమముల ననుసరింపక తప్పదు. కావ్యనిర్మాణము సామాన్యకార్యము గాదు. ధర్మము నుపదేశి వఱాలి యధార్థమునకు నాయపడి సుఖము నొసంగఁదగి ముక్తి నొసంగ సమర్థము నుండవలయును. తపోయోగాది మహాకార్యములవలనఁ గలుగఁ దగు ముక్తి కావ్యనిర్మాణమునఁ గలుగవలయు నన్న నది బాకులకుఁ గర్తకు నెట్టిధర్మములఁ గఱపునదిగా నుండవలయునో వేరుగఁ జెప్పవలయునా? కావ్యమును బఠించినవారు నీటి నెఱింగి ధర్మకార్యములఁ జేయవలయు నన్న యీహ గలవారు గావలయును. అట్టి యత్యల్పకార్యమును జేయించునదిగా కావ్య మనఁబడు నని శాస్త్రకర్తయందేదేశము, ఆయందేదేశము నుల్లంఘించి కావ్యమును నిర్మిం

చిన నది సత్కావ్య మనఁబడదు. చతుర్వర్గఫలములు మాకు సలదన్న నాగ్రంథము నకుఁ గావ్యమనుపేరు సార్థకము కాదు. కవి శాస్త్రప్రగతిఁ బ్రవర్తించువాఁడే కావలయు నని దీనిసారము.

శ్లో॥ “చతుర్వర్గఫలప్రాప్తి స్సుఖాదల్పధియామపి ।
కావ్యాదేవ యత స్తేన తత్సర్వరూపం నిరూప్యతే ॥
వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం దోషాస్తదపకర్షకాః ।
ఉత్కర్షహేతవః ప్రోక్తా గుణాలంకారరీతయః॥”

అని సాహిత్యదర్పణము చెలుపుచున్నది. కావున నట్టి కావ్యనిర్మాణమునకుం గడంగుట సాహసమే యనవలయును. ఇక నీచర్చకు విశేషించి ప్రయత్నింపక యధికప్రసంగిత్యవోపధయమునఁ బ్రకృతవిషయమునకుం గడంగెదను.

శ్లో॥ దృశ్యశ్రవ్యత్వభేదేన పునః కావ్యం ద్విధా మతమ్ ।
దృశ్యం తత్రాభినేయం తద్ద్రాపారోపాత్మ యాపకమ్ ।
భవే దభినయోఽవస్థానుకారస్య చతుర్విధః ।
అంగికో వాచికశ్చైవ మాహర్య స్సాత్త్వికస్తథా॥

అని మహాకవి విశ్వనాథుఁ డనువదించెను.

దృశ్యకావ్యమని శ్రవ్యకావ్యమని రెండుభేదములుగాఁ గావ్యము చెప్పఁబడును. దృశ్యకావ్యమే నాటక మనఁబడును. అభినయయోగ్యముగా నది యుండుటంబట్టి యాపేరు గలిగెను. భారతభాగవతరామాయణాదులు శ్రవ్యకావ్యములు. అందుఁగల కథ వివరణయేయుండును. అందుఁ జూడఁదగినభాగ మేదియు నుండదు. అందలి యితివృత్తము మనోవేద్యమే. నాటకములఁ గలకథ చతుర్వేద్యము కూడ నగుచుండును. నటులయందు రామాద్యాకారము లాఁగింపఁబడును గాన రూపకమని పేరు గలిగెను. నటుండు రామాదులవేష మూని వారివలెనే నటించును. ఆకాలమున నానటుని రామునిగానే ప్రేక్షకులు భావించురు. ఆరామునిసంతోషము తమసంతోషముగను రామునిచింత తమచింతగానే వారు భావించురు. అట్లుభావించుట నటునియనల్పాభినయచాతుర్యముననే కదా కలుగును? తాఁ జనుపుచున్న పద్యమునుగాని చెప్పచున్నమాటనుగాని యభినయపూర్వకముగాఁ బ్రేక్షకులకుం దెలుపక పాషాణస్తంభమువలె నిలువంబడి పఠించినచో సం దేమి పాఠకులు గ్రహింతురు. అది పురాణవశన మని తలంతురు. కావుననే యభినయప్రధానము నాటకమని తేలెను. అది శాస్త్రవిహితముగాక నటునియిచ్ఛాగ్గీన మగుచో సంతకంఁపె నసత్ఫలదాయకము వేఱొకటి కాదు. నటుండు తననటనముమూలమునఁ బ్రాచీనకాలకథ యప్పుడు జరిగినదానినిగాఁ బ్రేక్షకులు తలంచునట్లు చేయవలయును. అట్టి నాటకమును జూచునపుడు ప్రేక్షకులు సంతోషమును శోకమును దమ రనుభవించురు. దాన దుష్కార్యము లని సత్కార్యము లని చెప్పఁబడున వే వని తమంతన

గ్రహింతురు. అట్లు గ్రహించునట్లు చేయుట నటకునికర్తవ్యము. అట్లు చేయఁ బడినచే నాటకము, తక్కినది బూటక మనంబడును.

ఈకాలమున నీనియమము లన్నియుఁ దాఱుమాఱు చేయఁబడుచున్నవి. నక్కను జూచినవారఁ డెల్ల వేటకాండేయన్నట్లు నాటకమును వ్రాయువారే పెక్కుం డ్రు కనఁబడుచున్నవారు. నాటకమున లోకులు నీత్యవినీతులలక్షణము తెఱుంగున ట్లు వ్రాయువారు పెక్కుం డ్రున్నచో దేశమున కంతకంటెఁ గలుగవలసిన మహాలాభ మేమి యుండును? కాఁబట్టియే నాటకనిర్మాణ మసామాన్యమని చెప్పదురు. “నాట కాంతం హి సాహిత్యమ్” మ్మను ప్రాచీనస్మాక్తియుఁ జూపఁజెడిని. ఇఁక నాటకమున నుండ క తప్పని కొన్నివిధులు గలవు. నాందీపద్యము కథను సూచింప వలయునేకాని కవి యొక్కయుఁ దస్యహీమముయొక్కయుఁ బ్రఖ్యాతిని దెల్పునదిగా నుండరాదు. అంగములు నియమము ననుసరించియుండవలయును. అనఁగాఁ దొలుతిటియంకము నిస్త్రుతిం గాంచి వగునగా సవ్వలివి యల్పములై తుదియంకము పెద్దదిగా నుండవ లయు నను నియమము గలదు. గోవాలాకృతిన్యాయమని దానికిం గేరు. పాత్రప్రవేశ నిష్క్రమణములు యుక్తములుగా నుండవలయును. వీనిచేఁ గథ తాఱుమాఱు కాదు. ప్రదర్శనార్హములుగాని భోజనవిహారాలు ప్రసర్శింపరాదు. అనఁగాఁ బ్రేక్ష కులకు విసుఁగుగాని విషాదముగాని కల్పింపరాదని యీనియమముతాత్పర్యము.

ఈనాటకమున నాందీపద్యమునఁ బదనియమము పాటించఁబడుటయేకాక నాటకకథను సూచించునియమము పాటించఁబడినది. సుపర్వావసరముఁడు, రావణశాసనుఁడు, శ్రీవసుధాతనయాపతి యనువానిమూలమున రావణసంహారమును జేసి దేవతలఁ గాపాడి నీతాపతి యానందము నందె నను భావము సూచింపఁబడుచు న్నది. వసుధాతనయాపతి యనుచోట వసుధకుఁ దత్తనయకును బతి యనునర్థము తోఁచును గానఁ గావ్యరోష మనరాదు. అట్టియన్వయము ప్రాయశః సజ్జనాదృతిం గాంచనేరదు. రమణం బ్రోచున్ అనుదానింబట్టి తనయవతారఫలమును దేవతలు మునులు పొంది రను నానందమున నున్న రామచంద్రుఁడు రక్షించు నన్నయర్థము పట్టాభిషేకమహోత్సవ మిందుఁగల కథాసార మని తెలుపుచున్నది. ప్రస్తావనాంత మున రాఁగల పాత్రప్రవేశము సూచింపఁబడుటచేఁ బ్రయోగాతిశయ మను నంగ ము గలదని యెఱుంగఁదగు. ప్రధమాంకమున నీత రామచంద్రునిఁ గూర్చి విచారించుభుట్టము మిక్కిలి చక్కఁగా రచింపఁబడినది. పతివ్రతాయగు నారీమణి కష్టస్థితి యం డెట్లు పరితపించునో యను విషయ మెంతయో మనోహరముగా వర్ణింపఁ బడినది. రావణుఁడు నీతం గాంచి స్వాభిప్రాఢమును దెలుపుచోఁ గవి యుంచిన పద్యము హృదయతమమై సందర్భోచితపరభూయిష్టమై యొప్పారుచున్నది. కంజనేత్ర, కలనినాద, మధురవాణి, సితకరాస్య, కమలపాణి, వలపులాడి యను విశేష్యముల రావణుఁడు నీతను సంబోధించుట యుతియుఁ దగియున్నది. కాముకునినోట రాఁ

దగిన యీపదములనే మాతృభావ మూనఁదగిన శారదాప్రభృతులవిషయమున నుపయోగించినకవి యేటి కవియో పెద్ద లూహితుడుగాక.

మ॥ పడఁతీ తండ్రి త్యజించె, రాజ్యమునకుం గాసెన్, మహేశ్వర్యముల్ విడిపోయెం, దినఁ గూడు నున్న, లలియన్ లేదయ్యె, భోగంబులుం జెడఁ ఘోరాటవి బమ్మరించు నరునిం జింతింతు వేమందునే యడవిం గాసిన వెన్నె లాయె గడె నీయందంబు చంద్రాననా.

యని రావణునోటఁ గవి చెప్పించెను. దీనియర్థము సహృదయహృదయా స్తోదకరముగా నుంట నించుక వివరింతును. రావణుడు కామాతిరేకమునఁ గన్న మిన్నెఱుంగక యున్నవాడు. భూజాతయో భర్తృజైవతయై నిరంతరచింతాసాగర నిమగ్నయై పతియాగమనమునే ప్రతీక్షించుచున్నది. అట్టి తావున నిట్టి పడఁతి నిట్టి పురుషుడు మాటలాడించుచున్నాడు. సందర్భ మిది. ఇట్టితావునఁ గేవలకా మాతురుండగు పురుషుడు కాంతామణిబుద్ధి మరల్చి నేర్లు ప్రయత్నించునో యీ హింపవలయును. పడఁతీ యని తొలుదొల్ల సంబోధించెను. అంత చాలక చంద్రాననా యని మఱియు సంబోధించెను. మొనటిది—వయస్సుగిరియగుటఁ జెలుపును. రెండవది—కాంతయందుఁగల లావణ్యాశీశయమును వెల్లడించును. చంద్రునివలె పరితాపమార్చు నోకులుకులాడి యని రావణునిభావము. వయస్సున విట్టివీగుచు నుఖముల ననుభవించు నానగలనీ వారామునిఁ దలంచుచు నింకనుండ నేల? ఆ రామునిఁ దండ్రియే వదలిపెట్టెను. రాజ్యము తనంతటనే విడిపోయెను. మిక్కిలి సుఖయశస్సులం గల్గించు నైశ్వర్యములు తొలగినవి. తుదకు దిన నన్నము లేదు. ఇన్నింటికిఁ బోడుగా సౌందర్యము పోయినది. భోగము లింక నెక్కడివి? ఇంత చాలక మహారణ్యములలో దిక్కులేక తిరుగుచున్న ప్రాణేశ్వరు నేల చింతించెదపు! నీ తెలివితక్కువను గుఱించి నే నేమందును? తుదకు నీసౌందర్య మంతయు నడవిలోని వెన్నెల వలె నిష్ఫలమయ్యెఁగదా. అను భావ మీ పద్యరత్నమున నిమిడియున్నది. ఇది సమయానుగుణముగా రసమును బోషించుచు నెంత చర్చించినను విశేషార్థముల నిచ్చుచు ముద్దులు మాట గట్టచున్నది ఇట్లే యిందుఁగల పద్యములఁ జర్చించిన నిది యే గ్రంథమును మించును. కాన నాపని మానితిని.

ఇందుఁ గలకొన్ని విశేషములం దడవెదను. అతికాయుడు రామభక్తుడని కవి సూచించెను. ఇది యెంతయుఁ దగియున్నది. ఈవిషయమున రంగనాథరామాయణ మీ నాటకము ననుసరించుచున్నది. భగవద్దర్శనమున దుష్టాత్ములమౌనసములు మాఱి భక్తిరసపూర్ణము లగు ననుట యొక వింతకాదు. రాక్షసు లనఁగా మహాకూగ్రు లనుభావము నామాన్యముగా నెల్లరకుం గలదు. కాని యది సమంజసము కాదని యిక్కవి స్పష్టపఱచెను. ఈఘట్టమునఁగల సీసపద్యము, మత్తేభవిక్రీడితము విశేషించి జ్ఞాఘాపాత్రములుగ నున్నవి. రావణునకు హిత ముపదేశింపఁబూనిన వారలలో నతికాయుడు నొక్కఁడు జ్ఞానముగలవా రెల్లరునీతొ దేవినిచ్చిరామచం

ద్రు నాశ్రయింపుమనియే రావణున కుపదేశించిరి; అం దతికాయుడు మిన్నయనఁ
దగియున్నవాఁ డని గ్రంథకర్తభావమైనట్లు కనుపట్టును. (రావణునిపుత్రులలో
నొక్కఁడగు తిశిరుఁడు తమ్ము యుద్ధమునకుఁ బంప వేడునప్పుడును, అతికాయుడు
దా నానందించినట్లు పాత్రభావమును గవి పోషించెను.) ఏలొకో యిక్కవి కొన్ని
పద్యములను భోజచంపునూడి పరివర్తన మొనరించెను.

శ్లో॥ యద్బాహురాహురసగాయితశస్త్రధారా
దిక్పాలకీర్తిమయచంద్రమనం గ్రసన్తే ।
తద్వైరిణాం రణముఖే శరణప్రదాయీ
నైవాస్తి కశ్చిదముమస్తకమస్తరేణ॥

భోజచంపు.

మ॥ అనిఁ ద్వద్బాహువిధుంతుదు త్వలఁగి ఘోరాస్త్రంపుజహ్వవళిఁ ।
ఘనదిక్పాలయశోమయామృతకరుంఁగార్కొంచు మింగంగ నౌఁ ।
గన నీవైరుల కంతకుం హాకఁడు తత్కర్త లేఁ హాకం డేనియుఁ ।
రణసీమఁ శరణిచ్చి నెవ్వగలు దీర్పఁరాక్షసాధీశ్వరా॥

ఈ పరివర్తనము మూలార్థమునకు మెఱుఁగుపెట్టుచున్నది. దీనింబట్టి యిం
చుక యోజింపఁ బ్రాచీనులభావములయందుఁ జక్కని యభిమాన మిక్కవివరున
కున్నట్లు కన్పట్టెడి. ఇదికాక మఱికొన్నితావుల నిట్లే పరివర్తన మొనరించిన
పద్యములు హృదయంగమములై యెసంగుచున్నయవి.

కొన్నితావులఁ దిక్కనసోమయాజిపోకడలఁ గొన్ని పద్యము లల్లినట్లు స్పష్ట
మగుచున్నది.

ఉ॥ పెట్టనికోట నీకు హరిభీముఁడు నస్తునుడుఁ రణంబునఁ
దొట్టినమంట లాకొలఁదియోధుల సాత్యకీయుఁ విరాటుఁడుఁ,
జుట్టపుమేగు పుగ్రరణశోభితఁ డీద్రుపదుండు నిన్ను ని
ట్టట వచ్చునే మరలత్తై నను నొల్లపు గాక చివ్వకుఁ

భారతము, ఉద్యోగపర్వము.

ఉ॥ పెట్టనికోట రామునకుఁభీమబలుం డగు సూర్యసూతి దా
నొట్టిన మంట లక్ష్యఁగుఁడుయద్ధతలంబున యోధవర్మలై,
నట్టిరు జాంబవంతుఁడునుఁనంజనపట్టియు సంగదుండు ని
ట్టట నౌనె రాముని మహాగుణధాముని వైరిభీమునిఁ॥

౧ అంకము.

తిక్కయజ్వలై లి నాటకరచయకుఁగూడ ననుకూలించు నని యిక్కవిభావ
మొట్లు తోఁచెడిని. నాటకముచివరభాగమునఁ గల

గీ॥ భూరిసారప్రసవలయి పొల్పు నిర్వ్వరకును, సదృశక్షమలకును రమణ మెరయ
ధారుణీజాతకును భూతధారణికిని జెలువుఁ డగుచును జరము వర్ధిలఁగదయ్య
అనుపద్యము.

శ్లో॥ భూరిసారప్రసవయో స్సదృశక్షమయోర్ద్వయోః
ధారుణీభూతధారిణ్యో ర్భవ భర్తా శరచ్ఛతమ్॥

అను కాళిదాసకృతమాళవికాగ్నిమిత్రమునఁ గల శ్లోకమును స్ఫురింపఁ
జేయుచున్నది.

మఱిగొన్ని యుదాహరణము లిట్టివి చూడ నగు.

శ్లో॥ దేశే దేశే కళత్రాణి దేశే దేశే చ బాంధవాః,
తం తు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతృ సహోదరః॥ అని వాల్మీకి.

ఆ॥ భార్య లెల్ల యెడలఁ బడయంగఁ బడుచున్రు
బంధు లెల్ల యెడలఁ బరగుచున్రు,
కూడఁబుట్టి తోడునీడగాఁ జరియించు
తమ్ముఁ డబ్బసీమ తనరి డెంచు ॥ - ౨ అంకము.

శ్లో॥ ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యది,
పారుషే చాప్రతిద్యుద్వ్య శ్శనై సం జహి రావణిమ్.

అని వాల్మీకి.

తే॥ గీ॥ బాణమా! రామచంద్రుఁడు పౌరుషమున
సప్రతిద్యుద్వియేని ధర్మాత్ముఁ డేని,
దాశరథి యేని సత్యతత్పరుఁడు నేనిఁ
జంపుచువుగాక రావణి సమరమునను.

౩ అంకము.

ఇట్టి పోకడ లనేకములు గలవు.

మందోదరి రామావతారతత్త్వ మెఱుంగు నని పంచమాంకమునఁ గల్పిం
చెను.

భరతునకుఁ గల భ్రాతృభక్తి చతుష్ఠాంకమున సత్యదృఢతముగా వర్ణింపఁ
బడినది.

ఇంక రావణపాత్రమును గవి యెల్లు పోషించెనో యించుక తడవెదను.
పంచమాంకమున రావణుఁడు మందోదరి నూటడించుభాగమునందు.---

చం॥ ఎఱుగుదు మున్నె రామవిభుఁ డెన్నఁగ వెన్నుఁ డటంచు నిర్జన
ల్గతిమఱి నన్ను జంప బతిమాలఁగ నీగతి వచ్చె నంచు న,
తైఱఁ గది యెల్ల నా విభువిదేవిని దొంగిలి తెచ్చినాఁడ ని
త్తెఱి ననుఁ జూప వేగముగఁ దాఁ జనుటచు నటంచుఁ గాంత నో!

కాంతామణీ! నేను బుట్టినదాదిగాఁ జేసిన పాపకార్యము లెన్నియో కలవు.
అవి యెల్ల న న్నలయించి పొలియింపకుండునా?

చం॥ చెఱవితీ జన్నముల్ విబుధశేఖరపాలిని భంగపెట్టితి
జెఱగొనితిం బతివ్రతలఁ జేడ్చడఁజేసితి మానులన్ సతీ,
యెఱుక దొఱంగి పేర్చి యలయించితి లోకము లెల్ల వేళ ని
జ్జెఱఁగున హింసలే సలిపితి మఱి మే లెటు నాకుఁ జేకురన్.

అని కవి మార్చెను. దీనింబట్టి పరికింప రావలయుండు కపిలమునితోఁ బోరా
డినప్పు డామహాత్ముఁ డొనరించిన యపదేశము, సనత్కుమారునియపదేశము మన
సునఁ బట్టి శ్రీరామచంద్రనామమున నవతరించిన శ్రీమహావిష్ణువుచేతఁగో దనకు
మృతి గలుగుట ప్రవమని నమ్మియే దానికై త్వరపడి నీతాపహరణాదికృత్యములు
గావించె నని కవి యవనిక నలంకరించి ధన్యుఁ డయ్యె నని తలంచుచున్నాఁడను. ఇది
యెంతయుఁ దగియున్న దని సుతసింఛుచున్నాఁడను. ఇట్టిఘట్టముల నెన్నింటిలో
పరిశీలింప గ్రంథమం దంతటను రామప్రభావము నిండింపఁబడి వ క్తలకు శ్రోతలకు
నీతిని గఱపునదిగా నాటక మున్నదని నాభావము. ఏదోపాత్రము నేయేరీతిగాఁ
బోషించిన బాగో యట్లే నాటకమున మెలకువ గలిగి యాకవి పోషించె నని నే
నెంచు చున్నాఁడను. తక్కిన నాటకలక్షణములఁ బ్రధానభాగములు స్పష్టముగాఁ
గనఁబడునట్లు వ్రాయఁగన్నను సంధిపంచకమునకు నిందుఁ జోటు లేకపోలేదు. వాని
నన్నింటిని గనఁబఱచుట యధికప్రసంగమునఁ జేకు నని వెఱచి వదలితిని.

మొత్తముమీఁద నాటకము ప్రశంసార్హముగా నున్నది. ఆయాపాత్రము
లకు నుండఁదగిన భావము చక్కగా బోషింపఁబడినది. ప్రదర్శనానర్హములగు
విషయములకు నిందుఁ దావు లేదు. కావున ని నాటకము ప్రదర్శనార్హమై ప్రశంసా
ర్హమై యున్నదని నొక్కి వక్కాణించుచున్నాఁడను. మంచి మంచి నానుడులుగల
పద్యము లిందుఁ గలవు. అవి కంతపాఠము చేయఁదగినవి; నీతిబోధకములు. ఇంక
ను దెలుపఁదగిన విశేషాంశములు పెక్కులు గలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతి వాని
మానితిని. ఈ నాటకము తెలుఁగుదేశమున నెల్లయెడల వ్యాపించి గ్రంథకర్తకు
నిర్మలయశస్సును సంపాదించి చిరకాలము వర్ధిల్లుగాక యని వారక కోరు
చున్నాఁడను.

ఇట్లు విన్నవించు సాధుజనవిధేయుండు

జనమంచి, శేషాద్రిశర్మ.

శ్రీ-శ్రీ-శ్రీ.

(గ్రంథముపైఁ గతిపయ పండితాభిప్రాయములు.)

“KALAPRAPURNA”

4, Mallikesvaran Street

VE DAMU VENKATRAYA SASTRY.

G. T. MADRAS, 5-4-29

పాతాళభేది సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు శ్రీరామపట్టాభిషేక మను స్వవిరచితాం ద్రనాటకమును నా కొనంగిరారు. వీరు తిరుపతిలో కోట్ట వకీలగు శ్రీ నాగపూడి కుప్పసామిఅయ్యరు బి, ఎ. గారిచేత ఆంధ్రగైర్వాణములయందు సుశిక్షితులైన సాహిత్యవంతులు. వీరియగుగువుగారు గొప్పవిద్వాంసులు మంచిలాక్షణికులు ను. తదనుసారమున శిష్యులు వీరును మంచి లాక్షణికులుగానే యున్నారు. అందులకు ఈ నాటక మే తార్కాణము. ఈ గ్రంథము ప్రాచీనోత్తమకావ్యములసరళిని బోధ సయిన్నది.

గ్రంథమున వీరే చదివి వినిపించిన కతిపయభాగములను వింటిని; సంతసిం చితిని, దానంతటి గ్రంథమంతయు వినం గుతుక మగుచున్నది.

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రి.

(శ్రీ)

బ్రహ్మశ్రీ పాతాళభేది సుబ్రహ్మణ్యకవిగారిచే గ్రథితమైన శ్రీరామపట్టాభి షేకనాటకమును జదివి యమందానందము నొందితిని. శ్రీరామపరములైన రూపకము లనేకము లుండఁగా, మరల నియ్యవక్రమ మేల? యను ప్రశ్నము మురారిజయదేవకపులచే నీవఱకే దత్తోత్తరము. వానియందుంబోలె నిందుఁ గల్గు న బహుళము లేకయున్నను, ఉన్నది సైత ముచితమై కవిలోకజ్ఞతకుఁ దార్కాణ ముగా నున్నది. నాయకునియత్కర్తము సర్వత్ర నిపుణముగా నిర్వహింపఁబడి నది. పద్యములు తొలికపులపోకడలఁ దలంపించుచున్నవి. గద్యములు దీర్ఘము లయ్య దురస్వయదూరములై హృద్యములుగా నున్నవి. విద్యస్థులైన బ్రహ్మ శ్రీ నాగపూడి కుప్పసామియ్యగారియొజ్జనమున నాటిలేతిన వీరిచన నిగుప్తమై యుపాదేయముగా నున్నదన్న వింత యేమి?

స్థలము, }
22-6-1929 }

దూర్భా - సుబ్రహ్మణ్యశర్మ,
ప్రధానాంధ్రపండితుడు,

వేంకటగి రిమహారాజుగారి కళాశాల.

మ. రా. రా. శ్రీ బ్రహ్మశ్రీ పాతాళభేది సుబ్రహ్మణ్యకవిచే రచియింపఁ
బడిన శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకమునఁ జాలభాగము చదివి యానందించితిని.
దానిలో యుద్ధకాండకథయంతయు నాంధ్రీయనాటకసరణి ననుసరించి యంకపంచ
కమున ముప్పదిమూడు రంగములలో రసోచితివిభాగముగా నిర్ణయింపఁబడి
హృదయరంజకముగాఁ గథాసంవిధానచాతుర్యము మెఱయునట్లు రచియింపఁ
బడియె. దీనిలో నీరససంభాషణములును, అప్రకృతములగు వర్ణనాంశములును
జాగ్రత్తతోఁ బరిహరింపఁబడినందున సంస్కృతనాటకములలోని రససంగ్రహ నైపుణి
యుచితముగా వెలయుచున్నది. భవములు ప్రఘట్టోచితములై పాత్రకాతాచితిని
బోషించుచున్నవి. శైలియు సమధారావలసితమై యశిధలబాధమై యున్నది. కవి
యీ గ్రంథరచనమునఁ జాల శ్రమించి యాంధ్రనాటకసమితిలో మేలైనపదవి
చెందఁజాలిన మంచికృతిని లోకమున కొసంగెనని తలంచుచు జరపరిచితిరై నను
గ్రంథకర్త యిట్టి రసవత్కృతిఁ బ్రచురింపఁగలఁడని యూహించి యుండకున్నను
బరమమోదము కలిగించిన యితినిమహాధ్యనయమును శ్రేయమును మనఃపూర్వ
కముగాఁ గోరుచున్నాఁడను.

9—8—29 }
చెన్నపురి. }

(సం) మా. రామకృష్ణకవి.

FOREWORD.

I have great pleasure in responding to the wish of Mr. Patalabhedhi Subrahmanyam that I should write an introduction to the new play with which he is now appearing before the Telugu Literary world. As I proceed to do so, I recall with great vividness, the very attractive impressions he formed on my mind about fifteen years ago, when he was my student at Pachaiyappa's College, Madras. Keenly interested in Telugu Literature, and giving promise of literary composition of great value even at such an early age, young Subrahmanyam was always a welcome visitor at my house and I used to enjoy immensely listening to the Telugu stanzas with which he regaled my ears with his inimitably sweet voice. Many things have happened to him and to me during this interval of years; we have gone our different ways and we have had our own shares of the joy and sorrows of life. But I am glad to realise we are united still in some of our literary interests and it is a matter of real satisfaction to me to welcome him as a Telugu Dramatist.

One of the reasons for the wide popular appeal of the Dramatic Literature of Greece was its constant choice of themes from the ancient mythology of the people, and Mr. Subrahmanyam has followed in the wake of that excellent example, by weaving this plot round the activities of the great hero of the *Ramayan*. His triumphs over Ravana; the devoted services of his lieutenants; his return to his capital from his exile of years and the culminating episode of his coronation are all incidents which evoke the most tender sentiments in all Hindu hearts and a good reception is therefore assured for this play even by the nature of this subject. His treatment is worthy of the theme and his composition is full, not merely of exciting dramatic incidents, but also of delicate touches of feeling and character. Gifted with an eloquent command of vocabulary, he has imparted considerable energy and spirit to his verses which make very pleasant reading indeed. Being still youthful in years he excels particularly in the treatment of scenes of battle, but it is not difficult to discern ability in his works in various other directions also. No writer of any incident connected with the life of the hero of the *Ramayan* can afford to depart very much from the classic version of Valmiki's epic, but it is clear that Mr. Subrahmanyam has thought much about his subject and he has had the courage to introduce a few things of his own. While congratulating him on this production, it only remains for me to express the hope that he will have more literary successes in the future and he will have the good fortune of enriching this branch of Telugu Literature which, undoubtedly, stands in need of further achievements.

Sanatana Dharma College,
Cawnpore,
12th July, 1929. }

P. SESHADRI,

Principal and Senior Professor of English.

ధన్యవాదము.

శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకమును సీగ్రంథము నారచించిన నాటకములలో మూడవది. కాని ముద్రణము గాంచినవానితోఁ దొల్లటిది. శ్రీ తిరుపతిపురంబున వెలసియుండు శ్రీ సరస్వతీవిలాససభవారు “విభీషణపట్టాభిషేక” మను నాటకము ప్రదర్శించి యప్పట్టున నింకను సీతాదేవి శ్రీరామానిఁ జేరక లుకలోనే తపస్విని నా నున్నదని యాడినమాట యేను విని వారియొక్కంతి దీర్చును, “రామాయణయధము నాటకముగ వ్రాయఁగలవా” యని యొకానొకరు నన్నడిగినపోటు మాటకు సమాధానముగ నుండను మది నెంచి రసవంతముగ రచియింపఁగల్గుదునో యన్న శంక యొక్కవంక మది నొక్కుచున్నను నస్మత్కృతకిల్బిషవంకంబుఁ బోఁగడిగితిన. పూర్వపునాటకఘక్కికిని నిష్పఱిష్టును పాశ్చాత్యసంస్కరమున దానిలోఁ గలుగుచుండు మార్పులకును నొక్కసమ్మేళనము గలిగిన నొక్కచోప్పుగ నుండు నని యందందు సీగ్రంథమున నా యిచ్చవచ్చినపోకలఁ బోయియున్నవాడను. కార్యము గొప్పది. నాకుఁగల శక్తి మిక్కిలి యు నలంతి. శాస్త్ర మెఱుంగను. వశ్యవాక్కును గాను. అట్లగుటం బండితిప్రకాండులయుల్లుంబుల కెక్క రచియింప వలంతిని గాను. ఈవిధముగ శ్రీరామార్చనము చేయ నెంచి నాకొవించిన యీసాహసమునకై నన్ను మన్నింప నెల్లర వేడుచున్నాఁడ.

ఈగ్రంథము నెల్లును ముద్రింపనే వలయు నను పట్టు వట్టి రచనము త్వరమైనాచే రచియింపఁజేసి “పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నారాయణు”నట్లు ముద్రణంతము దనుక నొక్కటే నాపూనిక నుండి యిక్కార్యము శ్లాఘ్యంబుగ నిర్వహించిన యస్మన్మితవతంసులగు బ్రహ్మశ్రీ పూశా విశ్వనాథశాస్త్రిలగారియెడలను, నా కాంధ్రకవిత్వంబు పఱుంగు దెలిసి నాచేఁ బద్దెములు రచియింపఁజేసి వానిని బరిశీలించుచు నాంధ్రభాషామహోవార్ధి దాట నాపాలిటి తేఁపయై యీగ్రంథమును సైతము నాయెడఁ గల శిష్యవాత్సల్యాతిశయమునఁ బరిశీలించి మచ్చేముషీమూలంబై తనరిన మధుసూదనమును సఖలాంధ్రకవిలోకచిరపరిచితులును నాంధ్రగీర్వాణాసదృశపాండితీవిలాసభానులును నగు బ్రహ్మశ్రీ నాగపూడి కుప్పస్వామయ్యగారియెడలను, నానిన్ననాటినుండి యొజ్జనము వహించి నాయఁగలికుండ్రిచేర్చి నారచించిన యీగ్రంథము నెంతయు

నోపికతో ముద్రణం బొసరింప ననువుగ నెత్తి వ్రాసియిచ్చిన శ్రీయత కందికట్టి వేంకటసుబ్బరాయలునాయుడుగారియెడలను, నాంధ్రగీర్వాణముల నా కొజ్జయై, నన్ను నిరతముఁ బోత్సహించుచు గ్రంథము రచింపఁజేసిన శ్రీమాన్ మాడభూషి మఠం వేంకటాచార్యులుగారియెడలను, బ్రహ్మశ్రీ బండేపల్లి శేషశాస్త్రిలుగారి యెడలను, ముద్రణంబును సవరించుచు నీహపు గ్రంథమునకుఁ గల్గఁజేసిన విద్వాన్, బ్రహ్మశ్రీ సరస్వతి వేంకటసుబ్బరాయశాస్త్రిలగారియెడలను, నా వేడి నంతన మిగుల నాదరంబున నుపోద్ఘాతము వ్రాసియిచ్చిన కావ్యపురాణతీర్థులు, సభినవాంధ్రవాల్మీకిచిరుదాంకితులును నగు బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారి యెడలను, నాకిళాశాలాపిద్యాభ్యాసమునాఁ జాదిగ నాయండలి వాత్సల్యవిశేషం బున వ్యక్తి దూరమయ్యును ననురక్తి నాయెడ సక్తము గావించి యీగ్రంథమునకు నాంగ్లభాషలో భూమిక (Foreward) వ్రాసియిచ్చిన శ్రీమాన్ పూండి శేషాద్రి (M. A) గారియెడలను, నాటకకర్తలకు సుబువుగ నలవడని శౌరవమును బ్రస్తావన వ్రాసియిచ్చి నా కలవరిచిన కావ్యపురాణస్మృతితీర్థ విద్వాన్ బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్బరాయశర్మగారియెడలను న న్నెల్ల వెంటలఁ బోత్సహించుచు మ త్పురోవృద్ధికి సాహాయ్యము సూపుచుండు నస్మన్మిత్రబృందమునెడలను గరము కృతజ్ఞుఁడనని యొక్కమాటు కేలు మోడ్చి తలవాంచి నతి యొనర్చుకంటె నే నేమి నెచేయఁగలవాఁడను. “చంద్రున కొక్క నూలిపోఁ” గన్నట్లు నాయీవందనంబుల ల్లగును డెందంబులఁ గైకొని నన్ను మన్నింతు రని కమంగు నభిప్రాయించువాఁడ.

మాకథానాయకుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి యెల్లరకు దీర్ఘాయురారో యైశ్వర్యపరంపరల ననుగ్రహించుతే మని యమృతహనీయునిపాదపద్మముల కెఱు గువాఁడ.

ఇట్లు

విపశ్చిజ్ఞశిష్యవిధేయుడు,

గ్రంథకర్త.

శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకమునందు వచ్చుచాత్రములు.

పురుషులు.

సూత్రధారుడు

కుశీలవుడు

శ్రీరాముడు

భరతుడు

లక్ష్మణుడు

శత్రుఘ్నుడు

వసిష్ఠుడు

దశరథుడు

సుగ్రీవుడు

అంగదుడు

జాంబవంతుడు

హనుమంతుడు

సుపేణుడు

నీలుడు

నలుడు

గుహుడు

అగస్త్యుడు

సూర్యుడు

బ్రహ్మ

శంకరుడు

ఇంద్రుడు

అగ్ని

యముడు

వరుణుడు

వాయువు

నలకూబరుడు

మాతలి

గరుడుడు

సుమంత్రుడు

ప్రధాననటుడు

ఒకనటుడు

కథానాయకుడు

శ్రీరామునిమొదటితమ్ముడు

శ్రీరామునిరెండవతమ్ముడు

శ్రీరామునికడగొట్టెతమ్ముడు

ఐత్వోకులగురువు

శ్రీరామునితండ్రి

వానరరాజు

వానరయువరాజు

} సుగ్రీవునిమంత్రులు.

} వానరసైన్యాధిపతులు.

నిపాదనాయకుడు శ్రీరామునియూత్తమిత్రుడు.

ఒకమునీశ్వరుడు.

శ్రీరాముని వంశకర్త, లోకబాంధవుడు.

సత్యలోకాధిపతి.

కైలాసనాయకుడు.

} దిక్పాలకులు

} కుబేరుని పుత్రుడు

ఇంద్రుని సారథి

ఖగరాజు

దశరథుని మంత్రి, సారథి

రావణుడు
మాల్యవంతుడు
ఇంద్రజిత్తు
అతికాయుడు
దేవాంతకుడు
సరాంతకుడు
త్రిశిరుడు
కుంభకన్ధుడు
విభీషణుడు ✓

రాక్షసచక్రవర్తి ✓
రావణునిమాతామహుడు

— } రావణుని కొడుకులు.

రావణుని పెద్దతమ్ముడు ✓
రావణుని పిన్నతమ్ముడు, రావణుననంతరము

రాక్షసచక్రవర్తి

ప్రహస్తుడు
మహోదరుడు
మహాచార్యుడు
యూషాత్నుడు
జ్వాలాజిహ్వుడు
శార్దూలుడు
విద్యుజ్జిహ్వుడు ✓
రక్తనామడు
కాలనేమి
మకరాక్షుడు

— } రావణునిమంత్రులు.

రావణునాస్థానపుదౌవారికుడు

రావణుని వేగులవాడు

రావణునిబంటు

ఒక రాక్షసుడు

మారీచునికొడుకు, ఒక రాక్షసుడు

ఖరునికొడుకు, ఒక రాక్షసుడు

స్త్రీలు.

నీత
రంభ
ధాన్యమాలిని
మందోదరి
సులోచన
సరమ
త్రిజట
శూర్పకర్ణ
ద్వీపనాస

శ్రీరాముని ధర్మపత్ని, కథానాయిక

ఒక యవ్వరోంగన

ఒక యవ్వరోంగన

రావణునిపట్టమహిషి ✓

ఆదిశేషునికూతురు, ఇంద్రజిత్తుభార్య.

విభీషణునిభార్య

విభీషణునికూతురు

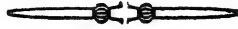
} రాక్షసస్త్రీలు. (౯

సమయోచితముగ నింకఁ గొందఱును వత్తురు.

శ్రీరస్తు.

అ వి ఘ్న మ స్తు.

శ్రీ రామ పట్టాభిషేకనాటకము.

ప్రస్తావన.

వసుధాతనయాపతి

పావనరఘువంశజలధిరభవ్యశశి సుప

ర్వావనచంఘః డారాముఁడు

రావణశాసనుఁడు మిమ్ము శ రమణం బ్రోచుకా.

[నాంద్యంతమున]

సూత్రధారుఁడు:—(పుష్పాంజలిం జల్లి, (తనలో) ఏటికి నటుఁ డింత తడవు సేయుచున్నవాఁడు!
కార్యభారనిమగ్నుఁడయి యుండనోపు, పిలిచెద. (తెరవంకఁగాంచి) కుశీలవా, ఒక్కమా
ఁజేటు రమ్ము.

[నటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

నటుఁడు:—ఆగోష్ఠమా ! యేమి యాజ్ఞ ?

సూత్రధారుఁడు:—మఱచిలివా భక్తజనహాషకుఁడును, దుష్టరాక్షసశోషకుఁడును, నపారకరుణా
సముద్రుఁడును నగుశ్రీరామభద్రునివాసంతనవరాత్రమహోత్సవసందర్భమున శ్రీరామచంద్ర
పట్టాభిషేకము నభినయింప రసికావతంసు లగు నీసభ్యు లాజ్ఞాపించిరిగదా. నేపథ్యసంవి
ధానము సిద్ధముగ నున్నదిగదా?

నటుఁడు:—చిత్తము! మహాభాగ్యము. ఎవరిచే రచింపఁబడిన నాటకమును బ్రదర్శింప వలయు నని
యానతియ్యుగో?

సూత్రధారుఁడు:— అన్ని విషయంబులును జెలియనివానిపగిది నడుగుచున్నాఁడవు. నీయూహ
శ్రీరామచంద్రునిపైన్యంబులు లంకను ముట్టడింప, రావణుఁడు దిక్కుదోపక యుక్తిరిబిక్తి
రియై తనవారిమాటలనే తా నమ్మఁజాలనివాఁడయి పరిపరివిధముల నూహించిన యూహ
రీతి నున్నది. వినుము.

సీ. ఏమాన్యవసతి యశాశ్రీమనోరమాన,
 కతిత్మస్తి నానఁగూర్వనగు తిరుపతి
 ఏసూరి యుదయిం చెర నెలమిఁ గాశ్యపసగో
 త్రమునకు మణిభూషణమువిధమున
 ఏవిజ్ఞనభిజనంబెనఁగుఁ బాతాళభే
 ది యనునామంబునదీ స్తి మిగుల
 ఏమనీషికిఁ దండ్రియిందిరాపతిభక్తుఁ
 డైమీఱునట్టి శ్రీరామసూరి
 తే. ఏగుణజ్ఞునిగురుఁడు శ్రీరాగపూడి
 వంశమాళి కుప్పస్వామి వరగుణమణి
 ఏమహాకవి జ్ఞానరనింగిలీఘ
 సంస్కృతములంగు నిపుఁడైరసభల వెలయు.

నటుఁడు:—ఓహో!

క. బ్రాహ్మణకులవర్ధిష్ఠుఁ డ
 జిహ్వారసజ్ఞుఁడు బుగ్గోపసేవితుఁ డగు సు
 బ్రహ్మణ్యసుకవి నెఱుంగ నె
 బ్రహ్మణ్యుం డతఁ డుదాత్తపండితుఁ డరయన్.
 పూర్వలగు మహాకవులచే రచింపఁబడిన నాటకంబు తెన్ని యేని యు నుండఁగా నిప్పటి
 వాఁడగు సితనినాటకము నెట్లు శ్రేష్ఠం బని వక్కాణింతువు?

సూత్రధారుఁడు:—పండితప్రకాండులమన్ననం బడిననవాఁడు పూర్వకవులమాన్దింబు ననుసరించి
 జీగిఁ దైత నెప్పనట్టి యీకవీంద్రుఁ బ్రోత్సహించుట మనధర్మము. ఇంతకంటె భాగ్యం
 బు గలదా! అంతయ గాక మహాకవి కాళిదాసు కంఠోక్తిగ నుడివినమాట విననైలివా?

“పురాణమిత్యేవ న సాధు సర్వం, న చాపి కావ్యం నవ మిత్యవద్యం
 సంతః పరీత్యాన్యతరదృఙంతే, మూఢః పరప్రత్యయనేయబుద్ధిః”

కాఁబట్టి యిన్నియు నెఱింగిన నీయూహ శుకసారణులు తెలియనివారని వారిమాటల నమ్మక,
 కాద్యులుఁడు వృద్ధుఁడు తగినవాఁడు కాఁడా యని శ్రీరాముపై నన్యం బరయఁ బంపిన రావ
 ణుని తెలివిన మించుచున్నదే.

నటుఁడు:—చిత్తము. (అలకించి) మననటు లపుడే సంసిద్ధు లయినట్లు కన్పట్టుచున్నది. భావికార్యం
 బునకుఁ బూనుటము.

సూత్రధారుఁడు:—నామాటలే కథాభాగమున కుపక్రమణిక యని నమ్మిరి కాఁబోలు. ఇఁ
 రావణుఁడు చింతాయత్తుఁడై వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక మనసు పోదము రమ్మ.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ ర మ్మ.

శ్రీ రామ పట్టాభిషేకనాటకము.

ప్రథమాంకము.

ప్రథమస్థలకము.

[ప్రదేశము (లంకాపట్టణము) రావణునిలోచనామందిరము.]

[రావణుడు చింతాయత్తుడై ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రావణుడు:—ఆహా! ఏమన వచ్చు సరామునిసామగ్ధ్యము! నిల్చినచోట నిలువక యితడు చెట్టులను గట్టలను ద్విమృత్యుక్రోధిమాంకలను గూర్చుకొని నామీద నెత్తి వచ్చియున్నవాడు. వారిసాహాయ్యమున నర్జునుని సాగొతు నని వచ్చినవాడు. ఇక్కపులును సంతకుఁ జాలిన వారలే. కాకున్న గుహర్థమును నముద్రలంఘనకార్యము హితమాత్ముఁడగు వానరుఁ డొక్కఁడే చేయునా! అంతట బాక యాకీశాధముఁడు నాకంతయుఁ బ్రీతిగొలుపునశోకవన మెల్లఁ బెకిలించి పాడుచేయునా? శకుమారావేరుల నెల్లరఁ బాలించునా? తాను వృక్షశాఖలు చక్క లాతియామునఁబయి శివీయును బూనక యస్త్రశస్త్రధారుల నిర్జ్వ రావేరుల లెక్కకు మిక్కిలిగఁ బెక్కింపఁ బోవుచున్నది. జక్కొడివైచునే. అక్కటా! కాలవైపరీత్యమున నునఁ గలవాఁడు. నరవానరులు చెలరేగి నరాశనుల మీఁది కెత్తి వచ్చిరి.

అ. నె, బెండు లొకట మునిగిగ్రగుండులు దేలిన

ట్లగి చల్లనయి సుకథాంశుఁ జేర్చు
నట్లు నరులు రేఁగి శ్రరసురులఁ జెనకంగ
నెట్టివేళ యయ్యెనె మనంగ.

ఆహా! ఈ సుగ్రీవు నే మనవలయు. అన్నను మోసమునఁ జంపించి యతనినతిని రాజ్యమును జేకొని తాను నొక్క బిరుదుమగఁడువోలే రామునకు బాగటయై వచ్చియున్నవాడు. వాని నట్లే తన్ను నారాముఁ డేలఁచింపక విడిచిపుచ్చు నని యైన నెన్నుకొన్నాడు. రామునికి బాగ టగ వచ్చినకడవీరు లందఱును నమోఘవీర్యులని శుకసారణులు తెలిపిన మాటలు నిక్కము లగునా! నిక్కమున కారసిమాడ శాఖామృగపాలి కంతటిదీరము లెక్కడివి! అవి యతిశయోక్తులుగా నోపు. అందఱు నొక్కతలయింట. ఆరాముఁ డొక్కఁడే యొక్కతల యింట. అది యతిశయోక్తి యనుటకుఁ గానున్నది. ఆరాముఁడు జనస్థానయాతుధానియఁ బరునాల్ల వేపురు వీరవరేణ్యుల నొక్కముహూర్తమున నెక్కిటి కయ్యంబున నేలకుఁ బెచ్చినవాడు మారీ చాదిమాయావులఁ బెక్కింపఁ మాముచేసినవాడు. అట్టి శూరశిఖామణికఁ జాలస్త్యకుల పాంసనుఁడగు విభీషణుఁ డొక్కఁడు తోడ్పాదె. అక్కటా! తరువునఁ బుట్టినయగ్ని తరువునే యేర్చునట్లు పులస్త్యవంశమునఁ బుట్టి పాలస్త్యులవివాశమే గోయఁచున్నాఁడీ విభీషణ హతకుడు.కొనిమ్ము. ఈరామాన్ని నార్ప రావణాభిషేకము శరవన్నము గరియించుగాక. ఆరాముఁడు నాకోపాగ్నికఁ దొలిపావిమ్ము. విభీషణుఁడు రెండవపావిమ్ము. అంతలో నాకులము నిమ్మలంకం బగును. ఆహా!

ఉ. హీరమరాళగాంగసికత శేందుమ సోశ్వరితై లమల్లికా
వారిశుమారిశఖసురీవారణశుభ్రముగాఁ జెలంగు ని
మీ పులస్త్యసంశమునభీమవిభీష య డన్నమచ్చ నే
డారియ సంధవించె నకశటా! కులగౌరవ మంతరింపఁగొక.

[చౌవారికుండగు జ్వాలాజహ్నుడు ప్రవేశించు చున్నాడు.]

చౌవారికుండఁడు:—జయము జయము దానవేశ్వరునకు. దేవా! ద్వారమున శార్దూలుఁడు వచ్చి
యున్నాఁడు.

రావణుఁడు:—రానిమ్ము.

చౌవారికుండఁడు:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

రావణుఁడు:—శుకసారణులు భీరువులని నీలివిశారదుండగు మహాదరునితోఁ జెప్పి యిప్పు డీశార్దూ
లుని రాముఁడు దండుతో విడిసియుండు సువేలాగ్రికి రామాదుల లెగవ లారియఁ బంపితిని.
వీనికి యేమో కనుఁగొందుఁ గాక.

[శార్దూలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

శార్దూలుఁడు—జయము జయము రాక్షసేశ్వరునకు. దేవా! అభీవాదనము. (నమస్కరించి లేచి
నిలుచును.)

రావణుఁడు—శార్దూలా! పోయివచ్చితివా? అక్కడవృత్తాంత మేమి? నీ హావేటి కిట్లు పై నృ
మున విన్నవై యున్నది?

శార్దూలుఁడు—దేవా! ఊమింపుము. ఆభయ మింకను నీటలేదు. (వదలును.)

రావణుఁడు—ఏభయము? నీకేమైనది? డొడ్డు పైల యిట్లు వదలకెడవు?

శార్దూలుఁడు—దేవరముదలఁ పిలవచ్చి సువేలాగ్రిని బరిచరణ సేతుండై ప్రవ్రేలితిని. అక్కడ
గూడిన యాబలఁగ మేమిందును. దానవసార్వభౌమ! వా గంధర్వపర్యవంతులు! తలఁచిన
దేందమునఁ దలఁకు పుట్టుచున్నది. తొలితొలిగఁ గొప్పఁడువృక్ష సేనను బరిశ్రేష్ఠించియుండ
నది గని యేమి కామరూపులమై తిన్నగ లోనికిఁ జొచ్చితిమి. వారికి లోపలిఁగ భక్షకముల
మూఁకలు గూడి యుండెను. అన్నియు నారయుచు నేమి లోని గెలిచిమి, అక్కడ వానర
పై నృములు చుట్టును బలసియుండెను. ఇన్ని పై నృములకు గండియ లన నడిమిప్రదేశమున
సుగ్రీవహనూమదంగదాదు లగు కపివీరులు కొలుచుచుండ సానుజుండగు రాముఁ డుత్సాహిగ్గు
సుఖాసీనుడై యుండఁ గంటిమి. ఆరాముని తేజమే మన చెప్పవచ్చును! అది యిట్టిదని చెప్పరా
దు. అయ్యపార తేజము మాకు వెక్కడపాటు గల్గింపఁ గొండొక వెను కడు గిడి యొగరిలి
యటఁ జేరిన బలంబులకొలందుల నారయుచుంటిమి. వానరరూపంబుల నాపై నృమునఁ దిరు
గాడు మాగడి యెఱిగి దేవరయనుజుఁ డగు విభీషణరాజు....

రావణుఁడు—ఆ! ఆదురాత్ముని నాయనుజుఁ డనకుము. ఆద్రోహిసే రెత్తిన నాసర్వావయవములను
నిష్ఫలఁ బొరలిన టగును.

శార్దూలుఁడు—చిత్తము. ఊమింప వలయును.

రావణుడు—ఇంక వానిని నాతమ్మకడ నకును. ఆవంశద్రోహి మనినంతకాలము నా కూటం గలుగదు. నిష్కలంకంబై నెగడిన పులస్త్యవంశమునకు నీవికృష్టాత్మునికారణంబున నేడు కళంకంబు పొరసెను. కానిమ్మ, అటుతర్వాత నేమి యయ్యె? ఆ కులద్రోహి ని న్నేమనెను?

శార్దూలుడు—అతఁడు మానడి యెఱింగి వానరులకుఁ గనుగన్న చేసెను. వారును నాతనినన్న యెఱింగి మమ్మెల్లఁగఁ జుట్టుముట్టి చెట్లు పట్టి విఠిచికట్టి హయొడ్డల్ దవదవలగునట్లు పడికిసల బలిమి కొలఁది స్రుద్దుచు దయారాశియగు రామునెగుడుకు నెట్టుకొనివచ్చిరి. విభీషణుచేత నప్పటికే యేము దేవరవేగులవార మని యెఱింగియుండుటకరనఁ గన్నుల నిప్పులు రాల సుగ్రీవుఁడు మ మ్మందఱఁ గడతేర్ప నాజ్ఞ యిమ్మని రాముని వేఁడెను. అప్పట్ల నేను జేయునది లేక యీ రామునే శరణువేడితిని. నాయనుచరులును నాయల్లే చేసిరి. రాముఁడును గృపార్ద్ర దృష్టుల మమ్ముఁ దిలకించి మాబంధముల గడలింపఁజేసి నిజబలం బెల్లఁ జూపించి పంపుఁ డని వానరపీఠుల కానతియిచ్చెను. వారును నాతనిచూట శిరసావహించి యట్ల చేసిరి. వారికడ విడుకోలు వడిని బ్రదికితిఁగదా యని పాటుతెంచి యిక్కడ వ్రాలితిని. నాతోడివారును నింత కు వచ్చుదుందురు. ఇది చూడు నానందబంధముల నెట్లు పట్టులు దప్పి నొప్పులు వట్టెనో.

రావణుడు—పాపము! నాకతముఁగఁ జాలఁ గీడ్పడితివి. నీవు చూచివచ్చుతి నంటివిగదా. ఆరాముని బలములకును మన బలములకును దారిత్యంబును గంటివా? ఇది దేవి బలవత్తరంబు లగునో యింతి తెలియఁ దెచ్చును.

శార్దూలుడు—మానవచక్రవర్తి! దేవరబలంబులు నిమోఘంబులు.

రావణుడు—నిక్కము వచ్చించితివి! నిక్కము వచ్చించితివి! మనబలంబులే యమోఘంబులు. రామునిబలములు సర్వహీనములు. నియభీప్రాయ మేమి?

శార్దూలుడు—అట్లుచుటకుఁ గాను దేవా! రామునిబలములసర్వము నా కనునవశేద్యమే కదా. ఆబలములశీర్షశైర్వము లప్రమేయములు. రామధర్మపాలితంబులై భీమాకారత విజయం బు గొన నుత్సాహించుచు నెరులవీరికి నకులలోరగ న్యాయమున నుపదేశబలంబు లయినట్లు కయ్యంబునకుఁ గాలుఁద్రిప్పుచున్నయిది. నాయభీప్రాయ ముదగిలి.

చ, విడ వొనరింపకుండ పసుఁగఁధాతనయన్ స్పృహఁగతి కెచ్చి నే
ర్పడ శరణంచు రాఘవునిరేపాదములం బడి వేడుకొంటయో
యడుగక వీర్యముం జలమురయ్య మొనర్చి యరాతి గెల్పునో
పడుటయొ తిత్పియ క్తపఁబురభల్లములన్ వడి నిశ్చయింపుమా.

రావణుడు—మీ! సీతి నిచ్చుటచూ! చాలింపుము ని హిలోపదేశము.

ఉ, బుధులు చెప్పు తెల్ల నటనోపో విడు మింకను నాకు ని య్యసం
బద్ధపునూట లెన్నఁడును ర వాకొనకుండుము రామునిన్ వెనక్
య్యమునందుఁ జంపునో తిరుగఁగతి జచ్చునో కాక నీత నే
నిగ్ధర వీడ దీనుఁడయిరయోగతి రాముఁడె చచ్చి వేడినన్.

ఇది నానిశ్చయము. అక్కడఁ జేరినవా శక్తిలగులవారు? మనల నెట్లార్వ నిశ్చయించిరి? ఎవ్వ రెవ్వరికొడుకులు? ఎవ్వరు వారి కుత్సాహం జనరించువా మారక చెప్పము.

శార్దూలుడు:--దానవేంద్రా! వినుము, ఆవానరబలమున కెల్లఁ బ్రభౌకరుని కుమారుడు సుగ్రీవుఁడు తేఁడు, ఇంద్రుని మనుమఁడును వాలిపుత్రుఁడును నగు నంగదుఁడు యువరాజు, సుగ్రీవాదికపీశ్వరుల కెల్ల రక్షకుఁడు లంక నెల్లఁ గాల్చినవాఁడు మరున్మందనుఁడు హనుమంతుఁడు. అగ్ని సుతుండగు నీలుఁడు సర్వవానరచమూనాయకుఁడు. బ్రహ్మదేవునివలనఁ బాడమినవాఁడు సతివృద్ధుఁడును జిరజీవయును నగు జాంబవంతుఁడు వారందఱకుఁ గయ్యంబున వైర వైతం గించువాఁడు. ఇంకను నా నై న్యమునఁ జేయఁగలవారు హనుమంతునియయ్య కేగరి. సురల కాచార్యుఁ డగుబృహస్పతిపట్టి ధర్మవిదుం డగు సుషేణుఁడు, యమునికొడుకు దధిముఖుఁడు. చంద్రునితనయుఁడు సుముఖుఁడు. సముద్రము తరింప వానరుల కను వయిన సేతువు ఘటించిన నలుఁడు, విశ్వకర్మనూతి దుర్ధరుఁడు. మృత్యుతుల్యరూపులుగ విరించి సృజయించిన దుర్యుఖుఁడు. పరుణునితనూజుఁడు వేగదర్శి యను వీరవానరశ్రేష్ఠులును. దేవా యెందఱుని యెన్నుదును. వీ రెల్లరు దేవాంశసంభూతులు. ఒక్కొక్కఁడును దశకోటివానరసైన్యాధిపతులకు నాయకుఁడు. యుద్ధకౌంతులగు వీ రెల్లరును గయ్యమున రామునకై నిన్ను మార్చొనఁగలవారు. ఆరామునకై యగ్ని నైనఁ బిడికిలింత మని మున్నీటివైన నీచి పారంబు ముట్టదమని నిశ్చలోత్సాహమునఁ జేర్చినవారు. ఆరామునిమాటఁ బ్రాణములైన నర్పించి నెఱవేర్చువారు.

ఉ. పెట్టనికోట రామునకు శ్రీ భీమబలుం డగు సూర్యచూతి దా
నొట్టినమంట లక్ష్మణుఁడు శ్రీ యుద్ధతలంబున యోధవర్యులై
నట్టిరు జాంబవంతుఁడు ను శ్రీ సంజనపట్టియు నంగదుండు ని
ట్టటన నొనె రాముని మరహాగుణధాముని వై రిభీమునిక.

రావణుడు:--చాలు నీపొగడికలు, రిపుని వందివలెఁ బొగడి పొగడి యలసితిని. ఈపాటి కింక విశ్రమింపుము.

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించు చున్నాడు.]

దౌవారికుడు:--జయము జయము నైత్రివల్ల భునకు, శేవా! శేవరయాష్టమియిని విద్యుజ్జ్వహుఁడు వచ్చియున్నవాఁడు. సన్నిధిక రా నాష్ట కెదురుచూచుచున్నవాఁడు.

రావణుడు:--వానిని దోడ్కొని రమ్ము.

దౌవారికుడు:--భాగ్యము.

(నిష్క్రమించును.)

రావణుడు:--శార్దూలా! ఇంక నీ పేగుము.

శార్దూలుడు:--భాగ్యము.

(నిష్క్రమించును.)

రావణుడు:--(తనలో) ఓత నిష్పడు పరిపూర్ణముగ మోసగించి వశపఱచుకొందుఁగాక.

[దౌవారికుఁడు విద్యుజ్జ్వహుని వెంట నిడికొని ప్రవేశించు చున్నాడు.]

దౌవారికుడు:--అతఁడే లంకేశ్వరుఁడు.

విద్యుజ్జ్వహుడు:--దానవసార్వభౌమా! విజయి గమ్ము. (నమస్కరించును.)

రావణుడు:—విద్యుజ్జహ్వ! రమ్మ; నీసాయ మించు కంత నాకు వలసియున్నది. కావున నిన్ను చిలిపించితిని.

విద్యుజ్జహ్వ:—భృత్యుఁ డెల్ల స్వధును నేలినవారి కాజ్ఞాబద్ధుఁడు. ఆనతిండు. ప్రాణము లయిన నొడ్డి పనిచేయువాఁడు.

రావణుడు:—అయిన నిటురమ్మ. (అని వానిచెవిలో నేమియో చెప్పి) నీమాయ నేఁడు చూడవలయును. తడయక పొమ్ము. నే నిప్పుడే యట కేగువాఁడ.

విద్యుజ్జహ్వ:—మియాజ్ఞ యగు నంత కక్కడ సిద్ధముగ నుండెదను.

రావణుడు:—పొమ్ము. పొమ్ము. తడయకుము.

(విద్యుజ్జహ్వఁడు నిష్క్రమించును.)

జ్వాలాజిహ్వ! ప్రహస్తాదిమంత్రుల నెల్ల నాస్థానమునకు నేను దత్తు ణమే రమ్మంటి నని చెప్పి రమ్మ.

దౌవారినుఁడు:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

రావణుడు:—(తనలో) చూడవలయు నింక నీత యెట్లు సమ్యుత్తింప కుండునో. ఈయెత్తితోటన సర్వమును నెఱవేఱగలగు గాక.

(నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయస్థలకము.

[ప్రదేశము: లంకలోనియశోకవనము.]

[నీత, సరమ, రాక్షసస్త్రీలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీతి:—

ఉ. ఎన్నఁడు వత్తువో రఘుకులేశ్వర యిచ్చటి కీవు రావణుం
జెన్నఱ యుద్ధరంగమున శ్రీజీవముగొందు వ దెన్నఱో ననుకొ
మన్ననచేసి యేలికొని శ మక్కువ లాలన చేయు ఎన్నఱో
యెన్నఁడు గందునో యకటరముం పగు నీవద నే పుబింబమున.

ఉ. పావని చేరఁ గ లెనొకో శభ ర్త్వగుకాశము న్ని దాటుచో
నేవిధి విఘ్నముం గ నెనొ శ యెఁగెనొ రాముఁడు నాను దుస్సితిం
దా వి నెనో సమ స్తమును శ దానవనాయకుఁ జంప వచ్చునో
జీవము నిల్వఁగ లెడినొ శ శ్రీహరి యేగతి నిశ్చయించెనో.

హా! రామనంద్రా! ఏడ్చును.)

సరమ:—నీతా! ఊర కేల యిట్లు వాపోయెదవు. రాముఁడు నానర సైన్యములతో నువేలాచలంబున విడిసియున్నవాఁడు. నేఁడో రేపో వచ్చి రక్కసులఁ జక్కొడి నిన్ను గొనిపోగలఁడు. నామాట నమ్ముము.

ఒకరాక్షసి:—ఓ, సీ! శూర్పకర్ణా! ఈ సీత కెంత తెగులే. ముల్లోకములకుఁ బ్రభుఁడును దానవచక్ర వర్తియును నగురావణుని గాదని కేవలమర్థ్యుఁడగు రామునిమీఁద మనస్సు నిలిపియున్నది. ఈపిచ్చి కేదియే మందు?

శూర్పకర్ణ:—ఈపిచ్చి కొక్కటే మందే దీర్ఘ నాసా! మనరాక్షసనాథుఁ డామం దిచ్చుటకు నాఁ డాశ్రోతి వచ్చినయప్పుడు గడువు పెట్టెనే. ఇంకఁ గొన్నాళ్లకా గడువు తీరిన నప్పుడు దీనిని జీల్చి కత్తి కొక కండగాఁ గోసి మన మందఱము దీనిఁ గని దీఱఁ గొటిక నజ్జగ నమిల్ మ్రొగి వేయుదము. అప్పటికిఁ గాని దీనిపిచ్చి మానదు.

దీర్ఘ నాస:—ఏమే సీతా! ఏమి చెప్పెదవు? మారాక్షసేశ్వరుఁ డిడిన గడువు కడచిన వచ్చెను. ఇం కను నీవేమో యూరక రామా రామా యని కలవరించు చున్నావు.

శూర్పకర్ణ:—ఆ దోమ వచ్చి యీలేమను ప్రేమతో సీమఁ జేర్చునట. విారాముఁడు మానిగ్రభీముని సీమలో నొక్కచీమయుఁ గాఁడు. నీ వేమో మాప్రభువుతో మెండ్లాడ్డినదానవు. ఇంక నాతఁడు నేఁడో రేపో నిన్నుఁ గండలు కండలుగఁ జెండి కాసులను గ్రద్దలను వేయును.

దీర్ఘ నాస:—ఊర కేల యిటు చింతించెదవు. నీయదృష్టము పండినది సుమా. రంభాదులగు నచ్చరపూఁ బోఁడుల పైతము గాల నెట్టివైచు మారాజు నీయెడ నేమో మక్కువపడినాఁడు. అతని కొర్కి దీర్ఘము. ఊరక చెడకును.

సీత:—రామచంద్రా! సద్గుణసాంద్రా! ఈ పాపోస్తు లిం కెన్నాళ్లు వినవలయును, రమ్మ. దయా సీమా! దానవభీమా! రమ్మ. రక్షింప రమ్మ.

ఉ॥ అక్కల! రామచంద్ర ! దనుశబావళి కాటియపెట్టుచుండ నే
నక్కరణిక్ భరింతు ననిరయెన్నితివో పతు లూర కుండినకా
దిక్కటినట్టి కాంతలకుఁదేఱుచు రక్షకు లెవ్వరయ్య యీ
ముక్కుడిరావణాధమునిఁద్రుంపఁగదే నను నేల రాఁగదే.

దీర్ఘ నాస:—వచ్చుచున్నాఁడే నిన్నేలువాఁడు.

సీత:—ఏఁడీ! ఏఁడే! నానాథుఁడు రాముఁడు.

శూర్పకర్ణ:—రాముఁడు కాఁడు. ఇప్పుడు ని న్నేలువాఁడు మ మ్మేలువాఁడు ఆమేలువాఁడు వాఁడే చూడుము. వచ్చుచున్నవాఁ డై రావణదంతభంజనుఁడగు రావణేశ్వరుఁడు.

దీర్ఘ నాస:—సీతా ! బ్రగుక గోరిలివా, నీ యేడ్పులు చాలించి కిలకిల నవ్వుచు పై త్యనాథున కెగు రేగి మోహము దొలుకొడఁ జూచుచు బాదములఁ బడుము. అతఁడు ని న్నేత్తి కాఁగిలించి లంకారాజ్యమున కెల్లఁ బట్టపురాణిగాఁ జేయును.

శూర్పకర్ణ:—అప్పుడు మూఁడు లోకములు నీపాదములకడఁ బరిచరించుచు నీవంపు తలఁ దాల్చి చెయుచుండును.

దీర్ఘ నాస:—అదె వచ్చుచున్నాఁడు. ఏడ్పులు చాలించి నవ్వుమొగము చూపుము. ఊరక చావకుము.

[రావణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రావణుఁడు:—ఏ మనుచున్నది సీత! ఇంకను నానరబ్రువునిచింత మాన లేదా సీత?—నే నిడినగడు వు తీతిపోవచ్చినది. ఏదీ సీతా! నీముగ్ధమో మెత్తి నన్నుఁ జూడుము.

సీ. తెలిదామరలకు నోచ్చెలులైన కన్నులఁ
 గాంచవే యొకమాటు శ కంజనేత్ర !
 చిలుకలఁ బలికించులలితంపుఁబలుకులఁ
 బలుకవే యొకమాటు శ కలనినాద !
 వీణియలకు రహివెలయించుపాటల
 మన్నింపు మొకసారి శ మధురవాణి !
 వెన్నెలకందేర్చి శ విలసిల్లునగవులఁ
 జలగింపు మొకసారి శ సితకరాస్య !

తే. గీ. బసములకుఁ జెల్వమును నేర్పనెనగుకేలఁ
 గాఁగిలింపవె యొకపరి శ కమలపాణి !
 మూఁడు లోకంబులందును శ బొసంగనట్టి
 కలిమి గలిగింతు న న్నేలు శ నలపులాడి!

సీత:—హా! రామ! రామ! రామభద్రా! ఈఖలనిశాటాధము నెన్నఁడు తునుమాడుదువో. ఎన్నఁ
 డు న న్నిశాధకుఁ దప్పింతువో. (తృణముఁ జేపట్టి) తృణమా! ఈనృశంసుఁడు నీకంటె లాఘ
 వమువాఁడు. లోకమున నందఱచేతను దిట్టులు వడి నడపినుఁడై నవాఁడు. ఈకట్టిడిపలలాశి
 యెన్నఁడు నిక్కంపుఁ బీనుఁ గగునో. రామభద్రా! నీరామకు భద్రంబుఁ గూర్పరాదా. ఎన్నా
 ర్లని యీదుష్టునిచెఱ నుండుదాన! రామభద్రా!

రావణుఁడు:—అకటా! కోమలాంగీ! ఊర కేల యిట్లు రాముఁడు రాముడని వాపోయెదవు! మద్వి
 లాపై శ్వర్యంబులఁ జూచియుఁ జౌరుషహీనుడగు నారామునిఁ దలంచుట చూసకున్నదానవు.
 నీ కన్నింటను నేన తగువాడను. బంగరుబొమ్మా! ఏనీ! ఒక్కసారి నీవదనేగుచంద్రకలఁ
 బఱపి మన్మానసేందీవరము నలరింపఁజేయుము. ఆరాము నింకఁ దలంపకుము.

మ. పడఁతీ! లండ్రి తృజించె; రాజ్యమునకుం శ బాసె; మహైశ్వర్యముల్
 విడిపోయె; దినఁ గూడు సున్న; లలి యు శ లేదయ్యె; భోగంబులుం;
 జెడ ఘోరాలవి బమ్మరించునరునిం శ జింతింతు; వేమందునే;
 యడవిం గాసినవెన్నె లాయెఁగదె నీయందంబు చంద్రాననా.

సీత:—నీ దురాత్మా! ఊరక కలుషోర్తు లాడకుము. నానాధుండెగుటనె యుండినయెడల, నీపౌరు
 షము తెలిసియుండును. అపురుషవరుఁడు చెంత లేనితఱిఁ గపటపుసన్నాహిసితై వచ్చి నన్ను
 దొంగిలించి కొనితెచ్చితివి. ఇంకనైన బ్రగుకఁ దలంచితినా, నానాధునకు నన్ను సమర్పించి
 యతనియడుగులఁ బడుము. అతఁడు నీయపరాధములు త్నమించును. కాకున్న నావీరవరేణ్యుని
 శరవ్యాళములు నీప్రాణానిలములఁ గ్రోలఁగలవు. అప్పుడైన నీ వతనిమహత్త్వ మెఱుంగఁ
 గలవు.

రావణుఁడు:—వానికి మహత్త్వ మున్నఁ గదా యెఱుంగుట. ఆ పౌరుషహీనునిమహత్త్వము మాప్ర
 హస్తం డెఱిగియే యున్నాఁడు. రామునిశరవ్యాళములు నాప్రాణానిలములఁ గ్రోలఁగలవో!

నీ బెడరింపుమాటలకు నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది. మా ప్రహరగరుత్మానుఁ డారామవ్యాళము తల గణుక్కునఁ ద్రుంచివైచినాఁడు. గతరాత్రమున నశ్వులైన న్యాధీశ్వరుఁ డగు ప్రహస్తుఁడు సబలుండయి యేగి వానరులతోడ సుప్తుండయి యున్న రాముని వధించి వానిశిరంబును శరా సనంబును గానుకయంపినవాఁడు.

సీత:—రాక్షసాధమా! ఊరక మాయలు పచరింపకుము. రాముఁ డిట్టిపలుగాకులచేఁ బడువాఁడు గాఁడు.

రావణుఁడు:—ఓ! సీ! శూర్పకర్ణ! ఉద్యానద్వారంబున నాభృత్యుఁడు విద్యుజ్జ్వహ్నుఁడు రామకీటంబు తలయును బిల్లును గొని వచ్చియున్నవాఁడు. వాని నశ్లే యిక్కడకుఁ బిలుచుకొని రమ్ము.

శూర్పకర్ణ:—భాగ్యము ! (నిష్క్రమించును.)

రావణుఁడు:—సీతా! ఇంక నీమణుని యగులత్కృణుఁడు హతశేషు లగు కలిపయవానరులతోడఁ బలాయితుండయ్యె. అతనిని సైతము నాయనుచరులు పట్టితేరఁ బోయియున్నారు. వానిని సజీవునిగాఁ బట్టి తెప్పించి నా ముద్దుచెలియ లగు శూర్పణఖచేత దానికనిదీసి వానిముక్కు సెవులు గోయించి నాలుక వెలికించి తల గిల్లంతును. సుగ్రీవుఁడు భగ్నగ్రీవుఁ డయ్యె. హను మ తునుమబడియె. అంగదునిప్రాణముల కంగద గలిగె. నీలుఁడు కాలునిఁ జేరె. వలీము ఖుఁడు శిశీముఖంబుల నవసె. ఇట్లు నిశాచురోలకములు నరవానరకౌకంబులఁ బొదిపి చిరిమివైచె.

[విద్యుజ్జ్వహ్నుఁడు మాచూకల్పితరామశిరశ్చరాసనములు గొని
శూర్పకర్ణతోడఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రావణుఁడు:—విద్యుజ్జ్వహ్న్వి! రణరంగమునుండి ప్రహస్తుఁడు నీచే నంపిన యారామునితలయును భనువును సీతముందట నిడుము. (విద్యుజ్జ్వహ్నుఁ డెట్లు చేయును) —సీతా! ఇవె చూడుము రక్షసిన్గొనునారామునితలయును వానిభనువును. ఇంక నైన నామాటఁబట్టి నన్నుఁ జేపట్టుము.

సీత:—(చూచి) హా నాథా ! (మూర్ఛిల్లును.)

రావణుఁడు:—సీతా! ఇంకను నెక్కడి నాథుఁడు! గచ్చినవానివీఁడ మోహ మూని యేమి చేయఁ గలవు! రామచంద్రుని వీడి యింక నీరాక్షసేంద్రునెడ మోహము నూపుము. సుఖింపఁ గలవు. లెమ్ము. మదీయాంతఃపురయువతీజనంబుల కవతంసంబ వగుదువు గాని రమ్ము.

సీత:—(మూర్ఛునండి లేచి) హా! నాథా! (శిరము మూర్కొని దువ్వుచు)

సీ. నీలమేఘచ్ఛాయశనెగడిసాంపారు నీ
యలకలా యివి యెట్లు శ కలఁగఁబడియె
సింహాలలాటంబుశచెలువు దీపించు నీ
ఫాలమా యిది యెట్లు శ వాడిపోయె
గమ్మనితావులు శ గమగమ వలచు నీ
తిలకమా యిది శ యెట్లు శెలివి దక్కె

నక్కువెట్టినవిండ్ల శ యెలమి దీపించు నీ
 బొమ్మలా యివి శ యెట్లు పొలుపు దొఱగె
 దెలిదమ్మిరేకులర తెలివి వహించు నీ
 కన్నులా యివి యెట్లు శ కాంతి దటిగె
 శ్రీకారములయట్లు శ చెన్నారుచుండు నీ
 వీనులా యివి యెట్లు శ వ్రేల సయ్యె
 బూర్గసుధానిధి శ పొలుపున వెలుగు నీ
 నెమ్మొమె యిది యెట్లు శ సొమ్మసిల్లె
 జంపకకుసుమంబు శ సరవి సొంపైన నీ
 నాసయా యిది యెట్లు శ నవక మేద
 నిద్దంపుటద్దాలశయ్యుద్దిని నెనగు నీ
 చెక్కులా యివి యెట్లు శ చెన్ను మాతె
 శంఖంబువడుపున శ జానొప్పచుండు నీ
 గ్రీవమా యిది యెట్లు శ కీడు పొరసె

తే. గీ. సజ్జన స్తవనీయసం శ చారణంబు
 భవ్యనీతినయితసాధు శ భాషణంబు
 దనరు నీదగు మ స్తంబు శ ధరణి నిట్లు
 దొరలఁ జేసిన విధి నెట్లు శ దూఱుదాన.

హా ! దర్శిం ! కైకేయిదేవీ ! నపన్నాగము నేటికిఁ దునిచుట్టెనా ! నకన్నులు నేడుచల్ల
 వడెనా ! నీకోర్కూ లన్నియు నిప్పుడు నెఱవేఱునా ! హా ! రామచంద్రా !

ఉ. అల్ల వివాహవేళ నను శ సల్లన కేల్లిహియించునట్లు నా
 యుల్లము ప్రీతిగా హుతవశహుం డటుసాక్షిగ నొప్పచుండ నే
 నెల్లవిధంబులఁ విడువ శ నెప్పుడు నీత సటన్నవాక్యముల్
 పొల్లుగ నన్ను వీడి సురలోకము నేగతిఁ జేర నెంచిలో.

నిత్యసత్యవ్రతుండ వగు నితే యిట్లు సత్యభంగము నొనర్చిన నింక నితరుల నే మనవలయును!
 విత్సవాక్యముల కసత్యతాకిల్పములు పొరయగుండజేయఁ గాదా స్వాత్మైశ్వర్యముల నన్నింటిని
 డిగనాడి యడవుల వసియింప వచ్చితివి. ఇట్లుగుటకా! సీత యఖండసౌభాగ్యవతి యన్ననుడి
 నేటికి భంగము నొందెనా. శ్రీరామచంద్రుఁడు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడును నిష్కృకువంశోద్ధార
 కుఁడు నన్నవాని యెల్ల నేటికి మాసిపోయెనా !

తే. గీ. వల్లభా! నాచుపూర్వభవమున నెట్టి
 కన్యకాదానకార్యభంగము ఘటించె

జేసితిని యిప్పు డివ్వధిఁ శ జెందె నన్నఁ
బతివిరహబాధ యక్కటా ! శ వసుధయందు.

క. పతివిరహ మోర్వరానిది
సతికిం బత్యనుగమనమె శ చక్కనితెరువో
గతివేగము తగ్గింపుము
జతఁగూడఁగ వత్తు నిన్ను శ సరగఁ నాథా !

రావణుడు:—సీతా ! ఊర కేటి కిట్లు విలపించెదవు! ఊడి సుఖమార్గము వట్టి నా కానందముఁ
జేకూరఁజేయుము. సౌఖ్యశ్రీ గలిగింతు రమ్ము.

సీత:—రావణా !

క. ఏగతికి రాముఁ డేగెనొ
యాగతికే యేను బోదు శ నతనికిఁ దోడై
వేగమె చంపుము సౌఖ్య
శ్రీ గలుగఁగనిమ్ము నీకుఁ శ జిరపుణ్య మగున్.

రావణుడు:—సీతా! శోకింపకుము, నామాట యింత వినుము.

[జ్వాలాజిహ్వుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

జ్వాలాజిహ్వుడు:—జయము జయము దానవచక్రవర్తికి. ఆస్థానంబున దేవరసేనాధిపతి ప్రహస్తుఁ
డును నమాత్యశ్రేష్ఠులును నవశ్యకార్యంబులకై యాలోచింపఁ జక్రవర్తిరాకకై యెదురు
సూచుచున్నారు.

రావణుడు:- ఇదే వచ్చితిని!

(అని వానితోడ నిష్క్రమించును.) (విద్యుజ్జిహ్వుడును వారివెంటనే నిష్క్రమించును.)
(మాయాశిరోధనువులు మాయము లగును.)

సరమ:—సీతా! సీతా! ఈమాయ మాచితివా? ఇవ్వడైన గ్రహింపలేక పోయితివా! ఈకార్యము
నిక్కమని నమ్మితివా ! రాక్షసమాయఁ గాంచితివా? రామున కొక్క ఓడును గలుగదు.
ఊరకేల యిట్లు దుఃఖింతువు.

సీత:—సరమా ! ఇం తెట్టికీడు రాఁగలదే, రామచంద్రునిశరమే మాచితినే.... ఏదీ ! ఏదీ నాజీవి
తేశ్వరునియ్యుత్తమాంగము! హా! నాహృదయేశ్వరునిపాముదమ్మిఁ దలకించుచుండు భౌగ్య
మైన నామఁ గలుగదు గా హా ! రామచంద్రా !

సరమ:—జానకీదేవి! రాముఁడు నెమ్మదిగ నువ్వేలగ్రియం గున్నవాఁడు. అమంగళ మేల శంకించెద
వు! ఆశిరము నిక్కముగ రామునిదిగా నెంచితివే? అది మాబావగారిమాయాకల్పితము. మా
యాకల్పితములు గాననే యాశిరస్సు ను భనుస్సు ను పొనిపని గాఁగానే నా రుటువెడలిపోఁ

గానే మాయమైపోయె. ఇం కొక్కటియు నరసి చూడుము. నిక్కముగ రాముడు చంపఁ బడి యుండు నేని నిన్ను లోజేసికొనుటయే రావణునకు ముఖ్యకార్యమయి యుండును గాని వేటకార్య మవశ్యమయినట్టి దేది యుండును? ఇప్పు డాతఁడు రాము నెట్లు మార్కొన నగు నని మంత్రులతోఁ గార్యలోచన మొనరింపఁ బోయియున్నాఁడు. సీచింత యిప్పు డతనికిఁ బట్టినది గాదు. లంకారక్షణమును రామమరణమును నిప్పు డతనికి మది నాకమించిన కార్యములు. చింతింపకుము. నామాటలు నమ్ముము.

సీత:—అయిన నిప్పు డీపని యేల చేసియున్నాఁడు?

సరమ:—ఇంత యారయఁజాల వయితివా! నీకు రామునిశరమును జూపినయెడల నీవు రామునిమరణము నిక్కమని నమ్ముదు వనియు, నావీఁద నీవు నిన్ను రక్షించు దిక్కెవ్వరు ను లేరని యుంచి జేటువూర్గము లేకుండుటచేతఁ దనబుద్ధి మెయిద న్ననువర్తింతు వనియు, నట్లు నీకుఁబాతి వ్రత్యభంగము పొరఁగ నేని నీవు చేసినచోపంబున నీకుఁ బతి యగు రాముఁడు బృంద పాతివ్రత్యభంగమునఁ దత్పత్తి యగు జలంధరుఁడను రాక్షసుఁడు చంపఁబడినట్లు సుకరంబుగఁ జంపఁబడవచ్చు ననియు నతనియన్నిక, రామునిమరణమున నీ కెట్టిసందియము దోఁపకుండుటకై మాయామయం బగు నాతనిధనువును జూపియున్నాఁడు. అగ్నిశిఖిమాడ్కిఁ జేరరాని నిన్నుఁ బుంజిక్థలావిషయమున బ్రహ్మ యిచ్చినశాపంబును, రంభావిషయంబున నలకూబరుం డిడినశాపంబును గారణంబులుగ బలవంతముగ నెనయ రాఁజాలమి నీయూహ వెదకి గీనిచే నెట్లు లేని నిన్నుఁ జెఱచుటకై రావణుఁడు నిన్ను మోసగింప నెంచి పన్నినట్టి పన్నుగడ యిది. ఊరక మోసపోయి మోహ మందకుము. నామాట నమ్ముము.

సీత:—నీమాటలవలన నిప్పుడు నాకుఁ గొంత యూఱట గలుగుచున్నయది. సరమా, మారామభద్రునిమంగళాంగము నే నీజన్మమున మరలఁ జూడఁగల్గుదునా. ఆట్టిలోమును నోచి యుంటినా. అంతభాగ్యమునాకుఁ గలుగునా!

సరమ:—ఊరకల యిట్లు కారణశంకలను నెమనస్సునఁ జొరనిచ్చెదవు. నేను రాక్షసాంగనను గానా! పుట్టినదానిగ నీయసురులలో మలఁగుచుండు నాకు రాక్షసమాయ తెలియదా! దివ్యమంగళ విగ్రహుండు నుసంహసంహసంబుండు ను సప్రమేయప్రతాపవంతుండు ను నగు శ్రీరాముం డెప్పుడు ను నట్టియకాలవృత్తికిఁ బిక్కువాఁడు గాఁడు. ఈ బడుగుర్క్కిను లాతని కొక్కలెక్కయగువారు గారు. వీరిచేర నతఁ డెన్నఁడు ను బడువాఁడు గాఁడు.

(తెరలోఁ దూర్యధ్వనము.)

సీతా! సీతా! వింటివా రాక్షసులకార్యధ్వని. రాముఁడు నిక్కంబుగ మరణించియుండు నేని మఱియిపు డీయుద్ధయాత్ర యవరియిడి కని. గోలా! జేల వైతివి గదే. నీకింక సంతోషకాలము రానియి యున్నది. వ్యసనము చూసుము. ధైర్యమానుము.

సీత:—సరమా! నీవు నాకుఁ దోఁబుట్టువపు సుమా!

సరమ:—నాభర్త యగు విభీషణుని నీభర్త యాదరించి తనభ్రాతృవర్గమున నొక్కినిగఁ బరిగణించెను. మఱి నీ విభుడు నన్నుఁ దోఁబుట్టు లేంటివి, రామచంద్రునకు రూపమున నే కాక గుణమున నైతము ననురూపపత్ని వి నీవు. ఈనీవచనమున నన్ను భస్మమగా నెంచియుండుదానను.

సీత:—సోదరి! సరమా! ఈరావణుఁ డూరక నన్నుఁ బలువిధములఁ గాఢియపెట్టుచున్నాఁడు. ఇం
చుకంత కష్టమునకు పైచి యతినిరణోత్సాహ మెట్టిదో యింత తెలిసికొని వత్తువా?

సరమ:—తల్లీ! నీ విట్టడుగుకొనవలయునే. ఇదె తుణమాత్రకాలమునఁ గనుఁగొని వత్తును. అందఁక
నోపిక పట్టుము. రాక్షసమాయలకుఁ జిక్కరుము.

(నిష్క్రమించును.)

యవనిక పడును.

తృతీయస్థలకము.

[ప్రదేశము—రావణనాస్థానము.]

[రావణుఁడు ఇంద్రజిదాదికుమారులతోను, మాల్యవంతుఁడు,
మొదలగుమంత్రులతోను, బరివారముతోను బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రావణుఁడు:—తాతా! నిన్న మాతల్లియు సన్నారక తిట్టినది. నేఁడు నీవు ను నూరక
నిందించుచున్నవాడవు. నీ వనవచ్చినదేమో యెల్లయుఁ గానియు.

మాల్యవంతుఁడు:—నాయనా! రావణా! పులస్త్యవంశము నేటిదాఁకఁ దామరతంపై వాస గాం
చినది. అట్టిపావనవంశవృక్షము నూరక హర్ష్యమూని కూఁకటివేళ్లలతోడ నేల యిట్లు పెక
లించివైవఁ జూచెదవు. “వైరి యధికుఁడై యెడ నేని వానితోడ నేహ మూనవలయును. సముఁ
డయ్యెనేని, సంధి నేయ నగును. పర్క-వలయువాఁ డయ్యెనేని సమర మునర్చి జయంబు గొన
వలయు” నని నీతికోవిదులు చెప్పగారు. ఇప్పుడు నివైరి యగు రాముఁ డరసించుచిన సభకుఁ
డైనవాఁడు.

రావణుఁడు:—చూతామహా! నీకు ముదిమిచేత బుద్ధి పెడతలఁ బట్టినట్లు తోఁచుచున్నది. రాముఁడు
నాకంటె నధికుఁ డెట్లును? నిరులు దానవుల కధకులన్నమాట వింతగ నేఁడు నీవు చెప్ప
మింటిని?

మాల్యవంతుఁడు:—వత్సా! అట్లు గాదు. నామాట లన్నియుఁ దుదిముట్ట విని యట యుక్తి యుం
డినఁ దైకొని యమైయి నడుపుము. లేదేని నామాటలు పట్టకుము. నాకు బాహిత్రుఁడ వగు
నీవు నా కేధంగిని సంబంధపడనిరామునికంటె జీవ చూలినవాడ వనియుఁ దక్కువవాడ వని
యు నాడ నా కేమి వేడుకయా? కాక యెను నెట్టి నా? ఇప్పు డొప్పయుండు భంగుల నన్ని
టిని యోజించియే యట్లాడియున్నాఁడను గాని నీను వెఱపించుటకుఁ గాదు గుమా. తొల్లి
భగవంతుఁడు గురాసురవిభాగ మేర్పఱచునప్పుడు ధర్మము సులలవంకను నధర్మ మగురుల
వంకను నిర్ణయించెను. ధర్మమెప్పుడును నధర్మమును నడంచుచుండును. ధర్మ మెప్పుడధర్మము
నడచునో యప్పు డది కృతయుగ మనియు, నెప్పుడు ధర్మము నధర్మము తగ్గించునో యప్పు
డది కలియుగ మనియు నార్యులు చెప్పుదురు. తొల్లి నీవు దీర్ఘజయమునకై వెడలియుండియ
ప్పుడు మునులు చేయుతపోయజ్ఞ దానాదిధర్మపృథ్వికౌర్యంబులకు భంగము గల్గించి యు, నీకు

సహజంబుగ నలవడిన యధర్మమును బరుల హింసించియుఁ బరదారలఁ జెఱలఁ బెట్టి యుఁ బరధనముల నపహరించి యు నభివర్ధిల్లఁజేసి యున్నవాడవు. ఇంక రాముఁ డన్ననో పుట్టిన నాటఁగోలె దుష్టశిక్షణమునకును శిష్టరక్షణమునకు ను బూని యధర్మహానిఁ గలిగించి ధర్మ సంస్థాపన మొనరించుటకుఁ దాటకొనివధంబులను గౌరవముఖానికార్యములసంరక్షణంబులు ను జేయుచు తోకహితము చేయుచున్నట్టివాఁడు. కావున నీకంటె రాముఁ డధికుఁ డంటిని.

నీ వావంతయు సరకునొక మున్ను జేవర్తి ప్రముఖులకన్యాపత్నీహరణము లెన్నియో చేసి కా లాగ్నిగన్నిభులగు నమృతహనీయులకునమ్మలలో నీయెడ సహింపరాని కిసుక గలిగించితివి. అప్పు టినుండియు వారు నీమరణంబునకును రాక్షసవిశాకంఠునకును బూని వేదఘోషములు నేయు చునగ్నిప్రోమాదియజ్ఞంబు లానర్చుచు వైశ్వానరుం బ్రీతుఁ జేయుచుఁ దన్మృత్యుంబున సర్వగీర్వాణుల నర్పించుచున్నవారు. ఆహా!మధూనుంబులే వెఱుగు నిండి రక్కసులతేజము నుక్కుఁ దక్కించు చున్నవి. వారితీవ్రతపంబులే రాక్షసులకుఁ దీవ్రతాపంబు గల్గించు చున్నవి.

రావణుఁడు:—తాతా! ఇంతటిపన్నికై చింతించు వేల! నీవగవు మాడ నవసితము చేతనే పెట్టుకొని నేట్ని వెదకునట్లున్నది. నీమాటలు నిక్కములే యయిన నిప్పుడ పోయి యామునుల నాక్ర మించి వారిచుష్ణంబులు ధ్వంసంబొనర్చివారితపంబులు చెఱచి వారికుత్తుక లుత్తరించెద. అంత మనదానవుల కెల్ల సంతతతేజంబు గలిగి యుక్కుక్కుడగును. ఇంతటిస్వల్పకార్యమున కైయేల యోజింతువు ?

మాల్యవంతుఁడు:—ఎంతటివెఁగవు తండ్రీ! ధృష్టదీక్ష నీవు చేసినసాసకార్యంబులు కొండలంతలుగ నుండ, మఱి మఱి పాదమే యాచరింతు నంగవే. ఇల్లత్పావకుని నాజ్యంబునఁ జల్లార్చఁ జూచెదవే! పోలియ్య. నొల్లి నీవు బ్రహ్మచేత వరములు గొనినవాఁడు దేవదానవయక్షులచే నవధ్యత్వము వేడికొంటివి గాని నరవానరులచేత నవధ్యత్వము గొన్నవైతివి. ఇంక శ్మశ్తికిఁ దచ్చుకొని పోదుము.

రావణుఁడు:—నగులు మనకు భోజనంబులు. ఋక్షగోఽంగూలవానరుల నొకతెక్కగ నేల చెప్పె దవు. సురాసురు లెల్లరు నాపదముల వ్రాలి దాసు లగుచుండ నీశాఖామృగక్రిమిజాలం బొక తేక్కయా! ఇది యేమెక్కు వని యాడితివి. తాతా ! మురుగలివైననకతంబున నీయిది కేమైన జాడ్యము గల్గెనా? శివునిశూలమును విష్ణునిచక్రమును సరకునెయినివాడవును రాక్షస వంశమునకుఁ గర్తవును నగు నీవు నేఁ డేమి యిట్టిపితకిమాట లాడుచున్నావు!

మాల్యవంతుఁడు:—కుమారా ! మాల్యవంతుఁ డెన్నఁడును బింకివాఁడు గాఁడు. రాజనీతితెఱంగు నీ కెఱింగింప నెంచి యిట్లాడెదగాక. దేశకాలసత్త్వము లెఱిగి తత్తదనుగుణంబుగఁ బ్రవ ర్తించురాజు చిరకాలము ప్రజల రక్షించుచు నిలాపాలనం బొనర్చుచుండును. ఇప్పుడు సత్త్వ మారయ నరవానరులచేత నవధ్యత్వము నీవు పడయనికారణముచేతను నీవైరి వానరులఁ దో దుగొనివచ్చియుండు నరుఁడై యుండుటచేతను నీయెడ నధర్మము ను నీవైరియెడ ధర్మము ను నిలిచియుండుకారణముచేతను వైరి నీకంటె నధికుఁడై యున్నవాఁడు. మఱి కాలమా? ఎల్ల కాలమును ధర్మమే జయించును. అధర్మము పరాజయం బొందును. కావున నధర్మపరుడ వైన నీకంటెను ధర్మపరుడగు రాముఁ డధికుఁడై యున్నవాఁడు. ఇంక నీదేశపునీతి యరసి చూడుము. నీదేశమునఁ బ్రజ లెల్లరును వై న్యమున విన్నవయి యున్నవారు. నీరాజధానియం

దెల్ల నవశకునంబులు పెల్లగ నుప్పల్లిలుచున్నవి. ప్రళయకాలమునాటిగర్జలు సేయుచుఁ గంపుమొగులు లంకలో నెత్తురు గురియుచున్నవి. తెక్కెములు విలుగుచున్నవి. జీవరత్నంబు లగు సేనుగులును గుఱ్ఱములును నూరక కన్నీరు నించుచున్నవి. వఱుగులును గాకంబులును గ్రద్దలును గూబలును బురము సొచ్చి రాత్రిందివము లేకాకృతిగ నఱుచుచున్నవి. గోవులకు గాడిదలు పుట్టుచున్నవి. దానవుల కెల్ల నిద్దరల దుస్స్వప్నంబులు గలుగుచున్నవి. తెల్లని మేనులు నెఱ్ఱని యడుగులఁ గల పులుఁగు తెల్లయెడలఁ బిండుగట్టి తిరుగుచున్నయవి. పంజరంబులలోని పెంపుడుఁగోయిలలు మనోజ్ఞ స్వరంబులు వీడి యూరక బెట్టిదంపుటులివుల పీచి కూచి యని కూయుచున్నవి. కాలుఁడు వికటాకారమునఁ గృష్ణపింగళాంగుడై భయము గొలుపుచు బోడితలయై రాక్షసులయిండ్లఁ బ్రతికాలమును జూచుచుండునట్లు తోఁచుచున్న వాఁడు. నాయనా! ఇంతకంటె దేశాభిప్రము లింకేవి కావలయును! నీవే యోజించి సమయ సముచితకృత్యము జతపఱపుము.

రావణుడు:—అయిన నన్ని పు డేమి చేయు మనెదవు?

మాల్యవంతుడు:—నాయనా! చేయఁదగినపని యీవఱకుఁ జెప్పితి. నీతల్లియు నీకుఁ జెప్పియున్న యది. మరలఁ జెప్పెద వినుము. ఊరక పనిలేనిపనిగ దానవలోక మస్తమింప నీకుము. రాక్షసుల నెల్లర నెమ్మదిగ మననిమ్ము. మంచివేళ వచ్చునపుడు వైరిని గలువవచ్చును. ఇప్పుడు జానకిని రామున కిచ్చి యతనితో సంధి చేసికొనుము. నీకు మేలగును.

రావణుడు:—ఏమీ! జానకిని రామున కీవలయునుగా! ఇంకఁ జూలును దాతా నీహితబోధము. మునిమిని నీకు బలాబలతారతమ్యవివేచనజ్ఞానము నశించి నట్లున్నది. కాకున్న బక్కచిక్కిన మానిసి యగు రామునితోడనా సంధిచేసికొనవలయును!

ఉ. దిట్టతనంబుఁ జేవ యతి శ్రీ బ్రహ్మరుచుఁ వనశైలపీఠంబం
జెట్టుల గుట్టలం దిరుగు శ చెన్నఁటి కీశులమూఁక గూడఁగా
నిట్టుల వచ్చినట్టి నరు శ నేమియొ యెక్కుడుగా నుతింతువే
దిట్టయ యైన నన్నెదిరి శ తేర్కొనునప్పుడు చూతు లెమ్మటఁ.

మాల్యవంతుడు:—అయిన నీహర్ష్యము గూనవా. వినాశకాలము డగ్గఱునప్పుడు హితవాక్యము లెట్లు రుచింపఁ గలవు.

అతికాయుడు:—తండ్రీ! నీకు నేఁ జెప్పఁ గలవాడనుగాను. అట్లయ్యెను నాకుఁ దోచినది విన్న వింప నెంచితి ననుమతియిమ్ము.

రావణుడు:—నీయెన్నిక యేమియో తెలుపుము. అందఱు నొక్కసారియే యన్నియును గానిండు.

అతికాయుడు:—పెదతాతగారు చెప్పిన యన్నియును నిక్కము లని నే నెన్నెదను. ప్రకృతము మన రాజధానిని దోచు దుర్నిమిత్తము లారసియు నీవు వరములు గొనునాఁడు పడినప్రమాదంబు నారసియు నిపుడు మనపై నెత్తివచ్చినరాముఁ డింతవఱకు నొనరించిన యమానుషకార్యము లారసియుఁ జూచిన నీరాముడు కేవలనరుఁ డని తోచుట లేదు.

సీ. బాణము చేతను శ బట్టనేరనినాఁడె

యల్లతాటకను దూఁ శ టాడి చంపె

న స్త్రీప్రయోగంబునను వెలుంగనినాడె
 సుందసూతి సుబాహు శ్రమందజేసె
 నడవులలో జిక్కి శ్రయలజడివడునాడె
 ఘోరభంగి విరాధుఁ శ్రగూల్పివైచె
 నలజనసానంబు శ్రనడుగువెట్టిననాడె
 ఖరదూషణాదులఁ శ్రగాలుఁ జేర్చె

తే. గీ. మాయఁ బూనిన మారీచుఁమాయసేసె
 వానరాధిపు నలవాలిఁ శ్రబడఁగఁ గొట్టె
 నామహావిష్ణుఁ డీరాముఁ శ్రడయ్యెఁగాక
 యతఁడు కేవలమర్చ్యుఁడే శ్రయసురనాథ.

ఇంక సీతయా!

మ. జనకత్కృపతి యజ్ఞదేశమున నబ్రాతాక్షి యాలక్ష్మీయే
 మనుజు స్త్రీయయి రామభద్రునతి యై కత్కృలోకరత్నంబునై
 మనపాలింటికి మిత్తియై యసురనామంబేర్చు పెన్గిలయై
 తనరెం బేరున సీత నాఁగ నని డెందంబందు భావించెదన్.

దానవలోకనాయకా! ఏది యెట్లున్నను సీత పరాంగన. పరాంగనలపొందు గోరుట నరక
 మునకు నపయశమునకు వంశనాశమునకుఁ గారణముగదా. సుస్థిరధర్ముడవును బరమనీతి
 పరుడవును నగు నీ కేను జెప్పవలయునా? అదెట్టి కీడునకో కాని యీసీతను నీ విటకుఁ గొని
 తెచ్చిన దానిగ మనవీట నవశకునములే తోచుచున్నవి. పెదతాత మాల్యవంతుబుద్ధిమేరకు
 సీతను రామున కిచ్చి యతనితో సంధిచేసికొనుటయే లగ్నని నామతము. అట్లానర్పితివేని
 రాముఁడు కృపార్ద్రబుద్ధిని నీతవ్వల వేయింటినైన న్నమించును. అట్టినిభిలలోకై కశరణ్యుఁ
 డగు నారాజదాదామణితోడిమచ్చరంబు మానుము. పెదతాత చెప్పినమాట వినుము.

మాల్యవంతుఁడు:—మేలు! అలికాయకుమారా! మేలు! లెస్సగాఁ జెప్పితివి!!

అలికాయుఁడు:—ఉన్నమాట చెప్పితిని. ఊరక నన్నేల పొగడెదవు?

రావణుఁడు:—నీయుపన్యాసము ముగిసెనా? మీ రెల్లరును వైరియెడఁ బక్షపాత మూని సత్త్వ
 రహితుఁడును గృపణుఁడును శాఖామృగాశ్రయుఁడును నైనరాముని బట్టలవలె సమర్థుఁ
 డని పొగడుచు దానవలోకచక్రవర్తియును మహేంద్రాద్రినిభిలనిలింపఁజాలికోటిరమణి
 ప్రభాసీరాజితభాస్వచ్చరణకమలయుగళుండును నగు నన్ను జఘన్యనట్లు లతకరించి తెగ
 డుచున్నవారలు. వలచి కానలనుండి మోహమునఁ గొనితెచ్చిన సీతను రామున కిచ్చి వానిని
 వేడుకొనుటకు నేను భీరుడను గాను. ఇప్పుడె యా సత్త్వహీనుని రాముని ససోదరపరి
 వారుని రణాంగణమున భూతాళికి బలివెట్టెద. ఇంక నీమాట లుడుగుఁడు.

ఇంద్రజిత్తు:—తండ్రీ! కోపింపకుము. ఈమలికాయుఁడు బాలుఁడు. ఎవ్వ రెట్లాడిన నట్లు పోవు
 వాఁడు. ఇంక మా పెదతాత మాల్యవంతుఁడు ముకుంద, ముకుందులకుఁ జిత్త మొక్కపట్టిన

నుండదు గదా! కావున వారిపైఁ గినుకఁ బూసకుము. ఈ రామునిఁ జంప నీవు వలయునా? నీకుమారుడఁ మేఘనాదుడఁ నే నున్నాడఁ నన్నుఁ బంపుము. నాఁ డింద్రునంతటివానిఁ బట్టి తెచ్చి నీయడుగులఁ బడవైచిలి నే. నరుఁ డగు నీరాముఁ డింక నా కెంతపాటి.

రావణుడు:—మేలు! ఇంద్రజిత్తుమారా! మేలు! నీవు నుమా నామనస్సనకుఁ గూర్చువాడవు! అతికాయకుమారా! నీచున్నను జూచి యైన శౌర్యము నేర్చుకొనుము. ఇంకను గొండ్రికవుగ నుండకుము.

మాల్యవంతుడు:—(స్వగతము) తండ్రికిఁ దగినకొడుకు వీఁడు. వీరు నశింప నుండ నామాట లేల వినుదురు. (ప్రకాశము) నాయనా! రావణా! నీపట్టు మానవు. అగ్నికి వాయువు తోడై నట్లు నీకు మేఘనాదుఁ డొదవెను. జయింపుము. నాకు ననుష్ఠానవేళ యైనది. నే నేగెదను. (నిష్క్రమించును.)

రావణుడు:—మంత్రులారా! వింటిరా మామాతామహానివాక్యములు. ఈతఁ డింత పిఠికివాఁ డగు నే!

మహాదనుడు:—నిర్జరారిసార్వభౌమా! ముగుసలియగు నాతనినూటలు పరమార్థములుగఁ బట్టు కుఁడు. దేవరయమోఘవీర్యంబును నగ్గుతపరాక్రమమును మే మెఱుంగమా? గిక్పాలకు లట్టివారు మీకుఁ జరణదాసులయి యుండ నీబడుగుమానిసి రాముఁ డేకొలఁది?

ఇంద్రజిత్తు:—నిక్కము! మహాదరా, నిక్కము! ఈరాముఁడేకొలఁది? —తండ్రి! నీకేలఁ జిక్క నివేలు పెవ్వఁడు? నిన్ను మార్కొనఁ గలవాఁ డీముజ్జగంబులలోను గలుగఁడు.

మ. అనిఁ దద్వద్యాహువిధుంతుదు ల్వలఁగి ఘోరరాస్త్రంపుజిహ్వవళిఁ
ఘనదిక్పాలయశోమయామృతకరుం ధ గార్హింపు మింగంగ నౌఁ
గన నీవైరుల కంతకుం డొకఁడు దక్షిణ లేఁ డొకం జేనియుఁ
రణసీమక శరణిచ్చి నెవ్వగలు దీర్షణ రాక్షసాధీశ్వరా!

రావణుడు:—మేలు! మేఘనాదా! మేలు! నిక్కము వచించితివి! ముగ్ధ! మహాదరా! ఏను కెప్పియుండిన పురరక్షణమునకైన గుప్తికర్మము నెఱవేర్చితివా?

[అప్పుడంతరిక్షమునుండి యంగదుఁడు ప్రవేశించును].

అంగదుడు:—నెఱవేర్చితిమి నెఱవేర్చితిమి నీగుప్తికిఁ బ్రతిగుప్తి.

రావణుడు:—ఏమీ! హనుమంతా! మరల నేల వచ్చితివి? చిక్కిన తోకయుఁ గాల్పించు కొనుటకా?

అంగదుడు:—నేను హనుమంతుడను గాను. మావానరసీతి ననుసరించి యితరులచే భంగపడిన వానరుని మేము బహిష్కరింతుము. ఇక్కడ రాక్షసాధములచేఁ దోక గాల్పించుకొనివచ్చి పరాక్రమాపేతవానరానీకమునకుఁ దక్కుననేరు తెచ్చె నని యాహనుమంతుని మేము తన్ని తఱిమితిమి. మాపిడికిలిపొటలులఁ బడఁజాలక వాఁ డెగుట్టల నేనెట్టలఁ బట్టి పోయెనో మే మెఱుంగము.

రావణుడు:—నీ వెవ్వడవురా కోర్తి!

అంగదుడు:—ఓహో! నే నెవ్వడనో యెఱుంగవా! నేను రామదూతను. రాము నెఱుంగుదువా? పరశురాముగర్వము భంజించినవాడు. పరశురాము నెఱుంగుదువా? కార్తవీర్యార్జునునిఁ జంపినవాడు. ఆయర్జును నెఱుంగుదువా? తనజలక్రీడకు భంగము ఘటించిన జేసితి వని యలిగి నిన్ను జెఱపట్టియుండినవాడు.

రావణుడు:—గురాత్మా! ఎవ్వడవురా నీవు! ప్రాణములపై నాన లేనివాడవు.

అంగదుడు:—ఇంకను న న్నెఱుంగవా! నేను వాలిపుత్రుండను. ఆవాలి యెవ్వడో యెఱుంగవా? నాడు తన్ను మోసపుచ్చువచ్చిన నీ న్నెఱింగి నీయిరువదిభుజములను దనబాహుమూలయుగళ మునఁ జిక్కించుకొని యట్లే యెగసి నాలుగుసముద్రములలోనను నిన్ను ముంచిముంచి తెచ్చి తనకుమారునకు “నాయనా! పదితలపురువుతోడ నాడుకొందువా” యని యిచ్చినయాతఁడు గాఁడా వాలి? ఆపదితలపురువున నీతోడ నాడుకొనఁ జూచినయాకుమారుడనే యేను. అంగదుడను. భ్రాతృభార్యక్రమణము చేసినయావాలి నొక్కటే శరమునఁ జంపిన శ్రీరామ ధీగ్రునకు నేను చూతను. రావణా! నే నెవ్వడనో యెఱిగిలివా.

రావణుడు:—పే్రిలీ! దొంగవలె చూయాజ్ఞ లేక చూయాస్థానమునకు వచ్చి కాటులు ప్రేరే దవా! చూడుము ని న్నేమి చేయుతునో.

అంగదుడు:—అబ్బబ్బ! ఈబూచి నన్ను బెడరించుచున్నది. జడిసినాడను. జడుపుమంత్రిమైన వేయించుకొనవలయును. దుష్కర్మా! ఎల్లరుఁ జూచుచుండ బహిరంగముగ ధీరతమై వచ్చిన నేను దొంగనా? కాక పలిలేనితఱిఁ గల్లకర్మందివేష మాని వచ్చి లోకైకమాత యగు సీతా దేవి నపహరించుకొనివచ్చిన నీవు దొంగవా? యోజించి చూడుము. నిక్కముగ నీ వన్నట్లు చూయావులకొర వగు నీ వుండుచోటు గాన నిది చూయాస్థానమే.

రావణుడు:—ఏరీ! 2. డ లెఱుంగక చూట లాడఁబూనితివి? దూత వన్నకారణమున ని న్నే నేమి యుఁ జేయరాగు. నీవచ్చినకార్య మేమో చెప్పము.

అంగదుడు:—ఆహాహా! ఎంతటినిర్జ్ఞాఁడవు నీవు. చూత నేమియుఁ జేయరా దన్నయాధర్మము నీకు చూచిభీషణరాజేంద్రుఁ డెఱుంగఁజెప్పినదియే కదా. దానితో నాకేమి కావలయును? నా వచ్చినపని చెప్పెద వినుము. నీతో మహాత్ముడగు చూశ్రీరామచంద్రుడు చెప్ప మని కఱపి పుచ్చినమాటలు కొన్ని కలవు. నీతోడ రాయబారము నడప న న్నామహనీయుండు పుత్రైం చినాడు.

రావణుడు:—రాముడు మహాత్ముడు ను మహనీయుడు ను నయి చూతో రాయబారము నడప నిన్నుఁ గఱపిపుత్రైంచెనా? ఈకన్ను గాననిసాగరుఁడనమునకు ఫల మాతఁ డనిరకాలముననే పడయఁగలఁడు. కులాపశబ్దం డగుభీషణుడు మీపాలిటికి రాజేంద్రుఁ డాయుఁ గా! చెప్పలు తలకెక్కిచోడఁగ్గ. తీర్చెదఁగాక. చెప్ప చెప్ప రాముఁ డేమి చెప్పి పంపెనో.

అంగదుడు:—అయిన విను ముఖీరాగ్రసరునిమాటలు.

చ. “మునుపటిరీతి గా దింకను ౩ మూర్ఖుడ! జానకీ దెచ్చియిచ్చి లం కను విడిపిమ్మ నీ విపుడ ౩ కాచెదఁ గా దని యుంటి వేని ము

త్సునిశితశస్త్రపాతమునఁ శ్రీ దూలు శిరోఽశకంబు మావిభీ
షణునకు లంక యిచ్చితి నిశాచరరాజ్య మతండ యేలెడిన్.

కావున నీ విష్ణుజ్ఞ జానకీదేవిని చూకర్పించి లంక వీడి వెడలిపోవలయును. అట్లు చేసితివా నిన్నుఁ జంపక విడిచిపుత్తును. కాదేని నీపాటు దయ్య మెఱుంగునని మారానుచంద్రుఁడు నీతోఁ బట్టుమని చెప్పి పుత్తెంచెను. రావణా! నిన్నుఁ గన్నదాదిగ నామనస్సు సంకటపడు చున్నది కుమా! ఈ వాసేచనకంబగు సీతామహాదేవిరూపముఁ గాంచి యాతల్లి యాక్రమణీయ యని తలంచితివి.

ఉ. తామద మెత్తి జాహ్నువినిఁ శ్రీ దారిసభృంగము శంభుఫాలపుష్
సీమను గన్ను పద్మ మని శ్రీ చేడ్పడి చేరఁగ నెంచినట్లు లే
రాముతృతీయనేత్రముగ శ్రీ రాజులు తత్సతి నాక్రమింపఁగా
నీమది నెంచి తీవు రజరసిచర చేటును గాన వక్కటా!

రామభద్రునితోఁ బగ సాధింపకుము. ఆమహావీరుఁడు బాణ మెత్తెనా, యర్థ వములే ఘోర్జిల్లు ను. లోకము లెల్లఁ దల్లడిల్లును.

సీ. హైహయుఁ డేచిన ని శ్రీ న్నలరాఁడు చెఱఁజెట్ట
నజఁ డొక్కశీర్షము శ్రీ నపుడ వ్రాల్చె
బలిచక్రవర్తి నీబైసి శ్రీ మాల్పిననాఁడు
నజఁడు రెండవశీర్ష శ్రీ మపుడ వ్రాల్చె
వాలి నిన్బుజములఁ శ్రీ బట్టినయానాఁడు
నజఁడు మూడవశీర్ష శ్రీ మపుడ వ్రాల్చె
నవమతు లిట్లు నిశ్రీ న్నలమంగ నవి యెల్లఁ
గులమున కెల్లను శ్రీ గలిగె ననుచు

తే. గీ. రావణా! యింక జానకీ శ్రీ దేవిఁ దెచ్చి
రామునకు నీ వయితివేని శ్రీ రహి దొఱంగి
బ్రహ్మ నాల్గవతలయును శ్రీ వ్రాల్చుఁ జమ్ము
చెప్పినాఁడను మీఁద నీశచిత్త మింక.

పెద్దలకుఁ దలవంపులు ఘటింపఁజేయకుము. పావనబ్రహ్మవంశమునకుఁ గళంకముఁ గల్గింప కుము. నాహితవాక్యములు వినము, ఊరక చావకుము. వేయిమాట లేలక రామభద్రునినిశ్చ యము వినము.

చ. మునుపు పురారిపూజనమునపొంటెను దొమ్మిదిమ స్తకంబులం
దునిమితి వీవె వెండియును శ్రీ దోఁచె నవే మహానీయుమ స్తకం
బానరుటఁ జేసి యాశిరము శ్రీ నొయ్యన రాముఁడు త్రెంచి భక్తి దా
విని బలి యీఁ దలంచె మదిగని రణదేవతకుం బ్రయంబు గన్.

రావణుడు: — ఏమీ! రాముడు నన్ను బలియిచ్చునా? ఇదె వానిని వానిసోదరుని సపరివారముగ నొక్కొక్కడి నారణదేవతకు నేన బలియిచ్చెదను. దురాత్మా! ఇవియా నీహితవాక్యములు. రాక్షసులారా! ఈచెనటికోతిపురువును బట్టి చంపుడు. (అంత నలుపురుక్కూసు లంగ దుం బట్టికొందురు. అంగదుడు “గుప్తులారా! ఇదే చచ్చితి”రని మూల కొక్కనిం దన్నిత్రోసి మీదికి లంఘించి ప్రాసాదశిఖరముఁ గూలఁ దన్నును. రావణాదులు భయమున దిక్కు తెలుగక పరువు లిడుదురు.)

[యవనిక పడును.]

[చతురస్రలకము.]

[ప్రదేశము: సువేలాదిని శ్రీరామునివిడిదల]

[శ్రీరాముడు, లక్ష్మణుడు, విభీషణుడు, జాంబవంతుడు, హనుమంతుడు, సుగ్రీవుఁడు, అంగదుడు మున్నగువారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

శ్రీరాముడు: — సుగ్రీవా! నా కేమో యుద్ధమున మనస్సు చొరకున్నది. బహుజనవధ మొనరించుటకు నాకు మనసుగొలుపకున్నది. పావన మయినయాబ్రహ్మవంశమునఁ బాడమి త్రిలోక విజయి యని పేరొందిన యారావణుని జంప నామది యేటికో సమ్యుతింప కున్నది.

సుగ్రీవుడు: — దేవా! నీయుదారబుద్ధి యెంతయు మెచ్చికొనఁ దగినది. కాని యాగురాత్ముఁ డెల్ల వారికిని వధ్యుఁడయి యుండ నీ కేల యవధ్యుఁడయ్యెను? నీయానతిమెయిని వానరస్థైర్యముఁ గూర్చితిని. సముద్రము దాటి యీసువేలాదికి వచ్చితిమి. ఈ విభీషణసాహాయ్యమును మనకుఁ గలిగెను. ఇంక నిష్ప డీచింత రేల. ఆగుప్తునకు మంచివిధమునఁ జెప్పి సంపిలిమి. వినఁడయ్యె. హితమును గనఁ డయ్యె. మంచి తెరువునఁ జనఁ డయ్యె. ఇంక నాతనిఁ జంప నేల విచారించువు. యుద్ధమున కాడ్చి యిమ్ము.

శ్రీరాముడు: — (చింత నభినయించును.)

లక్ష్మణుడు: — దేవా! సూర్యబింబములోన మచ్చ యేర్పడుట చూసి యిగ బహుజనసంతోషమునకు కేతు వని నీవ చెప్పితివే. నీ విపుడు యుద్ధ మొనరింపక యున్నను నిబహుజనత్యయము కాక మానునా? జగదేకమాత యగు జానకీదేవిని మ్రచ్చిలించికొనిపోయిన యానికృష్టుని జంప విచార మేటికి?

హనుమంతుడు: — రామచంద్రా! నాఁ డశోకవనమున నానికృష్టదనుజుఁడు పలికినపలుకు తెల్లఁ జెప్ప వింటివే. మాతల్లి జానకీదేవి నీకుఁ బంపినసందేశ మెల్ల విన్నవించితివే. ఏల చింత చేసెదవు. ఆదుష్టనియెడ నీ కేల యీకారుణ్యము గలిగి?

క. సురలకు మునులకు నెప్పుడు

పొరయించును హింస పరులపొలతుల బలిమి

దొరకొనుఁ జెఱుపఁగ నతనిం

బారిగొన మదిఁ జింత సేయఁబోలునె దేవా.

శ్రీరాముఁడు:—(నిట్టార్పు పుచ్చును.)

విభీషణుఁడు:—ఇనకులేశ్వరా! అగుప్టునిరుండగములు విన్ననెట్టివానికిని నాతనిఁ దునుమాడనే మన సగుఁగదా. ఎట్టికీ డాతఁ డాచరింపకున్నఁ బితృసముండగు నన్న యని యైనఁ బాటింపక యతనిని వీడివచ్చితిని. అతఁ డెప్పుడును నధర్మముత్రోవనే పోవువాఁడు. ధర్మము కాదని యెంత చెప్పినను వినువాఁడు గాఁడు.

ఉ. ధర్మము గాదు చూడఁ బరదారధనాదులఁ గోరు టంచు నే
నర్మిలి విన్నవింపఁగ నశహంకృతిఁ గాలను దాఁచెఁ గొల్వనఁ
మర్మవిధేదనంబు లగు శమాటల నాడుచు నన్ను నట్టిదు
ష్కర్మ వధింప నీగతి విచారము సల్పఁగఁ జన్నె రాఘవా.

ఇంక నే నేమాడినను “జ్ఞాతిశ్చేదనలేన కి”మృన్నమాట స్థిరపడు నని నే నింతకంటె నేమి యుఁ బల్కవండువాఁడను.

అంగదుఁడు:—దేవా! నీయానతిని నేను రాయబారము నడపఁబోయితి నే. ఏమయ్యెను?

ఉ. యుద్ధ మొనర్ప నెంచినరఃఘూర్వహు మార్కొనఁ గాదు నీకు నీ
యుద్ధతి మాని జానకిని శ్రీ నొయ్యన నిమ్మని నేను బల్కు నఁ
బద్ధునిఁ జేసి చంపఁ దనఁవారికిఁ గట్టడ చేసె నయ్యనం
బద్ధునితోడఁ బోర మదిఁ శ్రీ బట్టవ దేల యినాన్వయాగ్రణీ.

నీవు పంపినబంటున కవమతి యొనర్చుట నీకే యొనరించినయ ట్లగుఁ గదా.

శ్రీరాముఁడు:—అంగదా! అట్లు గాదు. నా కవమతి యొనరించినను నోర్తుఁ గాని నానమ్మినబం
టుల కవమతి యొనరించిన, నే నోర్వఁజాలను. మీయెల్లరయభీష్మముమెయిఁ జేయువాఁడను.
మీయిచ్చయే కానిండు. సుగ్రీవా! ఆయిన సంగ్రామమున కుద్యోగము సేయింపుము.

అందఱు:—(సంతోషమున సింహనాదము లొనరించుచు) జయము. శ్రీరామచంద్రునకు జయము
శ్రీరామచంద్రునకు జయముఁ అని గంతు లిడుచున్నారు. --యుద్ధభేరి ప్రాఁగను).

యవనిక పడును.

శ్రీ

శ్రీ రామ పట్టాభిషేకనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రథమస్థలకము.)

[ప్రదేశము: యుద్ధరంగము.]

[ఇంద్రజిత్తు సంగరోచిత వేషమున బ్రవేశించుచున్నాడు.]

ఇంద్రజిత్తు:—అక్కటా! నేఁ డేమి దుర్దినము! దేవదానవుల నైనఁ జీరికొనని నైత్యవీరాగ్రణులైన రథికవర్యులు హీనవాసరాధములచేత యుద్ధరంగమునఁ జచ్చిరి. వానరులతోడిప్రథమదివస యుద్ధముననే నైత్యశ్రేష్ఠుల కింతటి పరాధవము ఘట్టెను! భయ మున్న నెట్టిదో కలనైన నెఱుంగని నిశాటపీరులు వనాటకీటంబులం గాంచి వెఱచునట్టి కాలం బొసన్నం బయ్యెగా! ఔరా! ప్రచండవీర్యమున గండుమిగిలినదశకంఠసార్వభౌమునిదళంబునకా దళమగు కళవ శము దలచుకొనుట! అక్కటా! నా కెంతయుఁ జింత గలిగె! దిక్పాలకాధీశ్వరుఁడును సర్వ గీర్వాణాధిపతియును బాకబలజంభాదిరాక్షసాంతరుఁడును నైన మహేంద్రుని రణరంగమున నోర్చి చెఱపట్టిననాఁడును నా కిట్టి బెట్టిదంపుఁజింత వుట్ట దయ్యె. ఆహా! ఆరామలక్ష్మణహ తమ లెందును గానరాకున్నారు గదా. వారికై కాదె నేఁ డీరాక్షసనాశం బొసగె. అక్కటా! జంబుమాలీ! సర్వగీర్వాణచక్రంబు నవక్రవిక్రమంబున నాక్రమింపఁ జాలిన నీయట్టివాఁడు మానుమ యను చెనఁటివనాటుని పిడికిటిపోటునకే కెడయ నయ్యెనా. హా! మిత్రఘ్నా! నిన్ను విభీషణుఁడు పాలివుచ్చెనా. అక్కటా నేఁడు సుమా విభీషణుఁ డరివిభీ షణుం డయ్యె. వజ్రముష్టి! హా! విధి నేమనువాడ. పైంగుఁడు నిన్ను మ్రంధింపఁ జాలెనే. అన్యర్థ నాముడ వగు నీచుష్టివజ్రము నేఁడు మైందశైలమును విలువఁజాలక పోయెనా! హా! తపనా! గజాఁ డనుకేతువు నిన్ను మ్రంగినైచెనా. స్రఘసా! సుగ్రీవునిఁ భగ్నుగ్రీవుని జేయక నీవ యాతనిచే దల దునుమఁబడితివా! ఔరా కాలమహిమ. గుర్విధిపరిపాకము. ఏమిది! ప్రతపనునియనుచరుఁడు రక్తనాసుఁ డిట్లు పరు విడుచుచువచ్చుచున్నాడు.

[రక్తనాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రక్తనాసుఁడు:—(ఇంద్రజిత్తును జూచి)దేవా! నలుఁడు—నలుఁడుప్ర—ప్ర—ప్రతపనునిఁ జంపెను. (పరువెత్తుచున్నాడు.)

ఇంద్రజిత్తు:—ఆహా! నేఁ డేమి యెల్లెడల నిట్టిగుర్వార్తలే కర్ణగోచరము లగుచున్నవి! ప్రతపనా! వైరిని బ్రతసింపఁజేయక వైరిచేత నీవే యంత మొందితివే! నీబలముకలిమి నెంతయు నచ్చియుం టి నే, ఔరా! నలాధమా! నీవ కావా యీరాక్షసనాశమునకుఁ గారణమవు. నీవు గట్టిన యా

నేతను సాహాయ్య మొనరుటఁజేసి కదా యారామహతకుండు వానరాసికంబుతోడ సముద్రము దాటి వచ్చి మమ్ముఁ దాఁకఁజాలినవాఁడు. ఉండుము, నీపని తీర్చెదను.

(కోపమున నిష్క్రమించును.)

[అంగదసుపేణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

అంగదుడు, — సుషేణా! నీ విప్రుడు విద్యున్యాలిలోఁ బోరాడుచుండినపుడు నేను శ్రీరామదేవునకు బాసటగఁ బోయియుంటిని, కావున నీ వావిద్యున్యాలిని జంపిన దెఱుంగను.

సుషేణుడు.— ఎవరికి! శ్రీరామదేవునకా? ప్రభువున కెవరితోడఁ బోరాట కలిగెను? దశకంఠుడు వచ్చెనా?

అంగదుడు:—దశకంఠుడు రాణాయె, వానియనుచులు నల్వరు వచ్చిరి. అగ్నికేతుడు, రశ్మి
కేతుడు, యజ్ఞదత్తుడు, సుప్తఘ్నుడు ననునల్వరుల రాక్షసు లొక్కమ్యడి శ్రీరామచంద్రు
నిపైఁ గనిసిరి. వీర లగ్నికణమునొదికి ముసరుకొను శలభములకైవడి శ్రీరామచంద్రునిపై
ముసరుకొనిరి.

సుపేణుడు.—రామచంద్రునకు వారితోడిపోతు భరం బయ్యెనేమో కదా! చాల నలసియుండును. అంగడుడు.—ఏమీ! ఒక్కముహూర్తకాలమున బడునాల్గువేపురు రాక్షసవీరులఁ జెండాడివైచిన రఘుకులవీరాగ్రణి యగు శ్రీరామదేవున కీముక్కుడిపోతు హక్కు లెక్కయా! ఒక్కసారిగ నాలుగమ్ములు ధనువునఁ నొడిగి యాదేవుఁ డొక్కమ్ముడి వారిపైఁ బ్రయోగించెను. ఆనాలు గమ్ములును నాలుగు శ్రుంగోరగములట్లు వెడలి గూనలుపురు పైత్యాధములప్రాణా నిలముల నొక్కపర్యాయముగఁ గ్రోలివైచెను.

సుపేణుడు.—అయిన నీక్షాద్వైతము శ్రీరామునితో మెండొడ్డి యేమి సాధింపఁగలదు?

[అప్పు డధిద్యుధన్వఁడై యింద్రజిత్తు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఇంద్రజిత్తు.—(కోపమున) ఎవ్వడూరా నూవ నాటాధిపతిని పీఠసంభవు లగు నైత్యులను తప్పులను వాడు? గురూత్మా! ఇదె నచ్చితిని.

అంగదుడు.— నీవ కావా యాజగోంగి యగు రావణుని పెద్దకొడుకువు? ధన్వద్వాపండితమ్మ న్నా! నిశాటాధమా! కైత్యులు త్సంగ్రులు గామన్న మతెవ్వరరా త్సంగ్రులు? త్సంగ్రు లన్నంత మాత్రయే కాదు, ఆతతాయి సంతానములు, దురాత్మా! నీవా మమ్ము జంపువాడవు, నిన్న నీయబ్బ కొలువుండిన ప్రాసాదశిఖరము నేను బడ దన్నినపుడు నీహారత్వ మేగుహయందు డాగియుండెను, రమ్మ, నన్ను డీకొనుము, నీశౌర్యమునకు దోడు నీవు వానరవీరచరణ్ముల నెక్కెనక్కెము లాడుటయునా!

ఇంద్రజిత్తు. — ఓనీ! కులద్రోహ! నీపితృహంత యగు నారామునినిోఁ బ్రతిఘటించి పోరి పాలియించి పితౄణా మీఁగుటకు మాటుగ నారామునిపాదసేవకుఁడవైన నీవును నొకధీరునివలె మమ్మధి యే షించుటయూ!

ఉ. ఏర వనాట! తండ్రి బాలిరయించినక్రూరునిఁ జంపలేక నీ
 ధీరత మాలి రాఘవుని “దేవ! ప్రభూత్తమః” యంచుఁ బాదముల
 చేరి యడంగుకూరుడ విగ్రహీ యిసుమంతయు సిగ్గు లేక నీ
 పూరక ప్రేలినం జనునె నీ యుగ్ధ మొనర్పఁగ వచ్చుచోటులక.

అంగదుడు:—ఏమీ!

ఉ. ఏర నిశాచరాధమ! యశహీనపరాక్రమశాలి రాముఁ డే
 వారికి నే శరణ్యుఁ డగు నీ వాలి యొనర్చిన దుండగంబులం
 గూరిన కోపవేగమునఁ నీ గూలిచె నాతని దొంగరావణుం
 జేరి వధించు నిప్పు డిట నీ నీతను వే కొని పోవుఁజూడు రా.

ఇంద్రజిత్తు:—ఓహో! పెద్దరింపఁజూచెడవే. ఓరీ! నికృష్టపుంగ్రోతీ! మీరామలక్ష్మణులను మిమ్మును
 నొక్కటఁ గాలఁదెట్టి నేలఁ జమరెదను. ఊరక పల్లలు ప్రేలకుము.

అంగదుడు:—ఓరీ! హీనదానవాధమా! ఏల యూరక కాటులు కూసెదవు. శ్రీరామచంద్రునిఁ జెనక
 నెంచుట సామాన్యకార్యము గాను. కేసరివిక్రముఁ డగు నాకోదండగురునితోడ నీవు మార్కొ
 న నెంచుట మత్తేధి మాఁకటితోనున్న సింగమును లేపుటవంటిది. ఊరక చావకుము. విభీషణ
 రాక్షోగ్రునివలె మారామభద్రుని శరణు సొరుము.

ఇంద్రజిత్తు:—రామునిప్రాణపు చేరుటను నే నావనాటాధముడగు సుగ్రీవుఁడను గాను. నిశాటాధముఁ
 డగు విభీషణుఁడను గాను. ఇదే మీ మ్రొల్లరఁ నాలియించి మాయయ్య యగు రావణేశ్వరునకు
 సంప్రతి సంధింతును. ఆరామలక్ష్మణహతకు లెం గున్నవాగో చెప్పఁడు. మిమ్ము విడిచి
 పుచ్చెదను. ఊరక చావకుండు.

అంగదుడు:—మారామలక్ష్మణులు మీయట్టిచోంగలవలె డాగియుండకున్నారు. రణయజ్ఞంబున
 రాక్షసపశువిశసన మొనరింప బంధకంకంబలయి రణసీమ నలంకరించియున్నారు. వారి తేజములే
 వారిని జూపుచుండ వారి నొరులు చూపనేల! నిక్రము! నిక్రము! నీవు వారిని గనఁజాలవు.
 వారి తేజములు సదాచారుల కపారముదావహంబులును, దోషాచరుల కపారధయావహంబులును
 నై యొప్పుచుండును. కావున నీవు వారినిఁ జూడఁ జాలవు.

సుషేణుడు:—వారే వచ్చుచున్నారు. చూడు శౌర్యగాంధీర్యములు రూపములు దాల్చివచ్చినట్లు
 సుగణనిధులగు మారామలక్ష్మణులు.

[అప్పుడు రామలక్ష్మణులు సజ్యచాపులై ప్రివేశింతురు.]

ఇనకులేశ్వరులారా! మీ డారావణునికొడుకు మేఘనాగుఁ డనువాడు.

అంగదుడు:—దేవా! మే మిప్పుడు వీనిని బిలుకుమారుపఁ బూనియున్నవారము. మా కానతియ్య.

శ్రీరాముడు:—అంగదా! ఈతఁడు వీరుఁడుగఁ నొడగట్టుచున్నాఁడు. దయనీయుండుగ నగపడు
 నీతనియెడఁ బరుసములు చూపకుము. ఊరక పోనియ్య.

ఇంద్రజిత్తు:—ఓరీ! శూరమన్యా! సర్వగీర్వాణమోర్ముడు ను బూర్వగీర్వాణసార్వభౌముడు ను నగురావణేశ్వరునకుఁ బుత్రుండనై యల్లమహేంద్రుఁడై జైత్రపట్టి యింద్రజిత్తును మేటిపొగడ్డ గాంచిన నన్ను నీవా దయచూచువాడవు. ఇదె మిష్టలర నేకాహుతిగ నై శ్వాననన స్తోక్తుఁ యుడి దిగమింగెదను జూడును.

సుషేణుడు:—రాక్షసాధమా! శ్రీరామచంద్రునితోడనే పరుసములాడఁ జొచ్చితివా. చత్తువు సుమా.

లక్ష్మణుడు:—సుషేణా! నీ వేటి కురక వాని కితవు గఱపెదవు, వాఁడు వినువాఁడు గాఁడు. సాధు వరులగు దిక్పాలకుల జయించితి నని వీనియయ్యయు సాధువరోధ్యుఁడగు నింద్రుని జయించితి నని వీఁడు ను మిక్కిలి గర్వోన్ముఖు పల్కుచుంగరు. వారి నయినను వీరు ధర్మయుద్ధమునఁ గాక మాయఁ బూని జయించి యుండుట నది యొక జయము గాను—ఓరీ! చోరచక్రవర్తి పుత్రా! నాయెగుట నీజల్మములు సాగిరావు సుమా.

ఇంద్రజిత్తు:—డింధకా! ఈయింద్రజిత్తుతోడ వింకము బాడకునా. నీ రందలు ను జేరినను నన్నుఁ గదల్పనైనఁ జాలరు. నే నొక్కఁడను బాలుగు మిష్టలరను జంపివైవ.

లక్ష్మణుడు:—నిన్నుఁ జంప నెందలు కావలయును? నే నొక్కఁడనే చాలుగను. (బాణ మెత్తు చున్నాఁడు.)

శ్రీరాముడు:—లక్ష్మణా! శాంతింపుము—రావణమహారా! ఊర కేల మూమీదనుఁ గయ్యంబునకుఁ బూనెదరు. మీయయ్యకుఁ దెప్పగువు గాక. మాజానకిని మా కర్పణముచేసి లంకను మావీధి పణునకు వీడి నీ గా దెరుకయినఁ బొందు. అట్లు చేయునైతిగా రామునికరములు రిప్పై పోవు. ఊర కేల మీతోడఁ దక్కినరాక్షసుల నయితముఁ జంపుకొనఁ జూచెదరు.

ఇంద్రజిత్తు:—అవురా నేమి యాపింకము. ఈమహర్షి శిష్యులము చాలించి యట్లు దాసోఽహుతి వేడి సాదములఁ బడితి వేని నీప్రాణములఁ గాచెదము. మేము లంకి విడిచిపెట్టి పోవలయును గా. నీకు సీరి నీవలయును గా. మమ్ము జరింతుమా!

ఉ. జానకి సేము నీకు విను క చయ్యన లక్ష్మణు నింపు వీడినం
బ్రాణము దక్కు నీ కతనిఁ క బట్టి సభిస్థలి వానిముక్కును
వీనులు దచ్చిరంబు నొలిగిపింతుము శూర్పణఖ్యచేత నా
మానిని భంగ మీఁగ ననుభవమానము లే కలు లాచరింపుమా.

శ్రీరాముడు:—చాలింపు వింక నీకుడివీరములు—వానరవీరులారా! ఊరాక్షసునిఁ బొదివికొనుండు.
(వానరు లింద్రజిత్తును గొదివికొనుచున్నారు.)

ఇంద్రజిత్తు:—(వానరుల నదల్పుచు) (నవ్వుతమున) ఊర కేల నెల్లరను మా నుఁ బూని వధియింతుఁ గాక.
(అని నాట్యమున మాయమగును.) (అప్పు డంతరిక్షమునండి రామలక్ష్మణులగొఁదను వానరా నీకముమీదను శరములు పరియును.)

శ్రీరాముడు:—ఈతఁడు మానూంతరితుఁ డయ్యుడను చేయుచున్న వాఁడు—మానూమన్నీలాంగదాని వానరవీరాగ్రములారా! ఉప్పరంబున కెగసి యీరావణపుత్రుని బంధింపుడు. రాత్రి గావున

నీతఁడు చెలరేగినాఁడు. రాత్రించురు ఉనునీతనికి రాత్రి యెక్కు ఉనుకొలఁది జాతుర్యబల వీర్యము లెక్కు ఉనును. కావున నిప్పుడే వీనిని బట్టి కట్టఁడు.

(పెరలోనుండి యంద్రజిత్తు.)

ఓరీ! సరాధములారా! మానుఁ డానిన న న్నెదిరింప సాలాత్ముఁడైన నోపఁడు రా. ఇంక మీ రన నెంత. మీయీశ్రోత్రు లెంత. మీ మ్రేల్లర నిప్పు డీయుద్ధరంగమునకు బలి యిచ్చి దానవసార్వభౌమునిమనఁగితి నుడిపెదఁ గాచికొనుఁడు. తొలుత మీయ న్నిద్దఱు నాగపా శంబులచే బగ్గులఁ గావించెదఁ జూడుఁడు.

శ్రీరాముఁడు:—తన్నుఁ డా! వింటివా యానికాచరునిహటలు.

లక్ష్మణుఁడు:—దేవా! శబ్దవేగబలిమిని శరములఁ బరఁగించి యాచుస్సునిఁ బరిమూర్తము.
(అప్పు డింద్రజిత్వు)యుక్తము లయిన నాగాస్త్రములు వారి నిరువురను జుట్టుకొనును.)

శ్రీరాముఁడు:—(జనాంతికముగ) లక్ష్మణా! ఈక్రూరుఁడు యుక్తాయుక్తము లెఱుంగక నాగాస్త్రములను బ్రయోగించి మనలను బంధించినాఁడు.

లక్ష్మణుఁడు:—(జనాంతికముగ) దేవా! భూధంగఃహత్రకాలమున సర్వసగత్సంహారము గావించఁ డానిన నీవె యారీతిగఁ జింతింపవగునా? త్వమున నిరాత్మనలోకి దాహం బానరించెద నాన తిన్ను.

శ్రీరాముఁడు:—(జనాంతికముగ) లక్ష్మణా! భౌండు హారము కున్నను భౌండుములోనికీరము లారయ వెలయును. వాఁ డెట్టివాఁడైనను వాఁడు ప్రయోగించినది మహనీయ నాగాస్త్రములు. బ్రహ్మ స్వరూపముకొఱకుఁ దప్పిరపాలనకార్యము నున కవ్యయుగఁ జేయఁడునని, కావున మన కిప్పుడు గౌరవాగ్రము నాగబంధనసహనమే కర్తవ్యము.

(అంతరిక్షమునుండి యప్పుడు కొన్ని జాణములు వారిపైఁ బడును.)

శ్రీరామలక్ష్మణులు:—హా! (ఈని పడుగ ను)

(వానరులు “హా! రామనింద్రా! హా! లక్ష్మణకుమారా!” యని హాహాకారము లొనరించుచుం గురు. అప్పు డింద్రజిత్తు బొటము సంధించినవింటితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. వానరు లతనిని జూచి పరువెత్తుదురు. అతఁడు వారిని గొంఠవలగు వెన్నంటి లెఱుమును.)

ఇంద్రజిత్తు:—(సంధించినబొటము వింటినుండె యెట్టి కలఁ గొని శ్రీరామలక్ష్మణులకడుకు మరలి వచ్చి) ఓహహా! రాత్మనలోకము న్తమింపఁ కయువారా మీరు హిగ్రాగ్గరశిఖామణులు. (శరముకొనతో వారిని గొడుచుచును)

క. వీ రెవ్వరయ్య రిఘుకుల,
వీరవరేణ్యులె సురారివీరులఁ జంపం
జేరిరె భువిఁ బడవలసెనె,
వీరికి నిటు లహిశరముల కి బీరము లెడలన్.

రాక్షసకులఘాతకేతువు లంట. ఒక్కరక్కసునియుక్కనకు ముక్కుల నూరుపులు దక్కించుకొనఁజాలని యీ బక్కచిక్కిన నరులు మమ్మఁ జక్కఁడఁచువార లంట.

[రావణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రావణుఁడు:—ఇంద్రజిత్తుమారా! రామలక్ష్మణు లేరీ?

ఇంద్రజిత్తు:—తండ్రీ! దానవసార్వభౌమా ! ఇదే మాడుమా రామలక్ష్మణులు మత్స్రీయుక్తము లగు నాగార్జ్యముల నెట్లు జీవము తెడలి పడియున్నవారలో.

రావణుఁడు:—(చూచి) ఇంద్రజిత్తుమారా ! నీవలన నీయాహవాంబునిగ్ధ గడచి సీరము ముట్టితిని సుమా. నిన్నుఁ బోలుశూరవరోధుని ముట్లొకములంగు ను లేగు (అని పుత్రుని నాలింగనము చేసికొనుచున్నాఁడు.)

ఇంద్రజిత్తు:—తండ్రీ! ఇప్పటికి నీమది కుగుటఁ గనెనా?

మ. ఇక నిద్రింపుము దేవ గాఢముగ నీ శ్రవీరాత్రి నిశ్చింతమైఁ
బ్రకటింపం జను రామలక్ష్మణులఘోరప్రక్రియక యుద్ధభూ
మికి నీవుత్రుఁడు గావునెట్టె నని సంప్రీతిక జగం బంతటం
బ్రకటారాతిజయంబు గాంచితివి నీరభాగ్యంబు సామాన్యమే?

రావణుఁడు:—నీవు సుమా నిక్కంపుఁడుత్రుండవు నాకు! నీవు నాకుఁ బుత్రోత్సాహము ననుదిన మిట్లు గల్గించుచు నన్ను నిక్కముగఁ బుత్రవంతు నొనర్చుచున్నవాఁడవు. ఇక నాసేత నీట కుఁ బంపి పీఠురణముఁ గాన్పించి లోఁజేసికొన నగును. కుమారా! రమ్మ. అంతకంటె మున్నగ నీవిజయోత్సవము నిర్వహింతుము.

(అని యతనిని బిలుచుకొని పోవును.)

[విభీషణ సుగ్రీవ హనుమదంగదాదులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వానరులు:—హా! రామచంద్రా! హా! లక్ష్మణదేవా! ను మౌవ్వరి కప్పగించిపోయితిరి. హా! రామ చంద్రా! (అని వారొకరి బడి యేడ్చుచున్నారు.)

విభీషణుఁడు:—సుగ్రీవా! ఊహించుము. భయ మొందకుము. మనభాగ్యము మంచి యియ్యనేని రాజ కుమారు లిందుకనే పునకుఁ జెలివి గాంతురు. ధైర్య మానుము.

సుగ్రీవుఁడు:—విభీషణా! ఏల లేనియానలు పట్టెదవు. మాడు మెట్లు పడియున్నాఁక. మృతులైనవీ రెట్లు తెలివిగాంతురు. మనభాగ్యోదయము నేడే యుక్తమిం చె.

విభీషణుఁడు:—హరిశ్చంద్రా! అటుమాడుము. నిక్కముగ మృతుల కట్టి తేజము లుండవు. వీ రిప్పుడు గాఢమార్చవశులయి యున్నారు.

సుగ్రీవుఁడు:—ఏమి మార్చయో యిది. హా! రామచంద్రా !

[అవ్వడంతరిక్షమునఁ బుష్పకముపై నిరువురు రాక్షసాంగనలు పట్టికొనియుండ
సీతయును నామెతోడ నిరుగెలంకులఁ ద్రిడటాసరములును వత్తురు.]

సీత:—(చూచి) హా! ఆర్యపుత్రా! (మూర్ఛిల్లును)

శూర్పకన్య:—దీర్ఘ నానా! సీతను గట్టిగఁ బట్టుకొనవలయును. ఒకవేళ శోకవేగమున నిది యిక్కడి నుండి నేలకు గుముకఁగలుగును. రాక్షసరాజు విమానము నేలకు దిగనీయరాదనియు సీతను నేల నడుగిడ నీరా దనియు గుఁరమునుండియే రామలక్ష్మణులఁ జూపించి త్వరమై బిల్చుకొని రావలయు ననియు నాజ్ఞ చేసియున్నాఁడు.

దీర్ఘ నానా:—అట్లు చేయకపోయినయెడల మనలను జంపఁగలఁడు.

సీత:—(తెలివి గని) హా! ఆర్యపుత్రా! వీరాగ్రణి వగు నీవే యిట్లు పాలిసితివే. ఇంక నా కెవ్వరు దిక్కు. హా! రామచంద్రా! నీమట్టును జేరి విలపించుచుండు వానరబలముల కుత్సాహము గల్గింపక యీపగిదిని బడి యుండ నీకుఁ బొడియగునే—హా! సీతా! నిన్ను గుఱించి మున్నాడఁ బడుచుండిన యాశుధవాక్యము తెల్లఁ గల్ల లయ్యెనా! హా! హతవిధి!

సీ. నాముద్రకులు చూచిఁజానకి మాంగల్య

భంగ మొంద దలంచుఁ గ బలికినారు

మాహూర్తికులు సీత క మంగళాత్మిక యయి

వజులు నటంచును క బలికినారు

శిష్టులు జానకి క చిరవీరపత్నియై

యలరుచుండు నటంచుఁ గ బలికినారు

జ్యోతిషికులు వీరకమాతయై యీశీత

వెలయు నెంతయు నని క పలికినారు

ఆ. గీ. అకట రామచంద్ర క యనిలోన నీ విల్లు

మాతుడ వగుటకతన క నాపలుకులు

కల్ల లయ్యె వార క తెల్లగుఁ గల్లగు

లయిరి శక్రజిత్తునంపగముల.

ప్రిజట:—జానకీ! ఊర కల గుఱింపెదవు. అడే గూడుమా రామలక్ష్మణుల తెల్లున్నవాగ్! నాగశ యనము ను నాగధూషణములు ను గలిగినవారివారులు సుఖనిద్రఁ జెందియుండునట్లు తమ కాంతులు పిడిక నా గాఢప్రపాశముల సోమ్యస్థియున్నవారు. నీ పూరక యమంగళము శంకింపకుము.

సీత:—ప్రిజటా! నా కేమో ధైర్యము గలుగగు..—ఏదీ నన్ను విడువుఁడే! న న్నొక్కపారి మాయార్యపుత్రుని నెవ్వారుఁడమ్మి చేరే చూడ నిండు.

శూర్పకన్య:—చాలునే నీవు చూచినది.—పుష్పక విమానమా! ఇంక మరీ యశోక వనమునకుఁ బొమ్ము.
(విమాన మెగసి పోవును.)

హనుమంతుడు:—హా! రామదేవా! తుదకు నీ కింత గలి పట్టెనా !

సుగ్రీవుడు:—హా! దశరథరాజనందనులారా !

విభీషణుడు:—సుగ్రీవా! నీవే యిట్లు దుఃఖించుచుండిన నెట్లు? చూడుము శ్రీరామచంద్రుఁ డించి-
చుక తెలివి గనుచున్నాఁడు. బలముల కుత్సాహము గల్గింపుము.

సుగ్రీవుడు:—(చూచి) వానరులారా! ఊహింపఁ దూఱడింపఁడు. రాజసూయము తెలివి గను-
చున్నారు.

శ్రీరాముడు:—(తెలివి గని లక్ష్యణునిఁ జూచి) హా! లక్ష్యణా! నాచేత నీ కెట్టికీడు మూఁడెను —
సుమిత్రాదేవి! నీయనుగుఁబట్టిని నామృతలతమ్మృతగుఱ్ఱను గోల్పోయితిని హా! లక్ష్యణా!

విభీషణుడు:—రామచంద్రా! ఊరక యీచింపఁ యేల? లక్ష్మణమూరుఁ డిప్పుడే తెలివి గనఁ-
గలఁడు. చింతింపకుము.

శ్రీరాముడు:—విభీషణా! చూడు మెట్లు పడియున్నాఁడో !

అ. వె. భార్య లెల్లయెడలఁ క బడయంగఁ బడుచుండు
బంధు లెల్లయెడలఁ క బరగుచుండు
కూడఁ బుట్టి తోడునడగాఁ జరియించు
తమ్ముఁ డెబ్బునీమ క తనర డెందు.

విభీషణా! నాత్మని పిండి నే నింక మనఁజాలను.

తే. గీ. రక్కసుల కెల్లరక నిన్ను క రాజసంగు
సంచు నీతోడి నేను ముక్తస్వమాట
కల్ల యయ్యెను దండ్రు ని క యుల్లమందుఁ
దలచ కింక నన్ను క తమియించి తరలిసొమ్ము.

సుగ్రీవా !

చ. హనుమను బంచి జానకిని క నారయఁ జేసి వరాటసైన్యముల్
ఘనముగఁ గూర్చి సేతువును క గట్టిగ వారిభ్రష్ట ఘటించి పా-
యనియనుర క్తిఁ జూపితి ప్రయాణము నొందితి వయ్య మాకతగా-
బునను జెలీ యభాగ్యుడగు క పూరుషుఁ జేసి నొకో సిగు లృహిణి.

నిగా గెల్లను న్నాడు పడిన ప్రహస మెల్ల నాదర్శ్యమునఁ జవుటఁ బెట్టినవీజ మట్లు
ఫలవంతముగాదయ్యె. నా కేమి చేయుగను! నాక స్థితి యిట్లుండ. సూర్యనందనా! ఇంక
నివాసరానికియ నెంతయుఁ గొని నిపు కష్టంఘ కని సుఖ ముండుము—సుగ్రీవవిభీషణా
గూలారా! సాగసాకములు వృక్షముగ నెన్ని బంధించియుండుటచేత మి హ్యాలింగనము
చేసికొనుటకై నఁ గారున్నది. ఇదే మీ కెల్లరిక నాడిపాఠముక్కు (అని తలపించి
గొట్టి) అన్నారా! ఇంక నిల్వకుండు. ఈయభాగ్య నిమిషే విడిచి వసుండు. చింత నొంద
కుండు. పొండు. ఇది నిలువకుం గింక.

అందఱు: — హా! రామచంద్రా! (గుఱింతురు.)

[అప్పడు శీఘ్రగమనమున వాయుదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వాయుదేవుఁడు: — రాఘవేశ్వరా! ఇది రేపిల యూరక కేవలనరునిసంగి నీవు చింతించెదవు? గుప్త శిక్షణంబును శిష్టరక్షణంబును నొనరింప దశరథరాజన్యనివలనఁ గౌనల్యాగర్భమున శీల నర రూపంబున నవతరించిన యాదినారాయణుండవు నీవు. నీయూర్త్యయం దించుకంత నిన్ను నీవ స్మరించి చూచుకొనుము. నీ కెంతయుఁ ద్రీతికరం బగు యానంబుగ నొప్పగరుత్మంతునిఁ దలఁచికొనుము. అతఁడు వచ్చె నేని మీనాగపాశములు తెగిపోవఁగలవు.

శ్రీరాముఁడు: — తండ్రీ! ఇంత పితరులు నవ్యాజప్రేమయన మాకుఁ గూర్చుచుండునీ వేదేవతవో యెఱుంగను.

వాయుదేవుఁడు: — నేనహితము గూర్చ నీకడ కరుగుకెంచినవాయుదేవుఁడు నార్యా యేను. అది యుండనియ్యు. ఆగరుడునిఁ దలఁచికొనుము.

శ్రీరాముఁడు: — తండ్రీ! మహాబలదేవా! నీయూనని నట్లే చేసెదను.

అ. వె. మాతృసేవ చేసి క మాతృదాస్యముఁ గౌపు
మానసియుండై నమ్రహితం డీవు
వజ్రవజ్రమునకుఁ క బక్షంపురీకను
నిచ్చినట్టి గగుఁడి! క యేలు మమ్ము.

[గరుత్మంతుఁ డే తెంచును. నాగములు విడి పోయిపోవును. గరుడుడు రామలక్ష్మణులకరీర ములు నివురును. వారు లేచి కూర్చుండుదురు. వానరు లాత్మాహులు “జయము! శ్రీరామచంద్రునకుఁ జయ” మని యెరుగు చుండుదురు.]

శ్రీరాముఁడు: — వత్సా! లక్ష్మణా! ఈమహానీయులకు ప్రసక్తులగుదుము. వీరికి గొప్పపాపముదేవులు. వీరిదయవలన మనము పునర్జన్మల మునుతివి.

(-ని లక్ష్మణానితో వారికి ప్రసక్తులను.)

గరుడుఁడు: — శ్రీరామదేవా! భవద్భక్తి యి నగు నన్నేల పెట్టచేసినవు కి

వాయుదేవుఁడు: — దేవా! భవ భక్తిజన్మముద్రమును నేము కరములము గాము. గణమున వైరిపంక్తి కంతదశని మొనర్చి దేవహిమను నశింబ కూగు పు గాదు.

అందఱు: — తథాస్థుఁ (విర్రవంతులు.)

[యంకానిక సదును]

ద్వితీయస్థలకము.

[ప్రదేశము: యుద్ధరంగము.]

[రావణుడు తిరస్కరిణి వహించును. రంభానలకూబరులు విమానమునను
బ్రవేశించుచున్నారు.]

రావణుడు:—నేటి కాలునాళ్లయ్యె యుద్ధ మారంభమయి. ఇంతదనుక వానరులలోఁ జేయఁగల
వాఁ డొక్కఁడైనఁ జావకయున్నాఁడు. రామలక్ష్మణులు కడుపులోపలిచల్లయైనఁ గదలక
చెక్కుచెదరక యున్నారు. అక్కటా! వాసవజిత్వీయుక్తము లగునాగాస్త్రములు వారిని
జంపివైవఁజాలక యూరక కట్టివై చెను. నాఁడు మాయింద్రజిత్తు సర్వపాశబంధులై మూర్ఛి
తులై యున్నవారిని నాకుఁ జూపినయప్పు డెంతయో సంతసించితినే—అహా! నాఁ డారామ
లక్ష్మణులు ప్రాణంబులతోడనే యుండినది యించుకంత తెలిసియుండెనా నాఁడే యందంద
యాపాదమస్తకముగ వారియంగము లెల్లఁ జితుకఁగొట్టియుండనా, హా! తప్పెదప్పె.
ఇట్లు కొనుండ నది యట్లేల యగును. ఇంద్రజిత్తు మారుఁడును వారు నచ్చిరనియే యెంచెను.
తోడునీడఁగ గూడి తిరుగుచు సహధర్మచారిణియై వెలసిన సీతయే వారు మృతి కొందిరనుకొన
నింక నితరుల నేమనవలయు.—హా! ధూమాత్యౌకంపనుల నాహనుమంతునివార వైచియుం
డను గదా! వజ్రదంష్ట్రా! నీపే రనిన సర్వగోర్వాఃబలమను గుండెగాలముగదా. అట్టి నీవు చెనెటి
యంగదనిచేఁ బడితివా! ఏ మనఁ గలవాఁడను అక్కటా! ప్రహస్తా! నీయట్టిసేనాని నా
కన్నఁ డొదవఁగలఁడు. నీయట్టియపారయ్యునిమంతు నెంగుఁ బడయఁగలవాఁడను. హా! నీ
పాలిటికి నీలుఁడే కాలుఁ డాయెనా! నే నేటి కూరకచింతిల్లవలయు. ఇఁక బోయి యొక్క
మాత్ర నారామలక్ష్మణులఁ జెడ్డివై చెదను. ఆజానకిని బలవంతమున నాకు రాణినిగాఁ జేసి
కొనియెదను. మర్కటముల నెల్ల మడియించెదను

(నిష్క్రమించును)

రంభ:—యక్షరాజకుమారా! ఇంకను నీఖలుఁడు జానకీమహాదేవిని బలవంతమున రాణినిగాఁ జేసికొనఁ
జూచుచున్నాఁడు.

నలకూబరుడు:—అ దేటి కింకను నని యనియెదవు.

రంభ:—నీ వీతని కిచ్చియుండుశాప మమోఘము గదా. వీఁ డెట్లు లింక నకార్య మాచరింపఁగలఁడు.

నలకూబరుడు:—రంభా! వీఁడు నీయెడ నాచరించినయామవమతి యిప్పుడు జ్ఞాప్తికి వచ్చెనా నీకు.

రంభ:—ఈఖలునివివాహము కన్నారఁ గాంచి కొని లోలోన రవుగ్నానుచుండు నీపరిభవానలము
చల్లారదు. అది కావునఁగదా నిన్ను వేడి యిక్కడి కీ తిరస్కరిణిఁ బూని వచ్చినది.

నలకూబరుడు:—చెలీ! నీకోరిక దీర్చుటే కదా నాకు వ్రతము. ఈతిరస్కరిణిలో మనల దేవదానవు
లకును జూడరాదు.

రంభ:—నలకూబరా! నలకూబరా! అటు చూడు మాగుట్టెఁడు లక్ష్మణునితోఁ బోరాడుచున్నాఁడు.

(తెరలో లక్ష్మణుఁడు)

దురాత్మా! రమ్మ రమ్మ. ఇంక నీపరసతీపరిగ్రహముక్కిఁ దగినఫలం బనుభవించువుగాక.

తే. గీ. అన్ననున్నన్న నాడట్లు కన్న మొఱగి
జానకీదేవి ముచ్చిలి క చన్నయట్టి
పాపఫల మిప్పు డనుభవింపంగవలయు
రమ్మ రమ్మ దురాత్మక! క రమ్మ రమ్మ.

నలకూబరుడు:— వింటివా లక్ష్మణునివాక్యములు. అదె చూడు మారాత్మను నెట్లు లక్ష్మణుండు బాణముల బొదివెనో.

రంభ:— పాప మారావణుండు నీకు బినతండ్రి గాఁడా? పొమ్ము పొమ్ము. పోయి సాయపడుము.

నలకూబరుడు:— నేఁ జేసినసాయ మింకను నీకు బాలినట్లుగ నుండలేదే.

రంభ:— పాపము! శాప మింకేదేని వాని కిమ్ము. (నవ్వును.)

నలకూబరుడు:— ఆహా! నికృష్టుండు లక్ష్మణుఁడై శక్తి వయిచి మూర్ఖులఁజేసెను. రమ్మ రమ్మ పొద మక్కడకు. [నిష్క్రమింతురు]

[నెనుక యవనిక నెత్తినంతనే లక్ష్మణుండు మూర్ఖులైయుండ నాతనిపజ్జ
రావణుఁ డాతనిఁ జూచి చూచి యచ్చెరు వందుచుండును.]

రావణుండు:— ఆహా! ఈలక్ష్మణునితేజము నే మనఁగలవాఁడ! వీని నెత్తికొనిపోయి లంకలో నాసౌధంబున నిడికొందునుగాక.

[అని లక్ష్మణు నెత్తఁబోవ నాతఁ డించుకయుఁ గదలకుండును.]

[యథాపూర్వముగ రంభానలకూబరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రావణుండు:— ఆహా! ఏ మాశ్చర్యమిది! సార్వభౌమ మేశ్వరులతోడను బ్రమథగణంబులతోడను నొప్పు కైలాసపర్వత మట్టిదానినెత్తిన నాబాహువులు నేఁ జేమి సత్త్వహీనము లాయినా? (మరల మరల యత్నించి విఫలమనోరథుఁ డగును.)

[అప్పుడు పరుగున హనుమంతుండు ప్రవేశించును.]

హనుమ:— గురాత్తా! ఇదే చచ్చితివి (రావణునెదపై గ్రుద్దను.)

రావణుండు:— హా! (అని మూర్ఛింబును)

హనుమ:— చావుము గురాత్తా! (లక్ష్మణునివంకకుఁ గిరిగి) ఆహా! లక్ష్మణదేవుఁ డీగురాత్తునిక్రూర శరంబులఁ జిక్కి సొన్నసిల్లి మూర్ఛిల్లియున్నాఁడు. ఈరావణుఁ డీ నారాయణాంశము నెత్తికొని పో నెంచినట్లున్నది.

రావణుండు:— (మూర్ఛనుండి లేచుచు) హనుమంతా! నీముస్సెబలువు నులియింపఁ దగినది సుమా! దిక్పాలవరులక్రూరత రాక్షసింబులును సైరావతముకొమ్మలఁ గోరాటయు నింత బెట్టివములుగావు.

హనుమ:— ఏ మైన నేమి? నాముష్టి నిన్నుఁ జంపదాయుఁగదా! కావున నే నాకుఁ జింత యయ్యె. ఇదె మా లక్ష్మణదేవు నన్నకడ నిడివచ్చి నీపని తీర్చెద నుండుము.

రావణుడు:—హనుమంతా! వశముగానిప్రయత్న మేల చేసెదవు? కైలాస మట్టిపర్వతమును బంతి కైవడి నెగజిమ్మి యాడిన నాకే యతని నెత్త నలవి గాదయ్యె. ఇంక నీ కన నెంత? మర్కట చాపలము మానుము.

హనుమ:— ఓరీ రావణా! కైలాసము గాదు గదా, కులాచలముల నన్నింటి నెత్తఁ గలిగినను నీయ ట్టిగుట్టునకు భక్తజనసులభం డగు నారాయణనియంత మేదైన యాలక్ష్మణదేవుఁ గదలింప నైనఁ గాకుండును, మూఢా! నీ యహంభావ మింకను బోగను గదా.

ఉత్సాహ, రామ రామ రామ రామ రామ రామ రాఘవా
రామ రామ రామ రామ రామ రామ మాధవా,
రామ రామ రామ రామ రామ రామ కేశవా
రామ రామ రామ రామ రామ రామ రాఘవా.

[అని లక్ష్మణు నెత్తుకొని పోవుచున్నాఁడు.]

రావణుడు:—(ఆశ్చర్య మభినయించి) ఆహా యేమి యీ వింత! హనుమద్బాహుయుగళ మస్మద్బాహు వింతలికంటె బలవత్తరమా! కాక హనుమంతుఁ డాడినపలుకులే నిక్కము లగునా! ఏ మాశ్చర్య మిది!— వాఁడే శ్రీరాముఁడు తప్పునిధంగపాటునకుఁ గోపించి నామీఁదకు వచ్చుచున్నాఁడు. తని మార్కొందుఁ గాక. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

నలకూబరుడు:— రంభా! చూచితివా? నిన్నుఁ బరిధివించిన యాఖిలుఁ డెట్లు లాంజనేయుని పిడికిటిపోటునకు నేలఁ బడెనో రంభా! అదే మాడు మాడు మాతఁడు రామచంద్రునివేటుల సొమ్ముస్థిలుచున్నాఁడు.

(తెరలో శ్రీరాముఁడు.)

రావణా! నేఁ డింకఁ జూలును, చాల నలసితివి. నేఁ డేగి విశ్రమించి యీరాత్రి పుచ్చి రేపు వచ్చి నాచేతిబలునెల్లఁ జూతువుకాని పొన్గు.

నలకూబరుడు:—ప్రేయసీ! వింటివా రామదేవునియుదాగోస్తులు.

రంభ:— దయామయుఁడు సుమా శ్రీరామదేవుఁడు—ఆహా! అపంధ మగలిపోవుచున్నాఁడు, రస్తు రస్తు, మనలక్కణుఁ డెట్లు లున్నాఁడో యరయుదము.

నలకూబరుడు:—పోవము రస్తు, వాఁడే లక్కణుఁడు లేచి కూరుచుండి కపినాయకునితో నేమో మాటలాడుచున్నాఁడు. శ్రీరామధిగ్రుఁడును నటక పోవుచున్నాఁడు, రస్తు మనమును బోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ద్వి తీ యాం క ము.

తృ తీ య స్థ ల క ము.

[ప్రదేశము: కుంభకర్ణనిశయనమందిరము.]

(కుంభకర్ణుడు, యూపాక్షాదిరాక్షసులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

కుంభకర్ణుడు:—యూపాక్షా! నన్నురక యేల నిద్రలేపితిరి. దానవలోకచక్రవర్తియగు మాయన్న పశ్చిమకంఠరునకు సుఖమే కదా. మీ మొగములు చూడ నేదియో బెట్టిదంపుటెడ రడరిన యట్లు స్ఫురించుచున్నది. అట్లు గాకున్న బనిలేనిపనిగ మాయన్న నాకు నిద్రాభంగము ఘటియింపజేయునా. చెప్పఁ డిప్పు డీ ము ప్పెవ్వనివలన నాయెనో.

చ. పటపెద నింద్రు ఘోరముగఁ ॥ బావకు మ్రొంగెద భాస్కరాత్మజుం
గొఱితెద మస్తకం బనురుఁ ॥ గూల్చెద వ్రేల్కిడిఁ బాళిఁ ద్రుంచెదం
జెఱిచెద గొడ్డుప్రాణములఁ ॥ జీల్చెద యక్షుఁ బినాకిఁ గొల్చెదన్
మఱి యెఱింగింపుఁ డెవ్వలన ॥ మార్కొనఁగాఁ దగు నాకు నిత్యతీన్.

యూపాక్షుడు:—(అంజలి ఘటించి)దేవా! సురాసురయక్షతోటి కెన్నఁడును యుద్ధమున భీతిల్లని మాకు నేఁడు చెనంటినరవానరులకారణమునఁ జనుభయ మావహిల్లినది. నాఁడు మానుమంతుండునవానరుఁ డొక్కఁ డేతేంచి దానవసారస్వభేముఁడు మోహయినఁ తెచ్చికొనిన రామ పత్ని యగు సీత నిడిన యశోకవనం బెల్ల బాడుచేసి పెక్కురు రక్కసుల నొక్కుచుడిగ నుక్కుమిగిలి చక్కఁడంచినది దేవర యెఱింగియే యున్నవారు.

కుంభకర్ణుడు:—అవును. మొన్న నేను నిద్ర మేల్కని వచ్చియుండిననాఁ డాస్థానమున నివి యెల్ల వింటిని. మఱి యిప్పుడేమి వచ్చెను. ఇప్పు డారాముఁడు సముద్రము నీఁదికొని లంకకు వచ్చి మిమ్ముఁ గుది ముట్టింపఁ బూసెనా యేమి?

యూపాక్షుడు:—ఈదికాదుదేవా! ఇంతవఱ కెవ్వరును గనియును వినియును నుండని యాశ్చర్యవిధి నంబుధిపై నేతువు గట్టి వానరబలములతో వచ్చి లంకను ముట్టడించి యారాముఁ డిపుడు మన రాక్షసులతోఁ బోరాడుచున్నాఁడు. దేవా! యాతనిగోశ్వండిమ మే మన వచ్చును. దేవదానవ వరులచేరను నిట్టిగట్టిగయును చూకుఁ గలిగియుండలేను. వాఁడును వానితో వచ్చినయాక్రోతులును నెంతటి దిట్టలో తెలియరాగుఁబీరివలన నగు క్షయ మింతిం తిని చెప్ప వలను గాకున్నది.

కుంభకర్ణుడు:—ఆయిన నింతవఱకును మీ రెవ్వరును వారిని గొట్టఁజాలకయే యున్నవారలూ?

యూపాక్షుడు:—దేవా! అది యేల యడిగదవు. వారితో డీకొని మనవబ్రదంబుగఁడును విరూపాక్షుండును నకంపనుండును బ్రహస్తుండును యుద్ధమునఁ జచ్చిరి.

కుంభకర్ణుడు:—ఏమీ! సేనాపతి ప్రహస్తుండును జచ్చెనా!

యూపాక్షుడు:—అక్కటా! ప్రహస్తుని దేమిలెక్క! నిన్న మనదానవచక్రవర్తి యారామునితోడ యుద్ధ మొనరించి ప్రాణంగతయడతయం దతనివలన విముక్తిఁ గాంచి వచ్చెను.

కుంభకర్ణుడు:—కటకటా! ఎట్టిహోరాపత్నీల మానన్న మాయెను.

యూపాత్మండు:—ఆరాముడు మీయన్న నెట్టులై నను జంపఁ బూనియున్నాఁడు. రాక్షసేశ్వరున
కొనరిన యీముప్ప దేవర తప్పింపవలయును. మీకంటె దానికి సమర్థు లెవ్వరును లేరు.

[రావణుడు మహోదరునితోను బరివారముతోను బ్రవేశించుచున్నాడు.]

కుంభకర్ణుడు:—అన్న గారిపాదపద్మములకు సేవకుఁ డిదె నమస్కరించుచున్నవాఁడు.

(నమస్కరించును)

రావణుడు:—విజయీ భవ (అని లేవనెత్తి యాలింగనముచేసికొని తాను మంత్రు లిడియుండిన
సింహాసనమునఁగూర్చుండి తమ్మునిఁ గూర్చుండఁ జెప్పి యూపాత్మండున మొగంటై) మంత్రీ!
యూపాత్మ! జరిగిన దెల్లయుఁ జెప్పితివా?

యూపాత్మండు:—దేవా! ఎల్లయును మనవిచేసికొంటిని.

రావణుడు:—తమ్ముడా! నీనిద్ర చెఱిచితిని. మనమునఁ గనలకుము. నీవు మొన్న వచ్చియుంటివే.
అప్పుడు నన్నుఁ జూచియుంటివిగదా. మఱి యిప్పుడు చూడు నాయెడ లెట్లు బడలి చెడఁ
బాఱియున్నదో! నిన్న నారాముఁడు గనికరింపకుండినయెడల మీయందఱి మొగములఁ జూడఁ
గలిగిన భాగ్యము నా కిచ్చియుండను.

ఉ. అక్కట యేమి చెప్పుదు రశణావని రాముఁడు నిన్న నాపయిం

జక్కినకోపవేగమునఁ శరేవ దలిర్చిన బాణపక్షి దా

నొక్కమొగి న్నిగిడ్చి దిగులొందిననన్దయఁ జూచి వీడఁగా

నిక్కడి కేగుదెంచితి నశహీనపరాక్రమ మేది తమ్ముడా!

మునుపు సురేంద్రునితోఁ బోరాడునెడ నాయెడను విఠిగిన యైరావతదంతశకలము నాపరా
క్రమాలంకరణమై యలరారుట పైఁపక యారాముఁడు శరపశ్చుల నావత్తుము వ్రక్కలించి
తద్దంతావళదంతఖండముఁ లెకల్పివైచున ట్లుండెను. చూడుమా నాయెడ లెట్లు వానివిశిఖ
ముల జర్జరితమై యున్నదో. నాకుఁ బాటిల్లిన యాపదఁ బాప నీవ సమర్థుడ వని నీనిద్రాభం
గము ఘటించునఁ జేసితిని. వీరవరా! నీప్రాపు చేరితిని. నీపాలఁ బడితిని. నిన్ను మించుగల
వీరుఁ డీ ముగ్ధోకములయంగును గానరాఁడు. దశరథపుత్రుల నీ కొక్క లెక్కగారు. నీ
భూబలమునకు వా రీడువచ్చువారు గారు. అనేకపర్యాయములు నీవు దేవదానవుల నదృఢతరితి
నాహవభూమి జయించిన త్రిలోకవిజయివి గావా? నీ వీగూయసామాన్యదోర్బలమున నీ నర
వానరులఁ బట్టి గిట్టఁజేయుము. తమ్ముడా! కుంభకర్ణా! నీయన్నను గాపాడవా! నీయన్నకు
జనుముఁ జేకూర్చవా!

(దుఃఖించును.)

కుంభకర్ణుడు:—దేవా! యేల యిట్లారక చింతిల్లెదవు. మున్ను మంత్రనిగ్గయవేళ యే యేదోడుములు
పొనఁగఁగలవి యని మే మెంచితిమో యవి యెల్ల నేఁడు సంప్రాప్తించెను. గుమ్మరి
యగువానికి నిరయములఁ బతనము గలుగునట్లు నీ కీ సీతాపహరణపాపఫలము శిఘ్రిముననే
సంభవించును. ఇట్లు సంభవించు నని నీవు సీతను తెచ్చుమున్నె యోజింపవైతివి. అక్కటా!

ముట్టికొని వచ్చినప్పుడిప్పుడు చేతులు పిసికికొనుచు నంగలార్చుచున్నాడవు. నీవు ప్రేత్య కావీ గాక యిప్పు డీయప్పు తలమీదికిఁ దెచ్చికొంటివి. రాజుగాని రాజమౌక్తుండుగాని సమయముచితకారోద్యోగముఁ జేయకున్న నట్టివాఁ డెఱిఁబునఁ జెడును. ఉచితజ్ఞు లగు సచివులతోఁ గార్యనిర్ణయమంత్రము సలిపి యుచితకాలంబున ధర్మార్థకామంబు లుచితభంగి నెట్టివాఁడు నేవించుచుండునో యట్టివాని నెన్నఁడును వ్యసనము లంటకుండును. నీకుఁ గల సచివులు శాస్త్రదృష్టం బగుధర్మ మెఱింగించి యుచితమంత్రము చేయునట్టివారు కారు.

ఆ. గీ. తనదుబుద్ధి మేలు १ తనరించు చుండును
బరునిబుద్ధి చేటుఁ १ బరఁగఁజేయు
గురునిబుద్ధి మిగులఁగూర్చును శుభముల
వనితబుద్ధి విలయమొనరఁ జేయు.

అని నీతికోవిదులు వచియించుమాటలు నీ వెఱిఁగితివో యెఱుంగవో. శూర్యఖబుద్ధిమెయి నీత నవహరించితెచ్చి యిప్పు డిట్టికలవలయునుఁ జేసేతఁ దెచ్చికొంటివి. నీతమ్ముఁడు విభీషణుఁడునీ కెంతయు హితముఁ జెప్ప వానిబుద్ధి గా దని కంటిగించికొని వానిఁ దిరస్కరించితివి. సర్వమునకు నీబుద్ధియే పురస్కరించికొంటివి. నీవు తెలియనివాడవు గావు. అన్నా! రాక్షస చక్రవర్తి! గుణదోషము తెఱిఁగి కర్తవ్యాకర్తవ్యములు విచారించి, భావ్యమును సర్వసమ్మతం బును నగు కార్యమునకుఁ బూనుము. నాకుఁ బోలినభంగి చెప్పితిని. మీఁద నీయిప్తము.

రావణుఁడు:—అక్కటా! కుంభకర్ణా! ఆనుంగుఁడమ్ముడవుగదా యని నీబుజములబలిమికలిమి నచ్చి వచ్చి యర్థించిన నూరక పూజ్యుఁడగు నాచార్యుఁడు దయమెయి శిష్యుని శాసించినట్లు నన్ను శాసించితివి. నే నేమి చేయుదును? నీవును నన్నిట్లు తెగడుగువే. ఊరక గతకార్యమునకు వగచి చేయఁగల కార్య మేమిగులగూ? తెలిసియో తెలియకయో బలిమినో చలముననో నిలిపిన పని కూర కిప్పుడు నన్నుఁ దప్పలు పట్టిన నే మగును.

తండ్రి! కుంభకర్ణా! నాపై నీకు భక్తి యుండెనా, సోదరవాత్సల్య ముండెనా, యుద్ధరంగ మున రిపునిఁ బరిమార్చి నాకు మహానందము గలుగఁజేయుము. అట్లు గా దందువేని నా కెవ్వరు నైనవారు లేరని చెలు వేది పడియుండువాడను. సమయమున కొనుగువాఁడే బంధువు. భ్రాతృవాత్సల్యము మాని నన్ను సరకుగొనకుంటివేని, గతి మాలి దుర్గతిఁ జెంద వలసినవాడ నగుదును తండ్రి! కుంభకర్ణా! ఇంక నన్నుఁ బాల ముంచెదవో నీట ముంచెదవో.

(గుఃఖించును.)

కుంభకర్ణుఁడు:—అన్నా! ఊటదుము. నీతివిధము చెప్పితిని గాని పౌరుషము మాలినవిధము గారు. నే నుండ నీ కేల యీచింత!

చం. వెలవకు మన్న యింక రఘుపీరులకై యనిగోన వారిఁ జె
న్నుట వధియించి భీతిలి వననాటులు పర్వఁగ వారిమస్తముల్
గుఱుతుగఁ దెచ్చి నీమదికిఁ గూర్చెద మోదము నెల్లరక్కసుల్
మఱిమఱి సంతసింపఁగను १ మానిని జానకి భేద మొందఁగఁ.

నే నుండ నీకు వెఱవనేల! నే నిదే యారామలక్ష్మణులకుత్తుక లుత్తరించివై చెద.

రావణుడు:—ఇప్పుడు నాకు సంతసంబు గలిగె. రాక్షసవీరశిఖామణీ! నన్నీరణసాగరంబు తరింపఁ జేయుము.

కుంభకర్ణుడు:—దానవసార్వభౌమా! వారి నెట్లును రణరంగమున నేను జంపువాడ. అటుకాక నే నారామునిచేతఁ జంపఁబడితినా యంతలోనే, నీయాసయు మానుకొనుము. ఇంక నా కానతి మృత్యు. వైరినాము మూపివచ్చెదను. శూలమాత్రసహాయుండనై యే నొక్కరుండ యేగెద.

మహాదరుడు:—కుంభకర్ణా! అసురేంద్రా! ఇంతవఱకు దానవసార్వభౌము నాలోచనలేనివాడనియు నాతఁడు మంత్రితులతో నాలోచింపక సీతాపహరణం బొనరించె ననియు దూతాడితివి. దశ కంఠకృత మైన యిక్కార్యము మంత్రి లామోదించినట్టిదే. మఱి యిప్పుడు ని న్నేమనవలయు. జనస్థానవసద్దానవపీరాగ్రణులఁ బదునాల్గువేపుర నెక్కటి కయ్యంబున నేలకుఁ దెచ్చి నయారామునిమీఁది కొంటి దలపడి పోరఁ బోయెద నందువే. ఆరాముఁ డగ్నికల్పిండు. శౌర్యధనుడు. వైరిలోకమృత్యువు. అతనితో సముడగు నవక్రపరాక్రమశాలి మనుజులలోననే కాదుగదా దనుజులలోనను దివిజులలోను నొక్కఁడైనఁ గానరాడు. అమోఘశరుఁ డగు నాతనితో నీ వొంటి పోరనెంచుట కృష్ణసర్పముతోఁజలతో సాముచేయుట యని యెంచు కొనుము. బాల్యచాపలము మానుము. ఒంటి యేగితి నేని నిక్కముగ నీకు గీడు మూడును.

కుంభకర్ణుడు:—చాలింపుము. మహాదరా! నీవదరుఁబోతుతనము. నీబోటియసంక్రేత్యకారులమంత్రింబు వినుప్రభునకు నెన్గు గాక లగ్న చేకూరునే. పయోముఖవిమకుంభములఁ బోలినహితముఖ గుహ్యులని మి మ్మరయ లేక యీదానవేశ్వరుండు మీమాటలఁ బోయి ధననాశము జననాశము పురనాశము చేసికొని యిప్పుడు తననాశమే పొటిల్లు నని కుండుచున్నాడు. ఇంతకుఁ గారకులు మీరలేకదా. శూరుఁ డెన్నఁడును దన్నుఁ దాఁ బొగడుకొనఁడు. మాటలఁ గాక చేతల నాత్మపౌరుషము సూపును. మీదుగోభధమునఁ గలిగిన యాయెడరు నడఁప నిదే పోయెదను.

రావణుడు:—నాయనా! కుంభకర్ణా! శాంతింపుము.

కుంభకర్ణుడు:—ఏదీ నీవు మంత్రివి గదా. సుబు వైనవెర వెఱింగింపుము. చూతము నీమంత్రిసామర్థ్యము.

మహాదరుడు:—దేవా! నీ పూరక నామై గోపము చెందుచున్నవాడవు. నే నేమి చెప్పిన నీమదికి నేమిగాఁ దోచునో.

కుంభకర్ణుడు:—అ ఘ్నేమియు లేగు. నిర్భీకుడవై చెప్పము. యుక్తముగ నుండె నేని దానినే చరింతము.

రావణుడు:—చెప్పము. నీగూళయ మేమో.

మహాదరుడు:—దానవసార్వభౌమా! నీకు సుఖము చేకూర నొక్కవిధ మూహించితిని. ఆవధరింపుము. ఈధవదనుజుడగు కుంభకర్ణునితోడ నన్నును విద్యుజ్జ్వహుని సంప్రాదించి వితర్దనుని నారామునితోఁ బోరఁ బంపుము. ఏ మేపురము ను బంచాగ్నులధంగి రణమునకుఁ బోవుచున్నారమని పురంబునఁ జాటఁ బంపుము. మేము రణరంగమున రాము నొక్కట మార్కొందుము. అ

తఁడు మాచే జచ్చెనా మేలు. అటుకొకున్న మే మొక్కింతసేపు శత్రువుతోఁ జోరి మాకి
రీరముల నంపగములు చీలినట్లు రచించుకొని రక్షసి క్తశరీరులమై రామనామాంకితము లగు బా
ణములఁ గొని సీచెంతకు వచ్చి రాఘవులఁ జంపివచ్చితి మనియు గుఱుతుగ నాబాణములు గొని
తెచ్చితి మనియు నీసౌధప్రదేశమున సమర్పించెదము. నీవును నొక్కపురుషు నేనును నెక్కిం
చి పురమునల్లడలను కుంభకర్ణమహోదరాగులు రణరంగమున రామలక్ష్మణులఁ జంపి వచ్చి
నవా రని చాటఁ బంపి కపటసంతోషము నటించి భవత్సుహృద్భటాగలకుఁ జందింబును
గర్హారభాంబాలంబులును నిష్పించి ఖండశర్కరాదులు పంచి బహుమతు లిమ్ము. ఎల్లవారు
ను నిది నమ్ముదురు. అచిరంబుగ నిది సీతకుఁ జెలియును. అపుడు నీవు చక్కగఁ గై నేసికొని
మధురసంబు గ్రోలి యట కేగుము. అపుడు సీత చేయునది లేక ని న్ననుమతింపఁగలను. ఇది
సుఖమార్గము.

కుంభకర్ణుడు:—ఇంకఁ జాలు నీయుపన్యాసము. మేధావివి. మహానుభవి. అపూర్వధీశాలివి.

రావణుడు:—తమ్ముడా! ఈమహోదరుఁడు రణమున నారామునిచేయింపఁచవి గని భీతిల్లి యుం
డుటవలన నిట్లు యుక్తాయుక్తజ్ఞానరహితుడై పలుకుచున్నాఁడు. రమ్ము నిన్ను సమహోచితా
లంకారముల నలంకరించెద. శూలము గొని రణస్థలిఁ జేరఁబోవు నిన్నుఁ గని యా
యముడే యట్లు వచ్చె నని వా రెల్ల జడియరా. రమ్ము రమ్ము.

(అని కుంభకర్ణునిఁ గొనిపోవును. అందఱును వారివెంబడి నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము

చతుర్థస్థలకము.

[ప్రదేశము—రణరంగము.]

[అంగదుఁడు (మూర్ఛిల్లి,) హనుమ (మూర్ఛరుండి తేటి యప్పుడే కూర్చుండి,) సుగ్రీవుఁడు (కోపమున యుగ్ధసన్నద్ధుడై), కుంభకర్ణుఁడు (శూలవాణియై) సుగ్రీవున
కెదురుగ ప్రవేశించుచున్నారు.] [వారినడుమ విజీగిపడినకొండ.]

సుగ్రీవుఁడు:—ఓరీ ! క్రవ్యాదాధమా ! లేకెక్కులఁ బాలుగాలు చిన్నిబాలుని నంగదుని స్వబల
మేమియు నెఱుంగనిహనుమం గురిఁ గొట్టుట యొక్కశౌర్యమే. ఈసుగ్రీవుఁడు నీకుఁ దనం
తన వరము బీదచ్చినాఁడు చూడుము. నాఁడు నీకు బ్రహ్మ నిద్ర గూర వరమిచ్చియు నొక్కొ
క్కప్పుడు ప్రబుద్ధియుఁ గూర్చియున్నాఁడు. ఈసుగ్రీవుఁ డాపరమేష్ఠివలె వేదజడుఁడు
గాఁడు సుమా. ఇతీ నీకు మేల్కొలు లేనిపెద్దనిద్ర యుద్ధరంగమున నిచ్చువాఁడు.

కుంభకర్ణుడు:— నాలికి తెఱచి పాతీ గాఁగియుండినబుశ్యమాకము నంతలో మఱచిపోయితివా!
సుగ్రీవా! చెట్టుచాటున నుండి కర మేసి వానరుని వాలినిఁ జంపి తా నేమో మేటివీరాగ్రే
సరవతంస మని బింకము లాడునారాముఁడు నీకు దొర యయ్యె. సరవానరులకుదొర అగు

మీరిద్దఱును నాకు దొరలు గారు. మీ కెల్లరకునుఁ బెద్దనిద్దర గలిగింప వచ్చిన కుంభకర్ణుఁ డ సుమా. నాకా నీవు పెద్దనిద్దర కలిగింతువు. ఇదే యది నీకుఁ గలిగింతుఁ దొలుత. (మేను పెంచును.) ఋశ్యమూకము నీకు నీడ యిచ్చినది. అన్నిశైలములకు నేను నీడ యిచ్చెదను. వలయునేని నాపిడికిటిపోటున నంగంబుల నన్నింటి నేను బాడిచేయుదును. నామీఁదఁ గొండ వైచితివి. ఆ దేమాయెఁ జూడుము. ఇదె యీశాలము నీయెదఁ జేల్చివైచును. చూడుము. (శూలము విసరును.)

హనుమంతుఁడు:—బౌరా! దురాత్మా! (శూలము నొడిసిపట్టుకొని) 'రామ రామ రామ రామ రామ రామ రాఘవా!' (అని శూలమును మోకొలునఁ బెట్టి విఠిచి పొజ్జెనై చెను.)

కుంభకర్ణుఁడు:—(స్వగతము) ఆహా! ఈహనుమంతుఁ డెంతటిబలిష్ఠుఁడు. కాలాయనశూలంబు నవ లీలఁ బెళ్లు మని విఠిచివైచినాఁడు. అట్లు గాకున్న సెవ్వరికిని సాధ్యంబుగాని వారిధి దాఁ టివచ్చి యిప్పటికిని నాజనట్టి లంకాదహనంబు పొనరించునే. వీరెల్లరును నీసుగ్రీవుఁ డొక్క రుఁడు లేకున్నఁ జుక్కానిలేనియోడ యట్టిరజాంబుధిఁ బడి మునుఁగుదురు. ఇదే యీలంకా పురములోనిమలయాద్రిశిఖరంబుఁ దెకల్చి తెచ్చి వీనిమీఁద వైచి వీని సుగ్రోనర్తుఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

సుగ్రీవుఁడు:—(కూరకర్మా! ఎం దేగదవు? (వెన్నంటి పోవును)

హనుమంతుఁడు:—ఆహా! ఖలుఁడు కపినాథునిఁ గొండతోఁ గొట్టెను. సుగ్రీవుఁడు మూర్ఖిలై. అక్క టా! ఇవ్వలుగాక పలలాశి వానరప్రభుని నిల్లే కొనిపోవుచున్నాఁడు. నే నిప్పుడే పోయి వానిశిరము పిడికిటఁ బగుల నడచి భాస్కరతనయుని విడిపించుకొని వచ్చెదను. (అని పోవ నుంకించి నిలువఁబడి) ఆహా! ఈసుగ్రీవుఁడు దేవదానవులనైన లక్ష్యపెట్టనట్టివాఁడు గాఁడు. కొండతాకున నింత సామ్యసిల్లి పడినాఁడు. యిప్పుడ లేచి కుంభకర్ణునికే గీడు గలిగింపఁగల వాఁడు శూరవరేణ్యుం డగు నీతని నేను విడిపించితి నేని నిజశౌర్యము వెలితిపడె నని డెం దమునఁ జింత నొందఁగలఁడు. అట్టిపని నేను చేసి యూరక యేల యాతనియాగ్రహపాత్రుఁ డఁ గావలయు.

[రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

శ్రీరాముఁడు:—వత్సా! వాయునందనా! ఏ మట్లు మోజించుచున్నాడవు.

హనుమంతుఁడు:—దేవా! కుంభకర్ణుఁడు సుగ్రీవు నెత్తుకొని పోవుచున్నాఁడు.

శ్రీరాముఁడు:—ఏమీ! సుగ్రీవునా? (శరముఁ గొనుచున్నాఁడు.)

హనుమంతుఁడు:—దేవా! దేవా! వలగు వలగు. సుగ్రీవుఁ డా దుండగీనిఁ జెండివై వఁగలఁడు. వాఁ డదిగో వచ్చుచున్నాఁడు.

[సుగ్రీవుఁడు (రక్తార్ధహస్తుఁడై) ప్రవేశించుచున్నాడు.]

సుగ్రీవుఁడు:— జయము జయము శ్రీరామలక్ష్మణదేవులకు (నమస్కరించును).

శ్రీరాముడు:—(లేవనెత్తి) సుగ్రీవా! నిన్నా మ్రక్కడిరక్కఱుఁ డెత్తికొనిపోయెనని విని మిక్కిలి చింతఁజొందితి సుమా. మై పొచ్చెముగాంచక వచ్చినదే నీయగృథపరాక్రమమునకుఁ దార్కాణము. మఱి నీచేతుల నీనెత్తుటికట్టి లెట్లు వచ్చెను?

సుగ్రీవుడు:—దేవా! నీయాశ్రయము కెంతైనఁ గీడు గలుగునే. నన్నారాక్షసాధముఁ డామలయాద్రి శృంగమునఁ గొట్టెను. దానితాళన నేను మూర్ఖిల్లితిని. అంత నాకట్టిఁజేఱుటకర్తవ్యుఁడు నన్నుఁ గొని పురమాగ్ధము వట్టెను. పురిఁ జేరునంత కేను చెలిసి నాగోళుల వానిమ్ముకును, జెవులను గిల్లివైచితిని. అంత వాఁడు కడుఁ గోపించి నన్నెత్తి నేలఁ బడవైచెను. నేను నేలఁ బడక యాకాశమున కెగసి దేవరపాదపద్మంబులకడ వ్రాలితిని.

హనుమంతుడు:—దేవా! దేవా! వాఁడె కుంభకర్ణుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. మనబలములు చెల్లాచెదగై పాటుచున్నవి. వాఁడు వానరులఁ దఱుముచున్నాఁడు.

లక్ష్మణుడు:—అన్నా! అన్నా! అటు చూడుము. వాఁడు వానరులను రాక్షసులను గూడఁ బట్టి మ్రింగుచు వచ్చుచున్నాఁడు.

శ్రీరాముడు:—నాయనా! ఈమూర్ఖుఁ డెపుడు నెత్తురు పొల్లగఁ ద్రావి మత్తెక్కి స్వబలపరబలవివేచనము లేక చేతి కబ్బిన యెల్లవ నేచరనిశాచగులను బట్టి మ్రింగుచున్నాఁడు.

[కుంభకర్ణుఁడు (రోషమునఁ) బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కుంభకర్ణుడు:—ఓరీ! మర్కటములారా! ఏఁడీ మీరాముఁడు. ఆరామునిఁ జూపువఱకు మిమ్ముఁదినుట మానను. నే నెవ్వరనుకొంటిరి. రాక్షసలోకచక్రవర్తి యగు పక్షిక్రంత సార్వభౌముననుగఁ దమ్ముఁడఁ గుంభకర్ణుఁడ. దేవత లందఱి క హృదయశల్యమను. ఇప్పుడు మీయందఱిపాలికాల్కుఁ డను. ఆరాముని లక్ష్మణుని సుగ్రీవుని హనుమంతుని విభీషణుని నందఱును దినివేయువఱకు నాకుఁ దృప్తి గలుగదు. చూపుఁడు. శాఖాన్యగములారా! చూపుఁడు వారిని. (వానరబలములు శ్రీరాముని మఱుంగుసాచ్చును.) ఇట్లు గారు వీరి నెల్లర నాకొండతోఁ గొట్టెద.

(పోవును)

హనుమంతుడు:—ఓ! ఓ! కుంభకర్ణుఁడు పగువెత్తుచున్నాఁడు.

(వానరులు సింహనాదములు చేయుదురు. అంగుఁడు లేచును.)

శ్రీరాముడు:—ఓహో! ఈ రాక్షసపీరుఁడు కొండ్ గొని వచ్చుచున్నాఁడు. కొండ్తోడి యాచేయ నట్లే తునిమివైచెద. (బాణ మేయును)

లక్ష్మణుడు:—అన్నా! అన్నా! అటు చూడు మాకుంభకర్ణునిచేయి తెగి కొండ్తోడఁ బడుచున్నది. అక్కటా! ఆకొండ్క్రింద నెంచు వానరులు చచ్చిరి. అన్నా! ఈగట్టుని సంహరింపుము. వానరులు ధియపడుచున్నారు.

సుగ్రీవుడు:—వానరులారా! మీ శిల్ల నాయసురాధమమీఁది కెక్కి వానిశరీర మంతట మీనఖరాయుధంబులఁ బీల్చివేయుఁడు. (వానరులు కొందిలు పోవుదురు)

హనుమంతుడు:—అహో! వానరులు వానిమీఁది కెక్కుచున్నారు.

లక్ష్మణుడు:—అక్కటా! వాడు మెయి విదల్చి వానరుల నేల రాల్చుచున్నాడు. అన్నా వీనిని జంపి వేయుము.

హనుమంతుడు:—వాఁ డిదే వచ్చుచున్నాడు.

[కుంభకర్ణుడు (ఒంటిచేత ముద్గరము గొని) ప్రవేశించుచున్నాడు.]

కుంభకర్ణుడు:—రామా! నిన్ను మెచ్చవచ్చును. ఇంతవఱ కేరికిని నసాధ్యమైనదంగి నేడు నీవు మద్బాహునికర్తనం బొనర్చి కీర్తి వడసితివి. కాని నీవు నన్ను జంపఁజాలవు. నే నాఖరుఁ డఁగాను. విరాధుఁడనుగాను. కబంధుఁడనుగాను. వాలిని గాను. తాటకాసుతుఁడనుగాను. నిఖిలనిగ్రరుల జయించిన కుంభకర్ణుఁడను సుమా.

శ్రీరాముడు:—అవును. నీవు కుంభకర్ణుడవే. కాని నే నెవ్వడనో యెఱుంగవైతివి. నిన్ను నెయన్నను మిమ్ము బోలు దుష్టుల శిక్షించి శిష్టులఁ జేకొని రక్షింప వచ్చిన రాముఁడ. రఘు రఘు.

కుంభకర్ణుడు:—(స్వగతము)వీడు శూరవశ్యుఁ డని మాయన్న నెప్పయున్నాడు. వీనిని గొండ్ కొమ్ముతో నడఁచెద. అంతకుఁగాని యాయుధము ముగియను. [నిష్క్రమించును]

శ్రీరాముడు:—(స్వగతము)ఏమి యాదనుజుఁడట్లు పోవుచున్నాడు.—ఓ హా!వీడు పర్వతశిఖరంబు నూడఁ బెరికికొని వచ్చుచున్నాడు నామీఁద వైచి నంప. వీనిని శరపరమునఁ దునిమి వైచెదఁ గాక. (శరము నేయును)

సుగ్రీవుడు:—దేవా! దేవా! వానిరెండవచేయి తెగి పడెను.

అంగదుడు:—ఆచేలికింద నెందఱు సచ్చరి!

శ్రీరాముడు:—ఏ మాత్సర్యమిది! ఏయత్సరాజము సత్ససాలములఁ గూల్చి వాల్చెన్న చీల్చి వారి నిధి నడల్చెనది నేడు వీనిఁ బోలయింపవలయు. ఇగి యింక వైంధ్రాస్త్ర మేనెద. (అభీమంత్రించి ప్రవేశించును.)

హనుమంతుడు:—దేవా! వానిరల తెగి యదె అంకాపురచర్యగృహగోపురప్రాకారముపయిం బడుచున్నది. ఎట్లు వెలుగుచున్నది!—ఆహ! ప్రాకారములు నుల్లలయ్యె.

లక్ష్మణుడు:—అన్నా! ఏ మాత్సర్య మిది. వానిమొండెము సముద్రజలములఁ బడెను.

(వానరులు సింహనాదము చేయుదురు)

వానరులు:—జయము జయము శ్రీరామచంద్రున కేశ్వరచూడావతంసమునకు. జయము జయము.

హనుమంతుడు:—శ్రీరామజయము. శ్రీరామజయము.

(అని చింగులు దొక్కును)

(యవనిక పడును)

శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకము

తృతీయాంకము

ప్రథమస్థలకము.

(ప్రదేశము: రావణమందిరము.)

[రావణుడు (సుఖమున) దేవాంతకుడు, సరాంతకుడు, అతికాయుడు' త్రిశిరుడు, మహోదరుడు, మహాపార్శ్వడు (రావణుని నోదార్పుచును బరిచరించుచును) బ్రవేశించుచున్నాడు.]

త్రిశిరుడు:—అయ్యా! ఊహింపకుము. దుఃఖించి యేమి కార్యము సాధింప నగును!

రావణుడు:—హా! కుంభకర్ణా! అమోఘ మగు నీపరాక్రమము నేడు రామునిచేత మోఘమయ్యెనా!

తే. గీ. ధీరవర సీవు రణమునఁ జెగుట యరయఁ
గుడిభుజమె నాకు ననిఁ దెగిరపడినపగిదిఁ
దోచె నే విధి శత్రువుఁతోడఁ బోరి
జయము గొనువాడఁ దమ్ముఁడా నీ సమరమునను.

సీ. శైలము ల్పిండిగాఁ నీ జడిమెను వజ్ర మె
వ్యానిమూర్ఖమునను నీ వజ్రమయ్యె
నఖిలజంతులఁ జంప నీ నగుకాలదండ మే
ధైర్యాద్రిమెడఁ బూల నీ దండ యయ్యెఁ
దరలక కూల్పు యాద పతిపాశ మె
వ్యధికరమ్ములకుఁ గంఠకణము లయ్యె
ససురుల సమయింపఁనగు విష్ణుచక్ర మే
ప్రబలునిఁకొమ్మునఁ నీ బదక మయ్యె

ఆ. పి. నట్టి విజయశాలివగు తమ్ముఁగొల్ల ని
న్నొక్కసరుడు పోర నీ నుక్కడంచె
నెట్టి వింత ప్రత్యే నీ నే మన నగు నీదు
భూరిబల ము దెందుఁ నీ బోయె నేడు.

అ వె. నీవు లేనికతన క నిర్జరు లిక నన్ను
సులభముగ జయింపఁ గ జూతు రయ్య
కుంభకర్ణ! నేను క గూడ నేవెనువెంట
వచ్చువాడఁ బోవ క వలదు తండ్రి!

హా! కుంభకర్ణ! నీ వనుచెలియలికట్ట యొం డుండఁబట్టి కదా వైరిసముద్రము మీఠివచ్చి
నన్ను ముంపఁ బాలకుండెను. అకటా! ఇంక నీరావణునకు జయము లేదు. ప్రాచు లేను.
కుంభకర్ణ! న న్నదార్పరాదా.

త్రిశిరుడు:—తండ్రి! దానవలోకాధీశ్వరా! ఊర కేల యిట్లు దురపిల్లెదవు? ప్రాచు లేను. ప్రాచు
లేదని యూరక చింతింపకుము. నీకుమారుడఁ ద్రిశిరుడ నే నున్నాడ నీసోగులు దీర్పు.

అ. వె. మూడులోకములు ను క మూగి వచ్చినయేని
మూడు నోళ్ల మ్రింగుకొవాడ నింక
రాముఁ డెంత నాకుర్రాక్షసాధీశ్వర
వగపు దక్కు నీదు క నెగులు దీర్తు.

మాపినతండ్రి యగు కుంభకర్ణ దానవనాథుడగు వీరాగ్రేసరుడై కదనంబున వానరాసీకంబు
నెల్లంజీకాకు నేసి చించి చెండాడి యుద్ధమరణంబు నొందినవాడు. కాలధర్మయుక్తం
డగునాదానవశిఖామణికై యేల చింతిల్లెదవు. నన్ను బంపుము శత్రునినిూదికి, తుణమాత్ర
మున నాతనిపేరు మాపినచ్చెదను. ఊరక చింతింపకుము.

రావణుడు:—నాయనా! త్రిశిరకుమారా!

ఉ. పిన్నపు యుద్ధరంగములు క పెక్కు లెఱుంగవు వచ్చినట్టివాఁ
డెన్నఁగరానిశౌర్యమున క నెంతయుఁ బేర్చినయట్టివాడు నా
కన్నులు చల్లగాఁగ నినుఁ క గందు రణంబున కేగ కన్న సౌ
భ్యోన్నతి నింట నుండఁ దగ్గవో త్రిశిరా! వల దిట్లు పూనఁగ
ఆరామునిూదికకుఁ బోకుము నాయనా! నీ నోర్వఁజాలవు.

త్రిశిరుడు:—తండ్రి! ఆరామున కేల భీతిల్లెను. వాఁ డన నెంత?

తే. గీ. లోకముల గెల్చినట్టి లోకకైకవీరుఁ
డైనరావణబ్రహ్మకు క నాత్మజుండు
నింద్రాజిద్భ్రాతయును నయిరయెసఁగినట్టి
నేను రాముని నరుఁ జంప క లేనె తండ్రి.

చ. సురపతియో హుతాశనుడో క సూర్యతనూజుడో కోణపాలుడో
వరుణుడో వాయువో మనుజుశవాహనుడో ఘణిభూషణుండో యీ
నరుఁ డగురామరాముడు రణంబున నా కొకలక్కయే మదిం
బరఁగఁగ నీకు తండ్రి యనుకమానము న న్నని కంపు మేగెదఁ

నాకు సమగోత్సాహము మిక్కిలిగాఁ బొడమె. నామీదిమక్కువ నాయీప్రాసము చిన్న
సేమక న న్నంపుము.

రావణుడు:--నాముగ్ధకుమారా! నీ పూరక యిట్లు పట్టిన నే నే మనఁగలవాడ నింక. నామాట
యించుకంత వినుము. భ్రాతృమరణముచేత నైన దుఃఖమున నే కర్మితుండను. నా కేల యింకను
జింత గల్గింపఁ జూచెదవు.

త్రిశిరుడు:--తండ్రీ! వీరే యస్మత్సహోదరులు గలరు గాన దేవాంతక నరాంతకాతికాయలు. మే
మెల్లరము నేఁగి యారామునినామ మడఁచి పుచ్చి వచ్చెదము.

రావణుడు:--(ఇంచుక చింతించి) మంచి దట్ల కానిండు.

అతికాయుడు:--(స్వగతము) త్రిశిరుడు బాలుఁ డైనను మంచికోరిక కోరినవాఁడు. పుట్టినది
మొదలుగా నాతతాయిచ్చేట్లే చేయుచుండు నీనికృష్ణరాక్షసులకు శ్రీమన్నారాయణుం డగు
నాశ్రీరామచంద్రునిశరములఁ బావు గల్గి మోక్షము చేకూరుఁ గాక. (ప్రకాశము) మేలు!
త్రిశిరా! మేలు! నీపూనిక నస్మదానలవిక్రమంబును జూప నద నొదవించితివి. నీవు గదా
నామెచ్చునకు వచ్చినవాడవు--తండ్రీ! మా కెల్లర కనుజ్ఞయిమ్ము. మే మిప్పుడ పోయి
యుద్ధమునఁ బేరన్నిక గనెదము. (నమస్కరించును.)

దేవాంతకుడు }
నరాంతకుడు } :-ఇంక మా కనుజ్ఞ యిచ్చి మ మృగీర్షదంపుము.
త్రిశిరుడు } (నమస్కరింతురు.)

రావణుడు:--శాశ్వతకీర్తి యొసఁగెడుఁ గాక. (అందఱును లేవనెత్తి, వత్సలారా! మీమఁ బ్రాపుగా
నస్మద్రాజ్యతల నీమహోదరమహాపార్శ్వాలను సైతము వెంటఁగొని పొండు. తమ్ములారా!
కుమారపీరులకు మీరు బాసటగఁ బడండు.

మహోదరుడు. }
మహాపార్శ్వుడు. } --చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయాంకము.

ద్వి తి య స్థ ల క ము

[ప్రదేశము--యుద్ధరంగము.]

[రాముడు, లక్ష్మణుడు, జాంబవంతుడు, విభీషణుడు, సుగ్రీవుడు,
హనుమంతుడు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాముడు:--విభీషణా! నీమోచన దీనభావ మేల యింకను వీడ కున్నది? నాయెగుట నీ విట్లు
చింతఁగూరియుండ నామదికి నెమ్మది గలుగకుండెడిని. నాకతమున నీ కేమియు మనస్సునకుఁ
జింత గలుగదు గదా? నీచింతకుఁ గారణ మేమి?

విభీషణుడు:—అక్కటా! దేవా! మికతమున నాకెంతయు సంతోషము గలుగుఁ గాని చింత యేల కలిగెడిని? అట్లు మీచే జింత గలుగునెడల నే నేల మీమఱుగు చొచ్చియుండును. మికతమున నొక నాఁడును నాకు జింత గలుగదు.

రాముడు:—అయిన నీచింత దేనిచేత?

విభీషణుడు:—మాయన్న యగు రావణుఁ డింత మూర్ఖుఁ డయ్యెనే యని చింత.

చ. అనిమొన యక్షరాక్షసుల శక్తైనను దేటి కనంగ రానివాఁ
డొనరినోపవేగమున శ నొక్కట లోకము తెల్ల మింగి వై
వను దగు కుంభకర్ణుఁ డని ప్రాలినపిమ్మట వైన మిమ్ములం
జెనకుట యక్కటా! విడఁడు శ చేటును గానఁ డదేమి మాంధ్యమో.

ఇట్టిమూర్ఖనిప్రజల కెన్నఁ డేని మేలు గలుగునే.

రాముడు:— విభీషణా! ప్రజలన్న జ్ఞప్తికి వచ్చె. ప్రతిదినమును లెక్కకు మిక్కిలి యగు రక్కసుల జక్కఁడంచుచున్నారము. మఱునాఁ డుదయమున రణరంగమున నొక్కరక్కసపేనుంగును గనరా కుండును. ఇది యేమి చోద్యము. నా గెల్లు మాయ మగుచున్నారు. రాక్షసులు జీవములు వీడియు మాయలు పచరింతురా యేమి?

విభీషణుడు:—దేవా! ఇది యేమి వింత! అది మాయన్న గారిధీచాతుర్యము. ప్రతిదినమును జచ్చిన రక్కసపుమాకల నాతఁడు సముద్రమునఁ గ్రోయించి పట్టణంబున రక్కసులు జయించుచున్నారనియు వారిలో నొక్కఁడును జావ కున్నాఁడనియు జచ్చినవారెల్లరు వానర పీరులే యనియుఁ బొరులకు ధైర్యోత్సాహంబులు పుట్ట నెల్లెడల జాటఁ బంచుచున్నవాఁడు. అంతియే కాని యిది రక్షోమాయ గాదు.

రాముడు:—అవురా! రావణుని యప్రమేయప్రతిభ! విభీషణా! నిక్కముగఁ బరస్వాపహరణశిష్ట కీడనంబు లన్న దుర్గుణంబులు పొనరవేని మీయన్న ముల్లోకము లేలను సమర్థుఁడు సుమా!

హనుమంతుడు:—అహో! రామచంద్రునియుదారగంభీరమతి మెచ్చదగినది కదా. వైరి యని యైన నెన్నక శాత్రువుబుద్ధిచాతుర్యము పొగడుచున్నాఁడు. అవురా! రామచంద్రా!

[వానరుఁ డొకఁడు (పరుగున) ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వానరుడు:—రక్షింపుఁడు. రక్షింపుడు. దేవాంతకుఁ డంగదయువరాజును భీమార్చనీక కొట్టుచున్నాఁడు.

సుగ్రీవుఁడు:—నీలహనుమంతులారా! అంగగునకు మీరు బాసటగఁ బొండు పొండు.

నీలుఁడు } :- భౌగ్యము. (పరుగున నిష్క్రమింతురు.)
హనుమంతుఁడు }

రాముడు:—లాంగూలా! అంగగుండు నరాంతకునితో భోరుచుండె గదా?

లాంగూలుండు:—భాగ్యము, అంగదరాజు నరాంతకుని తుణమునఁ జంపివేసినాఁడు. అంత నారాక్ష
సునిభ్రాత దేవాంతకుండు కోపంబున యువరాజును బాదివికొనెను. యువరాజు నరాంతకు
యుద్ధంబునఁ జాల నలసియుండుటచేత మిగులఁ జీకాకువడుచుండఁ జూచి నే నిటకుఁ బాటు
తెంచితిని.

రాముండు:—మంచిది. ఇంక నీవును నట కేగుము.

లాంగూలుండు:—ప్రభువు నాడ్డు. (నిష్క్రమించును.)

జాంబవంతుండు:—ప్రభువు లటు పీక్షింపుండు. జనస్థానమున దేవరచింపిన త్రిశిరుండు మరల నశి
వుండై వచ్చినయ ట్లున్నయది. (అని నిష్క్రమించును.) (అంబటు నావంకఁ జూతురు)

విభీషణుండు:—(చూచి) కాండు కాండు. వీండు మానున్న గారికుమారుండు త్రిశిరుండు—ఆహా!
అతఁ డేమి హనుచుంతునిమీఁది కేగుచున్నాఁడు. ఓహో! హనుమ దేవాంతకునిఁ గూల్చినా
డు. సోదరమరణవ్యధితుండై త్రిశిరుండు హనుమను దాతుచున్నాఁడు.

సుగ్రీవుండు:—దేవా! దేవా! అటు చూడుండు. మనయుషభుండు మహాపార్శ్వనితోఁ బోరాడుచు
న్నాఁడు. వానికి వానితోడిపోరాట దుర్భరంబుగ వున్నది. ఆహా! మనసిండు మహాదరునిఁ
జంపి యుషభునికడ కేగుచున్నాఁడు.

(తెరలోఁ గలకలము)

రాముండు:—ఏమి! వానరవీరు లట్లు చెల్లాచెరువుగఁ బాటిపోవుచున్నారు? ఆహా! విభీషణా!
ఆహూరాకారుఁ డెవ్వండు? అతండు కుంభకర్ణుడే మరల వచ్చిన ట్లున్నాఁడు. వానరు తెల్ల
నారాక్షసవీరునిఁ గాంచి భయపడి పరుగులు వాటుచున్నారు.

విభీషణుండు:—దేవా! వీండు రావణునకు ధాన్యమాలిని యను నప్పగిరమణిగర్భమున జన్మించిన
వాఁడు. అతికాయుఁ డనువాఁడు. వీండు తపస్సున శంకరు మచ్చు గాంచి యతనిచేత మన్నన
పడసినవాఁడు, సలివీశారకుండు, బహుకార్యదక్షుండు, శౌర్యవీర్యంబుల రావణున కెన యగు
వాఁడు. —ఏ మిది? వాఁడు వానరులఁ దఱుమును మనవంకకె వచ్చుచున్నవాఁడు.

సుగ్రీవుండు:—దేవా! దేవా! యుషభునకుఁ దోడుపోవుచుండిననీలుని రాక్షసు లడ్డగించిరి. వానికిఁ
బోరు భర్తైనది. నే నేగదను.

రాముండు:—పొమ్ము. పొమ్ము.

(సుగ్రీవుండు నిష్క్రమించును.)

విభీషణుండు. —దేవా! దూరమున నింద్రజిత్తు యుద్ధమున కరికట్టి వచ్చుచున్నవాఁడు. నన్నుఁ
బంపుడే వానిఁ బొదివెద.

రాముండు:—పొమ్ము. నేనును వస్తునా?

విభీషణుండు:—వలగు దేవా! నేనే చాలును.

(నిష్క్రమించును)

రాముండు:—తమ్ముండో! చూచితివా యతికాయుఁ డెట్లు వానరులఁ దఱుమును మనవంకకు వచ్చు
చున్నవాడో.

(తెరలో హనుమంతుండు)

(దురాత్మా! చచ్చితివిరా)

రాముడు:— (వీని చూచి) లక్ష్మణా! లక్ష్మణా! హనుమంతునకుఁ ద్రిశిరునితోఁ బోరులు కష్టముగ నున్న ట్లున్నది. ఇది నే నేగి యాత్రికుఁ గూల్చి హనుమంతుని వదలించుకొనివచ్చెదను. నీ వియ్యోడనే యుండి యతికాయనిపని తీర్పుము. నే నేగెదను.

లక్ష్మణుడు:—భౌగ్యము.

[రాముఁ డభిజ్యోధస్వర్గఁజే నిష్క్రమించును.]

(స్వగతము) ఈ శులికాయునిఁ గాంచగ నే వానరులు పరువులెత్తుచున్నారు. వీ రితనిఁ గుంభకర్ణుఁ డని తలంచుచున్నారు. మరలఁబట్టి తమ్ము మ్రింగునో యని నెఱచి పఱచుచున్న వారు. (ప్రకాశము) వానరపీరులారా! పరుగై త్తవఁడు. వీఁడు కుంభకర్ణుఁడు గాఁడు. అతి కాయఁడు. వీనిని బాదిని చంపుడు. మరలుఁడు మరలుఁడు.

(తెరలో)

అతికాయుడు:—వానరపీరులారా! ఊరక చావవఁడు. మీతోడ మా క్షమియుఁ గాగ్యము లేదు. ఆరామచంద్రుఁ డెందున్నాడో చెప్పఁడు. మాకు వానితోడఁ బని గలదు. తచ్చరపాతంబు గాంచ వచ్చినారము.

లక్ష్మణుడు:—గురూత్మా! రావణీ! అతికాయా! రమ్మ రమ్మ. నీకు రామచంద్రునితోఁ బని గలదా? తొలుత నాపని యెట్టిగో నా కెఱింగించినఁ గాని శ్రీరామచంద్రునిఁ జేరఁ జాలవు. నీబింక ములు చాలించిరమ్మ. నీకు నేను బాలువాడను. రమ్మ. రమ్మ. మచ్చరపాతముఁ గాంతువు గాక.

[అతికాయుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

అతికాయుడు:—లక్ష్మణా! మీయన్న యేఁడీ యాలోకై కవీరుఁడు రామచంద్రుఁడు. వానికి నేఁడు నాచేతిబలువితఁ మాపవలయును.

లక్ష్మణుడు:—ఓరీ! రావణీ! ముస్కంకు నన్న మార్కొనుము. ఆమీద రామచంద్రునినిఁదికిఁ బోరువు గాని బ్రదిక యుండినయెడల.

అతికాయుడు:—లక్ష్మణమహారా! బాల్యచాపలమున మాటాడుకుము. నీకీ దైన రాక్షసబాలకులతోడ యుద్ధ మాడఁబమ్మ. నన్ను జెనకఁజాలవు. రామునిబాడ నా కెఱింగింపుము. నే నాతనికడ కరిగెదను.

లక్ష్మణుడు:—బాల్యము వయస్సునకుఁ గాని యుద్ధ చాతుర్యమునకుఁ గానునుమా. ఊరక మాటా డక యుద్ధ మొనరింపుము.

అతికాయుడు:—లక్ష్మణా! అహ్య! నెత్తురుగంగుపవే.

ఉ. బాలుఁడవయ్య నీకును శుభం బెదఁగోరి వచింతు నయ్య యీ
యాలము మానుమయ్య నను న నక్కట మార్కొనఁ జాల వయ్యనిక
బోలినరాక్షసార్భకులఁ నీ బోరున మార్కొన గెల్తు వయ్య కా
లాలయ మేగ కయ్య నను న నాడి నెదుర్కొని పోరి లక్ష్మణా!

లక్ష్మణుడు:—ఏ మేనూ! కాలాలయవాసనూ. నీకు దానిపై నంత కూర్మి గలదేని నేను వలదందు నా. నీ కాకాలాలయవాసమే కలిగింతు. నిలువును.

అతికాయుడు:—పడుచా! రజ్జులు ప్రేలకుము. నాబారిఁ జిక్కిలివేని సురాసురశ్రేష్ఠు లైన నిన్నుఁ గాపాడఁ జాలరు, సుమిత్రకుఁ బుత్రశోకము గల్గింపకుము.

లక్ష్మణుడు:—ఓరీ దుర్బలవాచాటా! నిశాటాగమా! ఊరక యుద్ధమొనర్పఁగల్గితివా, యుద్ధము నేయుము. అంతకుఁ జాలవేని 'జితోఽస్మి' యనుము,నిన్ను విడిచి శూరుఁడుండు నొండెడకైన బోయెదను.

అతికాయుడు:—ఏమేనూ! మేర మీఱుచున్నవి నీప్రల్లదములు. అయిన నొక నాయత్నము లేదు. నీయెడఁ గనికరము దలఁచి నే నాడినమాటలు నీ కంత వెగటు లయ్యెఁ గా.

లక్ష్మణుడు:—ఓరీ! వైరియెడఁ గనికరించి పోరాట దక్కు నీ వెట్టిశూరుఁడవురా! న న్నైదిరింపఁ జాలక యాదౌర్భల్యము గప్పిపుచ్చ నీపన్నుగడఁ బూనిలివో.

అతికాయుడు:—అయిన నిదే నాదౌర్భల్యముఁ జూచువాఁడవు గమ్ము. చక్క నిలువును, నీపని తీర్చెదను. చేపవై నీరధి సాచ్చినను, గూర్మాకృతిని మేను దాఁచినను, వరాహంబవై పాతాళంబు చొఱఁబాఱినను, నరమృగంబవై సఖరాయుధంబులఁ గోరాడినను, బుడుతవై వేడికొని నను, బ్రాహ్మణాకృతి ధరించినను, నీరధి దాఁటి వచ్చినను నిన్నుఁ బోసెను.

లక్ష్మణుడు:—(స్వగతము) ఏమి వీనిభక్తి! అవతారప్రశంసనము వీరాలాపవ్యాజమునఁ జేయు చున్నవాఁడు!

అతికాయుడు:—ఇదే సురలు తలర నసురు లలర నీశిరము దొరలింతుఁ గాచికొనుము.

(శరము దొడుగును)

లక్ష్మణుడు:—ఇదే సుర లలర నసురులు దలర ని న్నిలఁ గూర్చెదను. నిలువును.

(యుద్ధగన్నగ్ధఁ డగును.)

(యవనిక పడును.)

తృ తీ యాం క ము.

తృ తీ య స్థ ల క ము.

[ప్రదేశము—యుద్ధభూమి.]

[ఇంద్రజిత్తు (అధిష్ఠ్యధన్వఁడై) యుండును. రామూదు లెల్లరును

[బ్రహ్మాస్త్రమోహితులై పడియుందురు.]

ఇంద్రజిత్తు:—ఇప్పటికిఁ గదా నానహోదరు లగు నరాంతక దేవాంతక త్రిశిరోఽతికాయలయప్పు డిర్పిక్కినఁ గంటిని. వైశ్వానరు నారాధించి. పడసిననుహసీయబ్రహ్మాస్త్రము మొక్కపోవునే. కప్పిపై న్యమంతయు నేలపా లొనరించితి. నేఁడు నరాంతకుఁ ఇంపినయంగుని దేవాంతక

త్రిశిరులఁ బోలియించిన యాచనఁజేహనుమంతుని మహాదరుఁ గెడవిననీలుని మహాపార్శ్వ ముండించిన యాబుషభుని నాకసి దీఱ వ్రేటులాడి నేలఁబడఁగొట్టిలిని. కుంభకర్ణాలికాయులఁ దుదిముట్టించిన యారామలక్ష్మణుల నేలఁ ద్రోఁచిలిని. నేఁడు గదా నాచేతుల కారినస మర మబ్బెపుల స్త్యవంశదూషణుఁ డగు నావిభీషణుఁడు నాపితృవృక్షఁ డెందును గానరా కున్నాఁడు. అక్కలద్రోహి చిక్క నేని నాకుండు సింగ్రామావేశముననే వానిని నీరణ రంగమునకు బలి యిత్తును. మాయయ్య మిక్కిలియుఁ బుత్రభ్రాతృశోకములఁ జిక్కియున్న వాఁడు. నేనిప్పుడ పోయి యీవిజయ మెఱిగించి సంతోషపెట్టి మరల నస్మత్పితృవృక్షవిషయ మరసెదఁ గాక.

(అనినిష్క్రమించును.)

హనుమంతుఁడు:—(ఇంద్రజిత్తు పోయినపిమ్మట లేచి కూర్చుండి చుట్టును బడియుండు పై న్యమెల్లఁ జూచి) అక్కటా! నేఁ డెట్టి బెట్టిదంపు తెడరు పుట్టెను. ఈనికృష్టమేఘనాదుఁ డెంతపని చే సెను. బ్రహ్మాస్త్రమా! ఎట్టి కీడు పొనరించిలివి. పరమేష్టి! నీయస్త్రము నన్నేమియుఁ జేయ కుండునట్లు నాఁడు వర మిచ్చితివే. ఈదుష్టరాక్షసనిర్యూలనం బగునంతవఱకు నే నీకప్పి న్యము నంతయును నేమియుఁ జేయకుండునట్టివరము దియఁచెయరాదా. అయ్యో! నీయస్త్రమున రామలక్ష్మణులు సయితము నేల వ్రాలిరే. హా! మేఘనాదా! ఎంతటికూరుడవురా నీవు. ఎంతటిమాయావివిరా నీవు. ప్రత్యక్షయుద్ధ మొనర్చియుండిన, మారామదేవుఁడు నిన్ను నీపిన్నబ్బ కుంభకర్ణనికడ కంపియుండునే. ద్రోహీ! రాక్షసాధమా! (రామలక్ష్మణులఁ గాంచి) అక్కటా! రామచంద్రా! నీవు నిక్కముగఁ గోపించితి వేని లోకపాలి భస్మముగాజే. అట్టినివు ను నీదనుజున స్త్రమునకుఁ గట్టువడితివే! ఇంక సామాన్యులగతి యేమి యన నేల? హా!—నే నేల యిట్లు చింతిల్లవలయు. ఇప్పుడే పోయి యీరావణమేఘనాదుల నాతోడఁ గట్టి సముద్రమున వైచెద. ఈలంకాపట్టణము నంతయుఁ బెకలించి నీటఁ గలిపెద.—(చుట్టుఁ జూచి) అక్కటా! ఆద్రోహి యింద్రజిత్తు మరలఁ గరదీపిక గొని యీవంకకే వచ్చుచున్నవాఁడు. రానిమ్ము. నేనిట్లే పండియుండి యీమహామాయావి నేమఱించి పైఁబడి పెడ నొక్కి చంపెద.

(మునుప టట్లు పరుండును.)

[విభీషణుఁడు (కరదీపికఁ గొని) ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విభీషణుఁడు:—అక్కటా! నేఁ జేమి యీప్రళయము! వానరలోక మంతయు నింద్రజిత్తుహస్తా మునఁ గట్టువడి నేల వ్రాలెను. ఇట్టిగుర్గతి గలుగఁగల దని కలనైనఁ దలఁపఁ గదా! రామ లక్ష్మణు లెట్లయిలో కదా. (అని పరికించి రామలక్ష్మణు లుండుచెసఁ జూచి) చెంత కేగి వారినిఁ దడవు పరికిలించి కాంచి (స్వగతము) ఈయరువురు నూరక బ్రహ్మాస్త్రసమ్మానంబునకై సొమ్మ నిల్లిన ట్లున్నారు. తక్కినవానరవరులలో నెవ్వరు జీవంబులతో నున్నవారలో యరసెదఁ గాక. సుగ్రీవునికడ కేగి వానరాధీశ్వరా! సుగ్రీవా!—ఈతఁడు నిర్భీవుఁ డైన ట్లున్నవాఁడు. (అంగదుకడ కేగి) అంగదా!—ఈతఁడు ను నట్ల యున్నవాఁడు.

హనుమంతుఁడు:—(స్వగతము) ఈతఁడు విభీషణుఁడు. నే నూరక దూరమున నీతనియాకృతిఁ గాంచి యీతని నింద్రజిత్తుగా నెన్ని నాడెను. ఆతనిపోలికలును గొన్ని యీతనికడ నున్నయవి గదా! (ప్రకాశము) రాక్షసేంద్రా! విభీషణా! (అని డగ్గలుచున్నాఁడు.)

విభీషణుడు:—ఆహా! హనుమంతా! నీవు జీవించియున్నవాడవే! దురాక్షుఁ డగు నీయింద్రజిత్తు బ్రహ్మస్త్రింబున నందఱు బడసేసి నాడు.

హనుమంతుడు:—రాక్షసేంద్రా! విరించి నా కిచ్చియుండునరముచేత నే నీబ్రహ్మస్త్రిబంధుఁడగా నైతిని.

విభీషణుడు:—అట్లైన నింకను నీవానరాసీకంబున నెవ్వ రెవ్వరు జీవంబులతో నున్నవారలో పరిశీ లితము రఘు—ఈపీరుఁ డెవ్వఁడు నిద్ర గూరిన ట్లున్నవాఁడు?

హనుమంతుడు:—(చూచి) ఇతఁడు మాయయ్య కేసరి. అంజనాదేవికి భర్త.

విభీషణుడు:—(ఇంకొకనికడ కరిగి) మఱి యితఁ డెవ్వఁడు? జీవంబు లెడలిసట్ల యున్నాఁడు.

హనుమంతుడు:—ఇతఁడు వానరభన్వంతరి సుషేణుడు.

విభీషణుడు:—(బాంబవంతునిఁ దఱిసి) అక్కటా! ఈబాంబవంతుఁడు శరీర మంతయు నంపగములఁ గ్రువ్వబడి పడియున్నాఁడు. ఎంతటిశూరాగ్రసరుఁ డితఁడు! ఎంతటిసచ్చరిత్రుఁడు! అక్క టా! కాలము గడవ నెవ్వరితరము! ఈవిరించినంపసుఁ దూరకమూలుఁగుచున్నవాఁడు.—మహా త్మా! బ్రహ్మపుత్రా! బాంబవంతా!

బాంబవంతుడు:—ఎవ రట్లు పిల్చువారు? విభీషణా! రాక్షసేశ్వరా! ఇంద్రజిత్వీయు క్షత్రురశరములు నాయంగముల దంతటను నాటుకొని యున్నయవి. కన్నులు చెఱవనైనఁ గాకున్నవి.

చం. ఘనతర మేఘనాదవిశిఖింబులు దేహము నంగపాళితో
సునిశితధంగి నాటుకొనెఁ క జొప్పడ దొక్కిసుమంత కన్ను లై
నను దెఱవంగ నీధ్వనిని క నామదిఁ గంటి విభీషణుండ వం
చును దనుజేంద్ర నిన్ను నిటు క చోద్యపుయుద్ధము గాంచ నెన్నఁడుకొ.

విభీషణా! నిక్కముగ నిట్టిహాసమును నిట్టిహారరణమును నే నెన్నఁడును గాంచనైతిని.

విభీషణుడు:—అనఘాత్మా! నీకు ను నిట్టిహారరీతి పట్టెనే.

బాంబవంతుడు:—అది యుండనిచ్చు. హనుమంతుడు జీవముతో నున్నాఁడా చెప్పము.

విభీషణుడు:—ఏమి మహాత్మా! ఇట్లుదుగుచున్నాడవు? నా కాశ్చర్యము గొల్పుచున్నది యీనిశ్రవణ!

చం. ఇనకులభర్త రాముఁడు నగ్రహీనపరాక్రమశాలి లక్ష్మణుం
డనఘులు సూర్యపుత్రుఁడు నుగనంగదుఁడు స్మృతి వార్ధి సేతువుం
బొనరిచినట్టియానలుఁడుశ్రబోలఁగఁ నెందఱో యుండ వారి నె
ల్లను విడి యాంజనేయుఁ బదిరలంబుగఁ బృచ్ఛయొనర్చి తెల్లఁగో.

బాంబవంతుడు:—రాక్షసేంద్రా! నీ వాహనుమంతునిమహిమ యెఱుంగక యిట్లుదుచున్నాడవు.

తే. గీ. అలమహాబలనందనుం క డైనహనుమ
జీవముల నున్న మన మెల్లజీవితలమె
యామహాత్ముఁడు లేకున్న క నఖిలకీశ
వరులు బ్రదికియుఁ జచ్చినవారె యయ్య.

విభీషణుడు:—మహాత్మా! అయిన నిదే యాహనును.

హనుమంతుడు:—(జాంబవంతునికడ కరిగి) మహాత్మా! బ్రహ్మనందనా!

క. వచ్చితి హనుమంతుడఁ గను

విచ్చి ననుం జూడు యోధశవీరాగ్రణి నీ

హెచ్చుబలమునకు ఫలమే

యిచ్చటఁ బడి యున్ని ధాత १ నేమనవచ్చున్.

జాంబవంతుడు:—మరున్నందనా! రఘు. (అని దగ్గఱకు రాఁదీసికొని మెయి నివురుచు) హనుమంతా!

'నే డీకపిపై న్యమును నరేంద్రనందను లగు నీరామలక్ష్మణులను నెల్లరను బ్రదికించుట నీచేత నున్నది సుమా.

హనుమంతుడు:—ఊరక న న్నేటి కిట్లగ్గించెదవు. చెప్పము మహాశయా నే నేమి చేయవలయు నో, నాచే నేమి గావలయునో యానతి యిచ్చు. నీపంపు దలఁ దాల్చి చేసెదను.

జాంబవంతుడు:—వత్సా! మహాబలనందనా! నీ వీక్షణమే వియత్పథమున నుత్తరదిశ కేగుము. అరి గితి వేని హిమవంతము దాసెదవు. అహిమపత్నర్వతరాజులు గడచి యుత్తరమే పొచ్చు. అటఁ గైలాసంబును దాని కుత్తరంబున మేరువును గండువు. ఆరెండుకొండలనడుమ ద్రోణాద్రిని నోషధులు పెక్కులు గలవు. నిజప్రభలచే నెల్లెడలు వెలింగించుచుండు మృతసంజీవని సందా నకరణి విశల్యకరణి సౌవర్ణకరణి నాఁబడు నోషధు లం దుండును. అవి యిటకుఁ బెచ్చితి వా, రాత్రిలోనన వీ రెల్లరు జీవింతురు.

హనుమంతుడు:—మహాత్మా! ఇదే నే నరిగి యయోషధులఁ జెచ్చెద, అవి నా కెటుంగరాకున్న నాకొండనే పెల్లగించుకొని తెచ్చెన. పోయివచ్చెద నానలిమ్యు. ననుస్కరించువాడ.

(ప్రేక్షకులు.)

హనుమంతుడు:—

రామ రామ రామ రామ రామ రామ రాఘవా" (నిమ్మిమించును.)

విభీషణుడు:—మహాశయా! ఈహనుమంతుఁ డీరాత్రియే దానిని గొనితేరఁగలఁడా! ఇప్పటికే యర్ధ రాత్రము విాతినది. నా కేమియో మదిని నమ్మకము గలుగదు.

జాంబవంతుడు:—విభీషణరాక్షసేంద్రా! హనుమంతునివిషయమున నీ వింతుకంతయును సందే హింప రాదు. చెప్పినంతకంటెను నెక్కుడుగఁ జేయఁగల్గినవాఁడు. ఇప్పటికే యాతఁ డయోష 'షధులఁ గొనితెచ్చుచుండును. స్వబలము నేనుంగుహిత సేతఁ డెఱుంగఁడు. వలయునన్న వీలంకొపట్టణమే సముద్రమున వైవఁగల లావుగలవాఁడు. ఇంత యెల! సేలయు నింగియుఁ గ్రింగుమీఁదగునై నయెడలఁ దనతోఁకకొనఁజక్కఁ దట్టఁగలవాఁడు. అతని నెన్నఁడు ననగు గఁదలంపకుము. అతనిబలముననే యీప్రపంచము నిల్చియున్న దన నగును. అప్రమేయబుద్ధి మంతుఁడు సుమా హనుమంతుడు! నిరుపమానపరాక్రమాపేతుఁడు! అతఁ డిడిన యగ్గి లంక లోనింకను నారకున్నయది గదా!

(తెరలో దూరమునఁ గలకలము.. వానరులసింహనాదము.)

జాంబవంతుడు:—అదే వానరులసింహనాదము. హనుమ వచ్చుచుండును.

వీభీషణుడు:—అదే వచ్చుచున్నాఁడు కొండయే కొని.

[హనుమంతుఁ డుక్తరీతి నాకసమునఁ బ్రవేశించును.]

(వానరులులేచి సింహనాదము చేయుదురు. రామలక్ష్మణులు లేచి చూతురు.)

(యవనిక పడును.)

తృ తీ యాంకము.

చతుర్థస్థలకము.

ప్రదేశము—యుద్ధభూమి.

[మకరాక్షుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మకరాక్షుఁడు:—నేఁడు గదా నాకు సుదినము. రాక్షసాధీశ్వరుఁ డగు పక్షిక్రంతుఁడు నేఁడీ రామునిమీఁదికి నన్నంపి నా కెంతయు నుపకారము చేసినవాఁడయ్యెను. నేను లేనితఱి జనస్థానమున మాయయ్యి యగు ఖరాసురు నీరాముఁడు చంపినవాఁటినుండి యారాముని తో నా కెప్పుడు యుద్ధము గలుగునా యెన్నఁడు వానిని జంపి నాతండ్రి యప్పు డీర్వఁ గంగునా యని యెల్ల వేళలఁ జింతించుచుంటిని. నేఁడది చేకూరఁ గావున నా కిదియే సుదినము. ధనువు చేపట్టితిని. గంగంగము మెట్టితిని. రామునిఁ జంపఁ జేటికిఁ గంకణముఁ గట్టితిని. రామునిఁ జంపి కాని యుద్ధభూమి వీడ నని తీఱనిప్రతిపత్తితిని. ఇంక రాముఁడు రంగమన దిట్టయై నన్నెట్లులు లేప్పించుకొనఁగలఁడో చూతును గాక. పిరస్వర్గ మలంకఁ టించియుండు నో నాతండ్రి! ఖరాసురేంద్రా! నీమాషుల్రాతిగరులతోడ వియత్పథమున విమాన మెక్కి రమ్మ. నేఁడాఖలు రామునిఁ జంపి తడియరక్తమున జనస్థానమృత లగు నానిర్జరారుల కెల్లరహస్య నీశాడు కను నీమకరాక్షుఁడు శూరభంగి దీపింప నెన్నఁడు నెవ్వఁడు నొనరింపనిరీతిఁ దర్పణ మొనరించును. ఆరాముఁడు నేఁడెట్లు ను నాకంటఁ బడక పోఁడు. నే నెట్లును వానిఁ జంపక విడువను. నేఁడు గదా యారామునిశౌర్య మెఱుంగ నగును. ముగుసలు లగు ఖరమాషుల్రాతిగరులఁ బాలియించినంత నే యతఁ డొక మేటిశూరుఁడని యెంచుకొని యున్నాఁడు. నేనం దుండి యున్నఁ గదా వీనిశూరత తెలియుచుండు. నేఁడెందుఁ బోఁగలఁడు. నా కారామునిపైఁగల పగ యవ్వరిపైనను లేదు. కంపనప్రజంకుల నంగదుఁడు చంపియుండిన నుండెఁగాక. యూపాక్షుని మ్రొందుఁడు మ్రొందించియుండిన నుండెఁగాక. శోణితాక్షుని గ్వవిమఁడు నేలకుఁ దెచ్చియుండిన నుండెఁగాక. వంభుని సుగ్రీవుఁడు కూల్చి యుండిన నుండెఁగాక. నికుంభుని హనుమంతుఁడు మడియించియుండిన నుండెఁగాక. బాగ

మృతులకై యలిగి వారలఁ బోలియింపు నన్ను రావణుఁ డంపియుండిన నుండఁ గాక, రాము నిజంపి కాని నేఁడు నేను వే తెవ్వరను మార్కొనను, అప్పటికిఁ గాని లోలోన రవుల్కా నుచుండు నీక్రోధాగ్ని కాటుట గల్గదు. - ఏడీ యాశూరంసున్యండుగు రాముఁడు, ఓరీ విపినా టులారా! ఏడీరా యాలినిఁ గోలుపోయిన పీరుఁ డగుమీరాముఁడు!

[హనుమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

హనుమంతుఁడు:—ఎవ్వఁడవురా నీవు? దుర్మదాంధా! శ్రీరామచంద్రు నధిక్షేపించువాఁడ వఁటరా నీవు? నీప్రాణములు నీకుఁ దక్కువు సుమా, శూరుఁడ వైనఁ బోరాటఁ జూపవలయునే కాని మాటలాట నేమి పౌరుషము తెలియవచ్చును రా శ్రీపేరి.

మకరాక్షుఁడు:—నీ వెవ్వఁడవురా క్రోఁతీ! శూరునివలెఁ బగ్గెల వదరువాఁడవు?

హనుమంతుఁడు:—ఓహో! నన్నే యెఱుంగవా? నే నీ రాక్షసకులవినాశకారణధూమకేతువను, నే నిడిన యాయగ్ని మీయాలంకలో నదె యింకను రాజుకొనుచున్నది చూడుము రా, కుంభ కర్ణపుత్రుని నికుంభునిఁ జంపిన యారణావేశ మింతయైనఁ దక్కువ యగుటకు మనుషే నిన్ను వానికిఁ దోడుగఁ బంపెద రమ్మ.

మకరాక్షుఁడు:—ఓహో! దొంగవై నిశీథమున నెవ్వరెఱుంగక లంక సాచ్చినవీరశేఖరుఁ డగు హనుమవా నీవు, ఓరీ! వీరవానరా! నీయాకుప్పిగంతులు నాయెగుటసాగిరావు సుమా, ఖరా పుత్రుఁడగు నీమకరాక్షుఁడు శత్రుని రక్తమాంసములు గడుపార నించుకొని కాని మరలఁడు.

[శ్రీరాముఁడు (అధిజ్యధన్యుడై) ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శ్రీరాముఁడు:—(స్వగతము) ఎవ్వఁ డీతఁ దూరక మాటలాడుచున్నాఁడు. (ప్రకాశము) హనుమం తా! ఎవ్వఁ డీరాక్షసపీరుఁడు.

మకరాక్షుఁడు:—నీవే కావా రాముఁడవు, జనస్థానమున ఖరదూషణశ్రీతిరులఁ జంపినవాడవు.

శ్రీరాముఁడు:—జనస్థానమున మునుల కవమతి యొనగ్గుచు భయము గొల్పుచుండు రాక్షసుల నెందఱునో శిష్టజనులయభీష్టములు నెఱవేర్చు గడతేర్చినవాఁడను, ఒక్కఁఖరదూషణశ్రీతిరులమాటయే యేల యాడిదవు, నీ వెవఁడవు?

మకరాక్షుఁడు:—ఏ మాత్రొవ్వారినపలుకులు దానవస్థవిరులఁ జంపినంతకే శూరుఁడ ననియనుకొంటి వా? నే నాఖరాసురశిఖామణికిఁ గుమారుఁడనురా, మకరాక్షుఁడను, నాఁడు నేను లేకున్నయెడ నీశూరత్వము లెక్కఁ కెక్కఁగలిగె. నాయెగుటవైయుండినఁగదా నీపాటు తెలిసియుండును.

హనుమంతుఁడు:—నీయన్నదమ్ములను బండుగులను నందఱను గూడ నేల యిప్పడు నీతోడఁ బించు కొని రావైతివిరా?

మకరాక్షుఁడు:—ఏమీ మిమ్ముఁ బరిమార్చ నిందఱు వలయునా?

హనుమంతుఁడు:—పరిమార్చ గాదురా, భీరువు లగువారు నీవలెనే నాఁడునా? నే నుండకపోయితి ననియు, దన్నుఁ గొట్టిన మాయన్నగు గొట్టకపోయితి వనియు నతని నడచిన మాయామను

గొట్టివఁ గదా తెలియుచుండె ననియు నా తనిఁ దాఁకిన నాకు నిక్కంబుగఁగోపమురాదయ్యె
ననియు నిట్లులే యేవో వంకలు పెట్టి మాటలాడుదురు. అట్టి దేదియుం బుట్టకుండుటకై
యందఱను నేల కొనిరావయితి వని యడిగితిని.

మకరాక్షుఁడు:—చాల నలసితివి, ఇంక నూరకుండుము. ఓరీ! రామా! నీ వేమో కడు శూరుఁడ నని
యనుకొనుచుండువాఁడ వఁట. చూడ నెంచితి నీశూరత. నాయెగుట నీయుక్తులు, నీబింకము
సాగిరావు సుమా.

ఆ. వె. మబ్బువంటినిన్ను శ మాఁగొని యెగఁ జిమ్మ
నేను గాలి నగుదు శ నింత నిజము
నన్ను నెదిరి పోరి శ పన్నుగఁ బ్రాణఃకుల్
నిలుప నగునె నీకు శ నిలుము రామ.

క. ఏ నప్పుడు లేమి జన
స్థానంబున విక్రమింపఁ శ జనియె స్నీకుం
బో నగునె నాదునెదుట న
నూనపరాక్రమము సూపు శ మొయ్యన రామా!

ఉ. ఎప్పుడు కందు రాఘవుని శ నెప్పుడు సంగరమందుఁ గాతుకం
బాష్పఁగ వానిఁ జంపఁ గలరనో మఱి యెప్పుడు నాపితృణముం
డప్పక దీర్తునో యనుచుఁ శ దాలిమిఁ గాలముఁ బుచ్చుచుండి యిం
దిప్పుడు గంటి ని న్నెడపి శ యిప్పుడ యప్పును దీర్తు వడ్డితోఁ.

రాముఁడు:—

ఆ. వె. చేటు గాన కిట్లి శ నీ కండ్రొవ్వున
వలసినట్టు లెల్ల శ వదిరె దీవు
వలుకులందుఁ గలదె శ వైరిజయం బది
కదనమాటయందుఁ శ గలుగుఁ గాని.

క. ఖరునిన్ దూషణుఁ ద్రిశిరునిఁ
బరఁగం జంపుటయు నొక్కశపనిగా దిదె నిఁ
బారి గొని ఘూకాదులకును
నెర యిచ్చెద నీశరీర శ మెల్లను నిలుమా.

(పోర మధ్యక్తు లగుదురు.)

(యవనిక పడును.)

తృ తీ యాంకము.

పంచమస్థలకము.

[ప్రదేశము—యుద్ధభూమి]

[శ్రీరామలక్ష్మణులు, సుగ్రీవుడు, జాంబవంతుడు, అంగదుడు, నీలుడు, నలుడు మొదలగువానరవీరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుగ్రీవుడు:—మాయావి యగు ఖరకుమారుడు మకరాక్షుడు చచ్చెను. ఇంక నీమహామాయావి యగు నింద్రజిత్తోక్తుడు చచ్చెనా రావణుడు బ్రదికియుండియు జచ్చినవాడే.

శ్రీరాముడు:—వాఁ డిందాఁక మాయబూని వానరాసకము నంతను గాసిపఱచుచు మ మ్మిద్రుఱ శరాసారంబున ముంచుచుండినప్పుడు వానిఁ జంపఁ దలఁచి లక్ష్మణునకుఁ జెప్పించిని, అంతలో వాఁడు రణరంగమే వీడిపోయెను. నిశ్చయముగ నీమహామాయావి చచ్చినేని రావణుడు హతుడే. లంక వీనిభుభూయగబలమున నిలిచియున్నది యింకను, వీఁడు సురలకున నజయు్యుడు.

లక్ష్మణుడు:—సురల కజయు్యుఁడైనను మన కజయు్యుడు గాఁడు. ఇప్పుడు నా కానతియు. మే ఘనాదుఁ డుదిముట్టించి వచ్చెదను.

[హనుమంతుడు (ఏడ్చుచు బరుగున) ప్రవేశించును.]

హనుమంతుడు:—పోయినది. మాతల్లి పోయినది. మాలక్ష్మీ పోయినది.

(వెక్కివెక్కి యేడ్చును.)

[అందఱు వెఱగించుదురు.]

శ్రీరాముడు:—వత్స! హనుమంతా! ఏమి నీయాందోళనము? ఏమి పోయినది? ఏలక్ష్మీ పోయినది? హనుమంతుడు:—అయ్యో దేవా! నే నేమి చెప్పుదును. పాపాత్ముఁడగు నాయంద్రజిత్తు లోకైక మాత యగు సీతాదేవిని రణరంగమున కీడ్చుకొనివచ్చి మే మెల్లర మా క్రోశించుచుండఁ దలఁగోసినాఁడు.

శ్రీరాముడు:—హా! సీతా!

(మూర్ఛిల్లును. లక్ష్మణుడు కూర్చుండి శ్రీరామునిశిరమునకు నిజాంక ముపధానముచేసి యతని మెయి నిపురుచుండును.)

నీలుడు:—హనుమంతా! నిక్కముగ సీతను జంపెనా?

హనుమంతుడు:—అయ్యో! నిక్కముగఁ జంపె నయ్యా.

నలుడు:—నీవు చక్కగఁ జూచితివా! ఆమె సీతయే యగునా? వే కేకాంతకైన సీతవేషము వేసి తెచ్చినాఁడా?

హనుమంతుడు:—ఇ దేమి యీవలననిప్రశ్నములు? అతల్లిని నే నెఱుంగనా? దురాత్ముఁడగు నాయంద్రజిత్తు సీతాదేవి నే చంపినాఁడు. ఆదేవి యెంత విలపించెను, “రామా! రామా!” యని భర్తృ నామస్మరణము చేయుచు నాలోకఘాత యీలోకము విడిచెను.

లక్ష్మణుడు:—అక్కటా! ఏమి యీకాలమహిను. భర్తమున కన్ని నెంటల నపజయము, నభగ్గము నకు జయము గలుగుచున్నది. మంచి గుణము లుండువారికి గుణలము లేదు. దుర్గుణము లుండు వారికి దుఃఖము లేదు. పితృవాక్యపరిపాలనమునకై పూని రాజ్యపరిపాలనము మాని తపసి వేష కూని యడవులఁ జొచ్చినంత నే యీరామున కెట్టిసౌఖ్యము కలిగె! ప్రియకాంతను గో లుపోవలసినచ్యేనే. రామచంద్రా! నీశాంతతకు నీసగ్గుణములకు నీశార్యాదార్యములకు నన్నిటి కి నిదియా ఫలము! నా కానతివ్వుంటి నే యీదుష్టమేఘనాదునిఁ జంప. ఏల యీవైతివి. కైకకోరిక నీతామరణంబుతో నెఱవేఱు నా. బౌరా! దుర్విధిపరిపాకము!

[విభీషణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విభీషణుడు:—(శ్రీరామునిఁ దక్కినయెల్లరను జూచి) ఏల యీరీతిని మీ నెల్లరు భిన్నులై చేష్టలు దక్కియున్నారు? శ్రీరామదేవుఁ డేల యీరీతి మూర్ఖులై? నా కేమియుఁ దోచకున్నది.

సుగ్రీవుడు:—రాక్షసేంద్రా! ఏమి చెప్ప మనెదవు. ఈయుద్ధమే యింక వ్యర్థమయ్యెఁ జూచు.

విభీషణుడు:—ఏమి! ఏమి! యుద్ధమే వ్యర్థమా? ఏమి యట్లంటివి?

సుగ్రీవుడు:—అయ్యో! నేఁ జెప్పఁజాల. నీమన్నకొడుకగు నామేఘనాదహతయెందు... (దుఃఖము హనుమంత! నీవే చెప్పుము.

హనుమంతుడు:—అయ్యో! ఏ మని చెప్పుదు. ఎవ్వతెకొఱకై (శ్రీ)రామచంద్రుఁడు వానరాధిపతి యగు నీసుగ్రీవునితో నగ్నిసాక్షికముగ నెయ్యము పూసెనో, యెవ్వతెకొఱకై నిఖిలకీశవరులు నానాగిక్కుల నెల్లయెడలఁ స్రుమృతీగో, యెవ్వతెకొఱకై నాచేత సింహికయు లంకయు నక్ష కుమారాదిరాక్షసవీరులును హతులై గో, యెవ్వతెకొఱకై యేను లంకాపట్టణమున నగ్నియిడినో, యెవ్వతెకొఱకై సమద్రతరణమున కను వైన నేతు వీనలుండు నిర్మించెనో, యెవ్వతెకొఱకై నీవు లంకకు రాజగ నభిషిక్తుడై వైతివో, యెవ్వతెకొఱకై యీ లోమ్యిదిన్నాళ్లు నరవానరా గురుల కసమయ్యుద్ధంబు పొసఁగియున్నదో, యానీతామహాదేవిని దుష్టకృష్ణనికృష్టాత్మక డగు నానీచ మేఘనాదుఁడు రణరంగమున నెల్లరును వలగు వల దని వారించుచుండినను వినక తల ద్రుంచెను.

(గుఱించును.)

లక్ష్మణుడు:—అవార్త విని శ్రీరామచంద్రుఁడు పిడు గడఁచినవడవునఁ బుడమిని మూర్ఛపడినాఁడు.

విభీషణుడు:—అక్కటా! ఇది యెంత న నిక్కపుఁగృత్య మని నమ్మితివా? వాఁడు మహాహూయావి యగుఁ గదా.

శ్రీరాముడు:—(మూర్ఛ దేఱుచు) హా! జానకీ! నీమృదుమొగ మిం కెట్లు చూడఁగలను!

విభీషణుడు:—రామదేవా! ఇప్పు డీవార్త నిక్క మని నమ్మితివా? ఇది యెన్నఁదైన జతపడునా? అగ్నిక్షిభి వోలె నెట్టివారికిని నంటరాక యలరారు నామహాదేవిని మేఘనాగుఁ డంటి రణరం గమున కీడ్చుకొనివచ్చి కుత్తుక యు త్తిరించెనా? వలయు నని తెచ్చిన యారావణుఁడే యేమి విధములైన నను నాతల్లి నంటఁ జాల నున్నాఁడు. ఇంక మీ డామెను జంపెనా? కల్ల. ఆ మాయావి చేయు కపటకృత్యము మీ గెలుంగక యూరక యాయుచ్చులఁ జిక్కి బమ్మరించు చున్నవారలు. మాయాసీతను చెచ్చి యానీచుఁ డట్లు జాలము చేసి మిమ్ము మోసగించినాఁడు.

శ్రీరాముడు:—అట్లు చేయుటచే వాని కగులాభ మేది?

విభీషణుడు:—మున్ను వైశ్వానరుడు వీర డెప్పుడు నిర్విఘ్నముగ నికుంభిలకడ హోమము చేసి త న్నారాధించునో యప్పుడు వానికి నవధ్యత్వంబు గల్గింపఁ జాలు దివ్యకాంచనరథంబును దివ్యధనుశ్చరంబులును ననుగ్రహించునట్లు వర మిచ్చియున్నాడు. ఇప్పుడు మిమ్మిట్టిదుఃఖ సముద్రమున ముంచివైచి మీ గెల్లరును దేర్కొనునంతలో నికుంభిలయందు నిర్విఘ్నముగ హోమారాధనము నెఱవేర్చఁ బోయి యున్నాడు. ఆహోమవిధి పరిపూర్తియగునంతలో నాతనిఁ బరిహర్షవలయును. వేళ తప్పెనా పిదప వానిని సురాసురులును జంప లేరు. దేవా! యీలక్ష్మణకుమారుని సైన్యముతోడఁ బంపుము. చాలును. నేను గూడఁ బోయెదను. వానిఁ జంపి కాని మరలము.

శ్రీరాముడు:—విభీషణా! నీయుక్తులు యుక్తియుక్తములు. లక్ష్మణా! నీయన్న యగు నీవిభీషణుడు బాగుటగ హనుమదాదు లగు నీకపివీరులు తోడుగ నిప్పుడే వెడలి యాపాపాత్మ్య నిండ్రజిత్తుఁ జంపి రమ్ము. పొమ్ము. విజయ మంది వచ్చి నాసన్ధానము వడయుము.

లక్ష్మణుడు:—దేవా! నీ వెప్పుడు వానివధమునకు సమ్యగించి నిశ్చయించితివో యప్పుడే యాదు రాత్ముడు చచ్చినవాడు. ఆనతిమ్ము పోయివచ్చెదను. (నమస్కరించును.)

శ్రీరాముడు:—(లేవనెత్తి) వత్సా! విజయవి గమ్ము. సోదరా! విభీషణా, యీసత్యమున కీవు బాగుట. కపివీరులారా! వెడలుడు.

(లక్ష్మణాదులు యుద్ధమునకుఁ దరలుదురు.)

(యవనిక పడును.)

తృ తీ యాంకము.

షష్ఠ స్థలకము.

ప్రదేశము—నికుంభిల (హోమవాటిక)

[ఇంద్రజిత్తు (హోమముచేయుచుఁ బవేశించును.)

రాక్షసు లతనిచుట్టును గావలియుందురు.]

[అప్పుడు హనుమంతుడు వానర సైన్యముతోఁ గూడఁ బవేశించుచున్నాడు.]

హనుమంతుడు:—ఓరీ! మహామాయావీ! మేఘనాదా! నీశౌర్యమునకు వైశ్వానరారాధన మొక్కటి వెల్లి యయినదా. దురాత్మా! నీమాయ లింకఁ బనికిరావు. రమ్ము. హనుమంతుడు నీపా లిటికి నేఁ డంతకుం డగును.

(అని చెంత కేగఁ బూన నక్కడి రాక్షసులు హనుమంతు నడ్డగింతురు,
వానర రాక్షసులు కొట్టుకొందురు. రాక్షసులు హతు లగుదురు,
అప్పుడు మేఘవాడుఁడు లేచి హనుమంతుకడకు వచ్చును.)

పాపాత్మా! స్త్రీలఁ జంపఁ బూనిన నీ కార్యమునకుఁ దోడుగ వైశ్వానరాధానము వల
సేనా? మాయావీ! ఇంక నీమాయలు సాగిరావు సుమా. నిర్విఘ్నముగ నికుంభిలయందు
హోమము నెఱపవచ్చితివా? దానికై మాయాసీతను తలఁచెంచి మాకుఁ గన్నులు గప్ప
వచ్చితివో!

[దూరమున విభీషణుఁడు (లక్ష్మణునికి హోమకుండముఁ
జూపుచు) బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విభీషణుఁడు:—లక్ష్మణదేవా, చూచితివా యాదుష్టనివన్నగడ. అతె చూడుము. కించిదవశిష్టముగ
హోమకార్యము నెఱపఁబడినను దత్కుండమధ్యభాగమున నిష్ప డిష్పడే యొక్క కాంచన
రథము వెడలుచున్నది.

లక్ష్మణుఁడు:—(స్వగతము) ఆహా! ఎంతటిమాయగలాఁ డీతఁడు! (ప్రకాశము) ఓరీ! మాయలమారీ!
యింక నీమాయలు పనికిరావు. రమ్మ. నీకుఁ గాలాకృతిని వచ్చిన నన్న మాయొని ప్రాణ
ములు విడుపుము.

ఇంద్రజిత్తు:—(విభీషణువంకఁ గాంచి) (తనలో) ఇది యిక్కలద్రోహిపన్నాగము. తొలుత వీనిఁ
జంపి పిమ్మట వైరిఁ జంపుదుఁ గాక. (అని చెంత కేగి) (ప్రకాశముగ) విభీషణా! బిడ్డలఁ జం
పింపఁ దివురు నీవంటితండ్రులు నుండురా? ఇది నిత్యభర్త మగునా?

తే. గీ. రాక్షసాధీశ్వరుం డైన శ రావణునకుఁ
దమ్ముఁడవు గాన నా కీవుఁ తండ్రి వైతి
తనయులకుఁ గీడు కోరెడు శ తండ్రు లెందుఁ
గలరె నీ కేల కలిగెనీ శ కానిబుద్ధి.

శౌర్యము మాలిన నీవు పుట్ట ఘనపౌరుషయుక్తం బగు నీరాక్షసవంశమున కంతకును నవకీర్తి
కలిగెను.

క. స్వజనులఁ ద్వజియించుట
యన్యజనంబులపొత్తు మనుట శ యను నీరెండు
సుజనులు దూఱుకొనీ నీ
చజనులకడ మనఁగఁ గోర్కి శ శౌర్యం బగునే.

తే. గీ. అరయఁ దమవారు దుర్గుణులైనఁ గాని
పరులు గుణవంతు లయ్యెను శ స్వజనవాస

మన్వజనయుక్తికంఠెను శ నరయ మేలు
పరుల సేవించు టెందును శ బాగుమంబె.

దురాత్మా! ఇక్కడ నీ కేమి దక్కువ యయ్యె? ప్రభుపదము వీడి భృత్యపద మవలంబింప
నీ కే మంత దుర్విధి గలిగె?

తే. గీ. సర్వసౌఖ్యకరం బగుసర్వర్థమునను
భృత్యుఁ డయి యుంట యెప్పుడు శ హితము గాదు
సర్వవిధకష్టములకు ను శ స్థాన మైన
సరకమున నైన బభ్రుతయే శ నాణ మగును.

కులద్రోహీ! నీవు పరుల నాశ్రయించి నీవారిగుట్టెల్లఁ బరుల కెఱిగించి నీస్వజననాశము
గూర్చుచున్నాడవే. ఎవ్వఁడు పరులపొత్తు చేరి స్వపక్షజనులనాశ మొందించునో, వాఁడు
తనజనులు దెగినపిమ్మట నిస్సహాయుడై యాపరులచేతనే తానును నాశ మందును. నీగలియు
నట్లు కాఁగలదు.

విభీషణుఁడు:—దురాత్మా! రావణీ! నాశీల మెఱుంగనివానికరణి మార కేల యిట్లు ప్రేరేదవు.
రాక్షసకులమునఁ బుట్టియును నేను గౌర్యము నూని సౌజన్యము నూనియుండుట నీ వెఱుఁ
గవలరా మమతీ.

ఉ. మానక యెల్ల వేళలఁ గుఠమార్గము వట్టి యధర్మకార్యముల్
పూని యొనర్తు రీర లది శ పోలదు నా కొనరింపఁ జాల నే
మానుపమీదురధ్వముల శ మైకొని సద్గుణ రాముఁ జేరితిం
బూనునె నుష్టు లాజనులపొత్తు మనంగను సజ్జనుం డిలక.

అధర్మశీలురు నిర్మర్యాదకులు ననార్యులు పాపనిశ్చయులు నై నమిమ్ము దుష్టసర్వముల
నటు విడిచి సుఖింపఁ దలఁచితిని. వంశక్షయకారణంబు లగు హింస, పరస్పాపహరణము,
పరాంగ నాభిమర్యము, దురాచారము నను నీనాల్గును మీకుఁగోడఁ బెట్టినట్టివై యున్నయవి.
మహ్నీ వధమును, సాధునిర్జరనిగ్రహంబును, దురహంకృతియును, గోపమును, దీర్ఘచైరము
ను, బరాభివృద్ధి కెడ నసహ్యభావమును నను నీదుర్గుణంబులు ఘనాఘనంబులు పర్వతంబుల
నట్లు మీయయ్య రావణునిగుణంబులఁ గ్రమ్ముకొనియున్నవి. అవి తనకు నైశ్వర్యహానియుఁ
బ్రాణహానియుఁ గలిగించునని యెంతెంత యో వచించితిని. నీతి బోధించితిని. అతఁడు వినక
నన్ను నిరసించెను. ఇప్పు డిట్టి ముష్టలకుఁ బాలయ్యెను. దుర్మదాంధుఁడవు, దురభిమానివి,
దుర్విసీతివి, దురాచారరతుఁడవు నై న నీవు రావణునకుఁ బుత్రుఁడవై జన్మించుటచేత నింత
పుట్టెను. ఇం కే మనుకొన్న నేమి? గాలము మ్రంగినచేప యెట్లు తప్పించుకొనఁగలదు!
దురాత్మా! లక్ష్మణుడేవుఁడు నేఁడు నీ కంతకుండై తోతెంచియున్నవాఁడు. ఇంక నీకు మునుప
టట్లు లంక కేగుటగాని హోమము సేయుటకు మరల నామహ్నికడకుఁ బోవుట గాని మాయలు
పచించుట గాని కాదు సుమా. పరాక్రమధనుడైన యాతనితో, బోరి యనువు లేడలఁ
గాలావాసంబునఁ గింకరుఁడవ గము.

ఇంద్రజిత్తు:—చాలింపుము నీవ్యర్థప్రలాపములు. ఇదే మిమ్మెల్లర 'నొక్కక్షణమున నాయమనిలయ భృత్యులనుగాఁ జేసెదను.

(అని యెల్ల వారిఁ గలయఁగఁగొని)

శా. చండప్రక్రియ మద్భుజాబలమునుఁ ॥ శౌర్యంబు దీపింపఁ గో
దండం బెక్కిడి కాలమేఘముక్రియఁ ॥ దట్టంపుబాణాంబువుల్
నిండ నేనఁ గురియించి మిమ్ముల నిదే ॥ నిర్జివులం జేసెదన్
రండో వీరుల లేని న న్నెదిరి సంక్రామంబునుం జేయఁగన్.

అగ్నికీలలు తూలరాశి నేర్చునట్లు మత్కార్యక్రమముక్రప్రచండశరాలి విఠనపుల నీలు
నేయఁ నుండుండు.

లక్ష్మణుడు:—ఓరీ! దానవాధమా!

ఉ. అడినయంత చేయఁ గలయట్టి మహాబలుఁ డేమి పల్కినం
జూడఁగఁ గొంత లెన్న యగు ॥ శూరత మాలు భవాదృశుండు తా
నాడు టశ క్తదుర్జనత ॥ యాడినయట్టుల చేయ నోపుదే
నోడక నిల్వ న న్నెదిరి ॥ యుద్ధమున నినుఁ బిల్కుమార్చెదన్.

ఇంద్రజిత్తు:—ఓహో! శూరునివలెనే మాటలాడుచున్నవాడవే నీవు. మొన్న మిమ్ముల నేను నాగా
స్త్రీంబులఁ గట్టిపడవై చినపు డేగిరికంఠరమున నుండి జెందియుండె నీపారుషము. నాటివలె
గారు నేఁడు, రమ్మ రమ్మ, శూరుండ వేని రణమున నీశౌర్యముఁ జూపుదువు గాని రమ్మ.

లక్ష్మణుడు:—నాశౌర్య మీవేమి యెఱిగితివి. నీయనుఁగఁదమ్ముఁ డతికాయుఁ డెఱిగియున్నవాఁ
డు. ఇంక నీకును నెఱింగింతును గాచికొమ్మ. ఈరక మాటల నేమి పని గలగు? వాగ్వాదము
మాని శరవాద మొనరింపుము.

ఇంద్రజిత్తు:—ఓరీ! డింభకా! నిన్న బ్రహ్మాస్త్రమునఁ గట్టవడినపుడు నిన్ను దహమై జంపక విడి
చిన నింత పుట్టె. ఇదె నీపని తీర్పఁగలఁ. లెమ్ము.

లక్ష్మణుడు:—(స్వగతము) ఈతఁడు నిక్కముగ శూరుండు. వీనిని వేగమె తుదిముట్టింపవలయును.

ఇంద్రజిత్తు:—(స్వగతము) ఏను రథ మెక్కి వచ్చి వీనిఁ గునిమెదఁ గాక.

(నిష్క్రమించును.)

విభీషణుడు:—వానరవీరులారా! ఇట్లైంతదనుకఁ జూచుచు నూరకుండెదరు. రావణుని కీగురాత్మఁ
డేవీత మన్నను బ్రా పన్నను. మీ రెల్లరుఁ గనిమనఁగి వీనిపైన్యముం బొదివి చంపుఁడు. పిన
తండ్రియైన నాకుఁ దనయునిఁ జంపుట మేలు గాను. తాఁ జంపుటయు నొక్కరిచే జంపిం
చుట యు నొక్కటియే. పాప మైనను రామకార్యాగ్ర మిది పరమహితము గాన లక్ష్మణదేవుని
చేత వీనిఁ జంపింతును. మీ రెల్లరు నీకద్దురబలముఁ జంపుఁడు. (జనాంతికముగ) రాజకు
మారా! నూర్మం డపరాంబుధిఁ గ్రుంకుచున్నాఁడు. రాత్రివేళ వీనికిఁ బారుషము హెచ్చు
ను. కీఘ్రముగఁ జంపుము. ఆహా! వీనినేర్ప గంటివా? ఇంతలాఁ బరి కేగి రథ మెక్కి వచ్చు
చున్నాఁడు.

లక్ష్మణుడు:—(స్వగతము) ఆహా! ఏమి వీనిరణవ్యాపారచమత్కారము. ఇంక వీని జంపక యుంపరాను. (అని బాణము సంధించి ప్రకాశము)

శ్రీ. ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యది,
పౌరుషే చాప్రతివ్యంద్య శ్శరైవం జహీ రావణిమ్.

తే. గీ. బాణమా! రామచంద్రుడు పౌరుషమున
నప్రతివ్యంద్యియేని ధర్మాత్ముడేని
దాశరథియేని సత్యతత్పరుడు నేని
జంపుదువు గాక రావణి శ సమరమునను.

[బాణమేయను, వానరులు మేఘురారుడు చచ్చె మేఘురారుడు చచ్చె నని సింహనాద మొనర్తురు. హనుమ రక్కసులఁ జలుమును. వారు పరువెత్తుదురు. అప్పు డేడ్చుచు సులోచన ప్రవేశించి లక్ష్మణునిపాదములపైఁ బడి]

సులోచన:—తండ్రీ! నేను నీతనయను సులోచనను, ఎంతదుష్టుడైనను నీయల్లుడగు మేఘునారుడు నాభర్త. నీచేతులార నీయల్లునిఁ జంపి కూతునకు వైధవ్య మాపాదించితివే. నేనేమి చేయుదానను.

లక్ష్మణుడు:—దుర్మాంగుడగువాఁ డల్లుడగుగాక. కొడు కగుఁ గాక, సైరింపరాదు. ఊఱుదుము.

సులోచన:—జనకా! అతఁ డెట్టివాఁడైనను నాకుఁ బతి. పతివ్రతలకుఁ బత్యసుగమనము విహితకార్యము. నాకొజ్జ యిమ్ము. నాపతితోడ సహగమన మొనరించెదను.

లక్ష్మణుడు:—సహగమనము ధర్మవిహిత మని నే సప్రతింపఁ జాలను. ఆత్మహత్య గలిగించుకొనుట యొకప్పుడు పాపకరమును మఱొకప్పుడు గాక పోవుటయునా? సులోచనా! ప్రకృతికిఁ జచ్చినవాఁ డయ్య నీభర్త నీకు సర్వవేళలఁ దోచుచుండుఁ గాక, ఆదిశేషునిపుత్రిక వగు నీకు వైధవ్యము కలుగునే?

సులోచన:—నీ వాయాదిశేషుడవు గావా? తండ్రీ! నీయనుగ్రహ మగణ్యము. ఇంక నేను నాగలోకమున కేగెద.

(అందఱు నాశ్చర్యపడుదురు.)

(యవనిక పడును)

శ్రీ రామపట్టాభిషేకనాటకము.

చతుర్థాంకము

ప్రథమస్థలకము.

[ప్రదేశము యద్ధభూమి.]

[రంభానలకూబరులు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రంభ:—నా కేమో భయ మగుచున్నది చూడు మాతృగ్రుఁ డెట్లు కన్నుల నిప్పులు రాల విభీషణుని మీఁదకుఁ బోవుచున్నాఁడో?

నలకూబరుఁడు:—రావణుఁడు కుమారు నింద్రజిత్తును జంపించె నని విభీషణు నిందించుచున్నాఁడు. భీతిలకుము.

రంభ:—వాఁడే చూడుము లక్ష్మణుఁడు విభీషణుని వెనుకకుఁ ద్రోచుకొని వచ్చి రావణుని డీకొను చున్నాఁడు.

(తెరలో లక్ష్మణుఁడు)

ఓరీ! చోరచక్రవర్తి! మాయండఁ జేరిన మావిభీషణుని మేము జీవించియుండఁగనే శక్తివైచి చింపఁ జూచితివా? మామేనులఁ బ్రాణము లుండునందాఁక నాపని కౌఁజాలదు సుమా?

రంభ:—నాథా! వింటివా లక్ష్మణునిపలుకులు. అపన్నజనరక్షకులు సుమా దశరథనందనులు.

(తెరలో రావణుఁడు)

లక్ష్మణా! ఊరక చావకుము. విభీషణుని వీడుము. లేకున్న నీరావణశక్తి నిన్నుఁ బ్రాణములతో విడువదు.

నలకూబరుఁడు:—చూడు చూడు లక్ష్మణుఁడు రావణుని మార్గొనుచున్నాఁడు.

రంభ:—అహా! శక్తి వైచినాఁ డీక్రూరాత్ముఁడు లక్ష్మణకుమారునిమీఁద—హా! రాజకుమారుఁడు సేలబడెను.

నలకూబరుఁడు:—అకటా! ఎంత పుట్టెను—వాఁడే రామసుంధ్రుఁడు రౌద్రమూర్తియై రావణుని పైకిఁ బోవుచున్నాఁడు—అదే వానిని బాణముల ముంచినాఁడు.

రంభ:—రావణుఁడు చేయార్హ లేకున్నాఁడు చూడుము.

(తెరలో రావణుడు)

తే రీ. పట్టపగటింటిభాస్కరుఁడనిది రాముఁ
డుగ్రమూర్తియై వెలుంగొందుఁడున్నవాఁడు
చండదీధితి చీకటుల్ శ చెండునట్లు
చెండు నన్నింక సీతఁడుగఁడు మిగిలి.

ఇప్పటికి లంకకు మరలి వెడలి వైశ్యానరు నారాధించి దివ్యము అగురథమును నాయుధము లను బడసి వచ్చి పీఠ మార్కొనుటే లెస్స. అదియే పోలికపని.

సలకూబగుఁడు:—ప్రియా! ప్రియా! వాఁడే నివై రియగు నారావణహతకుఁడు పరువిడుచున్నాఁడు. చూడుము. చూడుము.

రంభ:—అహహా! అడిబీరపుఁడులువ శ్రీరాముని గెలువఁ గలుగునా?—అదే చూడుము శ్రీరాముని తమ్ముకడకు వడివడి బోవుచున్నాఁడు. రమ్మ రమ్మ మన మటకుఁ బోదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

చ తు రాం క ము.

ద్వితీయస్థలకము.

ప్రదేశము: యుద్ధభూమి.

[శ్రీరాముండు (మూర్ఛిల్లిన లక్ష్మణునిఁ బట్టి దుఃఖించుచును,
విభీషణసుగ్రీవాదులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

శ్రీరాముండు:—అశ్మణా! నాముగ్ధులతప్పుఁగట్టా!

శా. అన్నా లక్ష్మణ నిన్నుఁ బాసి యింక నేరలా యెట్టిసౌఖ్యంబు లో
యన్నా జానకి యేల నాకు నెది యేల నాబహిఃప్రాణమా
నిన్నుం గూలిచి తల్లి కేమనుదురా శ నీకాంత కే మందురా
నన్నుం గూరిచి ప్రాణము ల్విడిచితే శ నాసద్గుణాంభోనిధి.

సుషేణుండు:—దేవా! లక్ష్మణుడేవునికై యమంగళము చింతింపకుఁడు. ఈ రాకూమారుఁ డించు కంత యు వన్నెమానుక చెన్నదలుగక యున్నవాఁడు. సన్ననియుచ్చాస్వసనిశ్శ్వాసము లతే నాసికనుండి యుప్పలిల్లుచున్నవి. అదే యాతనియచ యించుకంత క్రిందికి వీఁదికిఁ దేలుచు న్నయది. ఊర కమంగళము శంకింపఁజనకు. నాడు లెట్లు చలనము గలిగెయున్నవో చూడుఁ డు. ఈతినికి రవి యుదయింపకమున్నే చికిత్స యొనరించిన మే లగును.

శ్రీరాముండు:—(చూచి) సుషేణా! నీ వద్వితీయమేధానిధివి. ద్వితీయార్థస్వంతిరివి. నాముగ్ధులయ్య నెట్లయిన నాకు బ్రదికించియిచ్చి నాజీవము నిల్పునూ.

సుపేలుడు:—హనుమంతా! మొన్న మేఘనాదుడు బ్రహ్మాస్త్రిముఠ బ్రయోగించిననాడు తెచ్చి
తివేయఁద్రోణిగిరి కరిగి యందు వెలుఁగొందుచుండు సంధానకరణి శంఖీవకరణి విశల్కకరణి
సౌవర్ణకరణి యను నాలుగోషధుల గొనితెచ్చు. రవి యుదయించులోన రావలయు. నీవు
రాకుండ సూర్యుఁ డుదయించెనా పని చెడును. నీశ్రమమ్ము వ మ్మగును.

శ్రీరాముడు:—వత్సా! హనుమంతా!

క. పొమ్మ పవనకుమారక
తెమ్మ యోషకుల నేడు 3 తెలవాటక ముక్
రమ్మ వేగమె ప్రాణము
లిమ్మ తమ్ముచకు జీవ 3 మిమ్మా నాకుక్.

హనుమంతుడు: —

క. ఇదె పోయెద నొపధులను
నిదె తెచ్చెద మాటలోన క నేగి మరలి నే
నిదె వచ్చెదఁ గొండ నె కొని
ముదమున దీవింపు మయ్య క పోయెద రామా.

(సమస్కరించును.)

శ్రీరాముడు:—వత్సా! కార్యసిద్ధి యగుఁ గాక. పోయి రమ్మ.

హనుమంతుఁడు:—

‘రామ రామ రామ రామ రామ రామ తామ్రవా’

(అని కీర్తించుచుఁ బరుగున నిష్క్రమించును.)

యవనిక పడును.

చతురాంకము.

తృతీయస్థలకము.

[ప్రదేశము—కాలనేమి మందిరము.]

[కాల నేమి, రావణుడు ప్రవేశించు చున్నారు.]

కాలవేమి:—రాక్షసచక్రవర్తి! నన్ను రమ్మన్న నేను రానైతినా? ఒంటిమెయి నిశీఘమన భృత్యునింటికి రాఁ గారణ మేమి? నేఁడు నాయెడ నేల యిటి యనుగహము జనించెను?

రావణుడు:—మారీచపుత్రా! కాలవేలూ! వీతో నాకు నేఁ జొక్కపని గలిగె, కా దనక చేయ
వలయును, ఎన్నడును నేను నిన్ను నిట్టర్పించినవాఁడ౯ గాను,

కాలనేమి:—(స్వగతము) ఈ దురాత్ముడు మరల నేమి పూని యున్నాడో, ఇట్టిమాటలే చెప్పి
 మాయయ్యి మారీచుని వనంబుల మునివృత్తి నుండినవానిని మృగరూపంబునఁ బంపి చావఁ
 జేసినవాడు. నేడు నా కేమియో కానున్నది. (ప్రకాశముగ) దానవేశ్వరా! నీ వి ట్లడుగు
 కొనవలయునే. నీవు కాలఁ జెప్పవని నేను దలతోఁ జేయువాఁడను గానా. ఆనతిమ్ము.

రావణుడు:—ఇప్పు డేను శక్తిని వైచి రామునితమ్ముని లక్ష్మణుని మరణమార్చ నొందించిలిని.
 సూర్యుఁ డుదయించులోనఁ జికిత్సచేయవన్న నిక్కముగఁ జావఁగలఁడు. అతఁడు చచ్చెనేని
 రాముఁడు తద్వ్యసనకర్మతుఁడై యెట్లును నాచేత సులభముగ వధ్యుఁడు కాఁగలఁడు. ఇప్పు
 డటనుండి మనచారు లరవెంచి హనుమంతుఁడు మందులు గొనితేర ద్రోణాదికిఁ బయనమై
 నట్లు తెల్పిరి. నీ విష్ణుడ పోయి ద్రోణాదితోవను నెల్లసత్త్వముల మ్రింగివైచు నమృహా
 మకర ముండుకొలనిగట్టున కపటమునివై యాశ్రమం బొందు గల్పించుకొని యాహనుమం
 తునికార్యమున కెట్లు లేని విఘ్నము కల్పింపవలయును. అతని నెట్లైన నమృహాసరసిని డిగఁ
 జేయుము. ఆమకరమే పట్టి డిగమింగివైచును. ఈకార్య మెట్లును నీవు నెఱవేర్వలయు. ఇప్పు
 ట్టున నాకు నీకంటె జేయఁగలయాత్తుఁడు వేటొక్కఁడు లేడు. నా కెట్లైన నుపకరింపును.
 నిన్ను వేడువాఁడను.

కాలనేమి:—దానవసార్వభౌమా! నామాట యింత వైకొంగువా. నీకు మే లగు తె న్నెఱింగించె
 దను. మాయయ్యను రాముఁడు కూల్చిననాటనుండి యారామునిసేరన్న నా కాపాదమస్తక
 మును గంప మెత్తును. నీ కేల యీభ్రాంతి. నీతమ్ముఁడు జగదేకపీరుఁ డగు కుంభకర్ణుఁడు మడి
 సెను. జగజ్జీత లగు నీపుత్రులు మేఘనాదాలికాయులు నీలిరి. ఇంకను నీ కేటి వైర మా
 రామునితోడ. ఆరాముఁడు కేవలఁడు గాఁడు. దుష్టశాసనం బొనర్చ నావిర్భవించిన యాది
 నారాయణుఁడు. అమృహామహు నాశ్రయించి నీతమ్ముఁ డగు విభీషణుఁడు మేలుపడినవాఁడు.
 లంక నాతని నేల నిమ్ము.

మ. తగ దయ్యా యిటునంటి దుష్టమని యోర్చె శ్రేష్ఠ యుద్ధంబునం
 దెగఁ జూచు న్నిను రాముఁ డస్త్రములచే ర నీ కబ్బి దారామునిం
 దెగఁ జూడంగను నీత నిచ్చి సతితో ర నీ వేగి పెన్గానలం
 దగుబుద్ధిం గొని మోనివై మనఁగదే ర గాప్యంబు మానంగదే.

రావణుడు:—(కోపమున) చాలు నీహితబోధము. నీహిత మేను వివరా నైతి. నీ వెట్లును బోవనే
 వలయును. ఈపని చేయనే వలయును. లే దేని నాకరవాలంబున నివృద్ధి నీతల...

కాలనేమి:—దేవా! ఇదె వెడలెదను (స్వగతము) ఈ పాపాత్మునిచే నేల చావవలయును. రాము
 నిచేఁ గాకున్నను దద్భ్రమఁ డగు హనుమంతునిచే నైనను జచ్చెదఁగాక. యుద్ధమరణ మెట్లును
 పీరస్వర్గము గల్గించుఁ గదా.

రావణుడు:—ఏ మాలోచించుచు నిటనే యున్నాడవు.

కాలనేమి:—ఇదే పోవుచున్నాడను.

(నిష్క్రమించును)

రావణుడు:—ఇంక నే నేగి యిటమీఁదిపని చూచెదఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

చతుర్థాంకము.

చతుర్థస్థలకము.

[ప్రదేశము—(కపటమునియైన) కాలనేమి యాశ్రమము.]

[కాలనేమి (కపటతపము చేయుచు) ప్రవేశించుచున్నాడు.]

(అప్సర డాకాశమార్గమున హనుమంతుడు ప్రవేశించును.)

హనుమంతుడు:—(అంతటను గలయఁ జూచి) (తనలో) నే నేమి మార్గము దప్పితి నా.

చ. మదికిని సందియం బొదవె శ్రీ మార్గ మిదో యిది కాదో మున్ను నా
పదమున నిట్టి యాశ్రమము క పాల్పడ నయ్యెను జూడ నింతలో
నొదవెనో యీముసీంక్రం డెనఁ కిదో యిది మాయయొ సత్యమో మదిం
గదురదు నిశ్చయం బితనిఁ కి గర్హని కార్యము నిర్ణయించెనన్.

ఇతనినే యడిగి నిక్కపుఁ జెప్పితిని పోయెనఁ గాక. (దిగి యతనికడకుఁ బోయి) మునిచం
ద్రమా ! మరుత్తుమారుడ హనుమంతుడ ననుస్మరించువాడ.

(ననుస్మరించి లేచి నిలుచును.)

కాలనేమి:—అంజనాతనమా !

మ. హనుమా నిన్ను నెఱుంగుమం బవనదేశవాంశంబునం దుద్యవిం
చినకీర్తనముఁ డీవు లక్ష్మణుడు సంతోషింప రాముండు ని
న్ననుపక్ గ్రోణగిరి వకాపథుల నిం శ పారంగఁ డే బోవు దిం
తను జక్కంగనుఁ గొంటి దివ్యమతిఁ శ దధ్యంబే కదా చెప్పమా.

హనుమంతుడు:—మునిచంద్రమా ! నిక్కము ! నిక్కము ! మునివరహృదయంబులకుఁ జెలియరాని
పరమాత్మ ముండునే. నే నిప్పుడు మునిజనులకును దేవతలకును గడుంగడు హితుఁ డను రామ
దేవునికార్యమైనకై యేగుచున్నవాడను. తెరువు దప్పితి నని బ్రతునితిని. రామహితం బెల్ల
వారికి నడపఁ దగినది గాన నన్ను దయఁ జూచి గ్రోణగిరిమార్గము చిలుపుడు. మిమ్ము వేడు
వాడ.

కాలనేమి:—మహాబలనందనా ! నిశ్చయము చెప్పితివి. రామకార్య మెల్లవారికిని నిశ్చయముగ
నడపఁ దగినదే. రామకార్యము వేఱుగా మాకార్యము వేఱుగా మేము చూడము. మాబోఁటిముని
జనంబులకు హితము లగు కార్యములు చేయు నా మహాత్ముఁ డొనరించు కార్యము లన్నియు
మమ్ముఁ గూర్చినట్టివే. కాఁబట్టి యాతనికార్యము లన్నియు మాకార్యములే. మాకార్యము
లన్నియు నాతనికార్యములే. హనుమంతా ! నీవు మిక్కిలియును ధన్యుడవుగావా. ఆరామ
నకు నీవు నమ్మి నబంతువు. నీ వేప్పుడు ను నారామునెడ భక్తి గలిగి యాతనిపని యన్నఁదల
ధరించి చేయుచుండువు నిన్నుఁ బోలినరామభక్తుఁడు లేఁడు సుమా. నీవు రామభక్తుడ
నన్నంతయే కావు నేర్పరివి. సమర్థుడవు. ని న్నెఱిగియే యిట్టిపనుల కెల్ల నారాముండు

నీన్నుఁ బంపుచుండును. చూడుము సీతాదేవిని వెదకుటకై యెందలు వానరుల నెన్ని దిక్కులకుఁ బంపఁదాయెనాసుగ్రీవుఁడు. రాముఁ డందఱలోనను ని న్నేర్పఱచి యాదేవికై సందేశమునీతోఁ జెప్పింపెను! వేటెవ్వరితో నైనఁ జెప్పెనా. అంజనేయా! నిక్కముగ నీవంటిమహాబలశాలి వేటెవ్వఁడును లేడు సుమా! లేఁ డన్న లేఁడు. నిక్కముగ లేఁడు. నీవెనువెంట జాంబవదంగదాదు లెందలు రార్తరి.

హనుమంతుఁడు:—మునిచంద్రా! నాప్రశంసన మిపు డేల?

కాలనేమి:—కాదు కాదు. పొగడ్త గాదు. నిన్నుఁ బొగడ నా కేపురుషార్థము లభింపఁగలదు? నిక్కముగ నాఁడు నీతోడ నెందలు రార్తరి. వారిలో నెవరైన నబంధిని లంఘించి పోఁగలిగిరా? తుదకు జాంబవంతుఁడు ను నేవో యొక్కవంకమాట చెప్పి నిన్నే ముందునకుఁ ద్రోచెను. నీవుకదా లంక కేగి సీతాదేవిని జూచితివి! వేటెవ్వరైనఁ జూడఁగల్గిరా. చూచినది చాలక వైరికిఁ బరాభవంబు గల్గింపఁ దలఁచి యాలంకపురిలో నగ్గి వెట్టితివే. వాయునందనా! చెప్పమా యగ్ని యుప్పటికైన నాతినదేమో. సీతావృత్తాంతము చెలియక కుంది కుంది చావనున్న యారామునకు నీవే కావా యామె వృత్తాంత మెఱింగించి యాతనిప్రాణములు నిల్పితివి. నిక్కముగ నీవే నిల్పితివి.

హనుమంతుఁడు:—వానరమాత్రుండ నగు నేనా యామహాత్మునిప్రాణములు నిల్పఁగల్గెట.

కాలనేమి:—ఏమి! ఏమి! నీవా వానరమాత్రుండవు. చూచుటకు వానరాకృతివి గాని నిశ్చయముగ నీవు లయకాలరుద్రుండవు సుమా. కాకున్న సీత నుంచిన యాయశోకవనము నాశము నొందించి తద్వనపాలకులఁ జంపి రావణునిముద్దుకొడుకు ను బహుపరాక్రమశాలి యు నైన యక్షుకుమారునిఁ జంపి విక్రమించితివే. నాఁడు నీవు నిక్కంబుగ లయకాలరుద్రునివలెనే యైతివి సుమా! అంజనేయా! నీవు గాక వేటెవ్వఁ డేని రావణుని సింహాసనమునకంటె నున్న తముగ నాతనియెదుటఁ గూర్చుండి మాటలాడి ప్రాణములతోఁ బయటఁ బడ్డ వాఁ డున్నాఁడా? ఇది యెల్ల నిక్కమా, కాదా, నీవే చెప్పుము. మా కొక్కరియెడను బక్షపాతబుద్ధి యిండు కంతయు నుండదు. మా కొక్కరిని బొగడ నవసరములేదు. మే మెన్నఁడును ధర్మపక్షవలంబులము. ధర్మ మెక్కడ నుండునో, యక్కడ మాబుద్ధి నిలుచును. మాబుద్ధి యెక్కడ నిలుచునో, యక్కడ జయము గలుగును. అట్టిమేము నిన్నుఁ బొగడితి మంటివే. ఎంత యయ్యు నీమర్కటచాపలము మానవైతివి నీవు. నీ వేమి చేయుదువు, అది నీవైగిరికవృత్తి.

హనుమంతుఁడు:—మునిలికమా! ప్రాంధు పోవుచున్నది.

కాలనేమి:—ఏ మట్లు తీవరించెదవు. నీకు వలసినమందు లెల్ల నిక్కడనే యున్నవి. నీ వా ద్రోణాచలమునకుఁ బోవఁ బనిలేదు. నీ కాశ్రమ యే వలదు. నే నిచ్చెదను నీ కామంధులను. పాపము చాలఁ గట్టపడితివి. ఈ వనమున నుండు నీఫలముల నారగించి నాకమందలూడకంబులఁ గడుపారఁ గ్రోలి యీరాత్రి యిక్కడ నుఖసుప్తి జేసి వేటెవ్వఁడయ వెడలుదువు గాని లేము.

హనుమంతుఁడు:—మునింద్రా! అట్లు గాదు. మూర్ఖుఁ డుదయించుటకు మునుపే నేను లంక కేగి లక్ష్మణున కొమందు లీవలయును. మూర్ఖుఁ డుదయించెనా, నాప్రయాస మెల్ల వ్యర్థము. లక్ష్మణుఁడు జీవింపఁడు.

కాలనేమి:—అట్లయిన నీ కొకమంత్ర ముపదేశింతును. ఆమంత్రబలమున నీ కా యోషధులు తమంతనే సులభముగఁ జిక్కును. ఆమంత్రము జపించినవా రెప్పుడును యుద్ధంబుల నోటు వడక విరోధివిజయంబు గొని సంతసించుచుండురు. కపింద్రా! నీవు మిక్కిలియు సలసినయట్లున్నాడవు. నీ వెన్నఁ డీవంకలకు వత్తువు! ఎన్నఁడు మావాంఛల నెఱవేర్తువు? రాకరాక వచ్చిన నీయట్టి పరమాపునకు వలచినయట్లు లాతిభ్యము సలుపక పంపుటకు నే నంతటిమా ధుఁడనా, మరున్నందనా! నేఁడు నాయొసఁగు నాలిఁగేయసత్కారంబు నాదరించి యీవ న్యఫలములఁ గడుపారఁ దిని మత్కమండలాదకంబుల నింపారఁ గ్రోలి యీరాత్రి యిట మదీయాశ్రమంబున నేద దేర్చికొనియే పోవలయునుమా నీవు.

హనుమంతుఁడు:—(స్వగతము) నేఁ డి చెట్లు వచ్చె నాకు. కా దనిన, మునింద్రుఁ డిగి శాప మిచ్చు నేమో? ఇంత యేటి కీతఁడు నన్ను బట్టువలచుచున్నాఁడు. ఇతనికోర్కి యేమైయుండును. ‘ప్రయోజనమనన్దిశ్య న మంహా ౭ పి ప్రవర్తతే’ యను సామెత ననుసరించి యితఁ డేదేని నావలన నభిలషించి యుండునా? సర్వసంగములఁ ద్యజియించి వనంబులఁ దపంబు లానర్చుకొనుచుండు మునులకు వలసిన దే ముండును. తపస్సంపన్నుం డగు నీతని కొరల వలనఁ గాఁదగిన దేది గలుగును. అట్టి దేదియు నుండను. పరోపకారమతియే కారణమై యుండును. ఈతఁడు నిక్కముగ రామభక్తఁడే యయి యుండును. అట్లు గావన్నఁ గోర కున్నను రామ కార్యసాఫల్యమునకై మంత్ర ముపదేశింతు నని చెప్పినా? నే నేమియు నెఱుంగఁ జాల కున్నాఁడను. ఇది రావణమాయ యగునా! మత్కార్య విఘ్నము గల్గింప వాఁ డీపన్నాగముఁ బన్ని యుండునా. ఉండఁడు. తొలుత నేను మందులకై బయలుదేరినది వాఁడెట్లు తెలిసియుండఁగలఁడు. అగ్రరాత్రవ్యాపార మెట్లుతని కెవ్వగైనఁ జెప్పియుండఁ గలరు! చెప్పిరనియే యనుకొందము కాక. నేను బయలుదేరి కొన్ని గడియలైనఁ గాలేను. ఈలోననేను బయలుపెడలినంతింగి నాకంటె మున్నగు నింతహరము వచ్చి యీషేష మూని యుండునా! ఇది యెన్నఁడైనఁ బోసఁగునా—కాదు. ఇది మాయ కాదు. మోసము కాదు. ఈతఁడునిక్కముగా మునియే యగును.

కాలనేమి:—ఏమి హనుమంతా! యోజించుచున్నాడవు?

హనుమంతుఁడు:—(స్వగతము) ఏమి చేయును నింక నేను. (ప్రకాశము) మునిచంద్రమా! లక్ష్మణుఁడు రావణప్రయత్నశక్తివేదనమున మరణకల్పశిథి నుండ రాముఁడు తమ్యుగఙ్ఘ్రికై రెంఱయఁ బరితాపము నొందుచుండ సుగ్రీవాదికపిముఖ్యు లెల్లరు రామునితోఁబాటుగ నేక మనస్కులై యాందోళనము చెందుచుండ నామది కే సంతోషము గల్గియున్న దని యిక్కడ నీల్చి మీకు విందనై విందారగించువాడను? నేటికి త్సమియింపుఁడు. ఈయుద్ధావసానంబున మీకోరికిఁ దీర్చువాడను.

కాలనేమి:—అయిన నీయిష్టము. ఇంత పానీయమైనఁ గ్రోలక పోవఁ జూచుచున్నాడవు. నే నే మనఁ గలవాడను. నాప్రాప్త మింశయే కదా యని యూరకుండువాడ.

హనుమంతుఁడు:—మునినాథా! మీ రట్లు మనస్సు చిన్నపుచ్చికొనిన, నే నేమి నేయువాడ. ప్రకృతము నాకును దప్పి యెత్తి యున్నయది. మీకమండలువులానిజలముల నాయంగిలియుఁ

దడియగు. నాయెడ దయనూపి భివదాశ్రమప్రాంతముల సరోవర మొండున్న జూపుడు.
దప్పిదీఱి నీరు గ్రోలి వత్తును.

కాల నేమి:—తండ్రి! పావనీ! నీకు దప్పి యగుచుండ నేను సరోవరము నూపనా. అదె తూరుపునఁ
గూత్రవేటుమారమున నాచెట్టలనడుమ నొక్కరమణియకొసారము గలగు. అందలి యుద
కంబులన్మృతతుల్యంబులు. అట కేగి నీదప్పి దీర్చికొని వేగ మే యిక్కడకే రావలయుఁ జూచు.
నేను మంత్ర ముపదేశితును. ఉపదేశము గొనిన పిమ్మట యథేచ్ఛను జనుము. అంజనా
తనయా! మఱొక్క మాట. అనీకులలో నానావిధములగు వింతవస్తువు లున్నవి. వానియెడ
మక్కువపడఁబోయెదవు సుమా? నామంత్రము నిరాశునకుఁ దప్ప లాలివానికిఁ బసిచేయదు.
నీ వావస్తువులఁ గనిన నెట్టులైనను బుద్ధి చలియింపఁగలదు. నీ వొక్కటి చేయుము. కన్నులు
మూసికొని యాకొసారములోనికి దిగి జలపానము నేసి వెడలివచ్చి గట్టెక్కినపిదపఁ గన్ను
లు తెఱపుము. అదియే పోలిన తెఱఁగు. పోయి రమ్మ. హనుమంతా! నావాక్యములను మఱు
వక కన్నులు మూసికొనుము. లేకయున్న మంత్రము పనిచేయదు. జాగ్రత జాగ్రత. ప్రమా
దమున నైనఁ గన్నులు తెఱవరుము. పొమ్ము.

హనుమంతుడు:—భాగ్యము.

(నిష్క్రమించును)

కాల నేమి:—(స్వగతము) పొమ్ము. కొసారమున మకరమువారఁ బడి దానిగర్భములో నాద్రోణా
చల మెక్కడ నున్నదో వెదకఁబొమ్ము. నే నిక్కడనే యుండి యే మగునో చూచుచుండె
దఁగాక.

(ఆశ్రమమున వేదికమీఁదినుండి హనుమ యేగినదన మెడ నాచి చాచి
చూచుచుండును.)

యవనిక పడును.

చ తు ర్థాం క ము.

పంచమ స్థల క ము.

[ప్రదేశము—కొసారము.]

[హనుమంతుడు (మకరముచేఁ గాల్వట్టికొనఁబడి) ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హనుమంతుడు:—రామచంద్రా! ఏమి చేయుదు నింక. న న్నిమకరము ఘోరభంగిఁ గబళించుచు
న్నది. నాబల మంతయుఁ బుచ్చుచున్నది. నేను బుట్టిన దాదిగ నిట్టి సత్త్వము నెందును గాన
ను—హా! ఇ దేమి మున్నేను వారిధిని దాటునపుడు ఛాయాగ్రాహిణి యగు నాసింహ

కవలె గబళింపఁ బూనినది—ఆసింహికను జంపినట్లే నూత్నరూపంబున దీనియుదరము సాచ్చి యటఁ బెరిగి దీనిప్రేవులు త్రెంచి యుదరము సింఁచికొని వెడలివచ్చెడఁ గాక.

(అట్లు చేయును)

(అప్పుడు మకరరూపమునుండి యొక్కయప్పర్థకాంత వెడలివచ్చును.)

అచ్చర:—అంజనేయా! నేను ధాన్యమాలిని యను నప్పరకాంతను. రావణకృతదోషమున శాండిల్యమహామునిచే శపియింపఁబడి నీవలన నేఁడు శాపము దీలి మకరరూపమునుండి మోక్షణంబు వడసితిని, ని న్నిక్కడకు నీరు ద్రావ నంపినవాఁడు నిక్కంపుముని కాఁడు. వాఁడు, మాయావి యగు మారీచునికొడకు కాలనేమి యనువాఁడు. రావణప్రేరణమున నీపాపాత్ముఁడు నీకార్యవిఘ్నము గల్గించి ని న్నీవిశమునఁ జంపఁ జూచినవాఁడు. ఈడు రాత్ము వధించి ద్రోణగిరి కేగుము. నీవు దారి తప్పలేను. రాచుచంగ్రుకృప గలుగ నీకుఁ జేయ రాని దేది గలగు. తడయక పోయి లక్ష్మణుని బ్రదికింపుము. ఇంక నే నేగెద.

(అశమున నిష్క్రమించును)

హనుమంతుఁడు:—పాపాత్మా! కాలనేగి! ని న్నిదే వియయ్యకడ కంపెన నుండుము.

(నిష్క్రమించును.)

(యవనిక పడును.)

చ తు ర్థాంక ము.

ష ష్ఠ స్థల క ము.

[ప్రదేశము—కాలనేమియొక్క యాశ్రమము.]

[కాలనేమి ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

కాలనేమి:—(గ్వగతము) ఏమి యావంత! ఈతఁ డెట్లామకరినిఁ దప్పకొనివచ్చుచున్నాఁడు! ఆమె సలి నిద్రించుచున్నదా. మహాసత్త్వముల నెన్నింటినో యవలీల మ్రింగివయించినదాని కీతఁడు వెగ టయ్యెనా. కాలఁడు నేఁడు వలదనెనా. దూతలుకొడిసినా.

[హనుమంతుఁడుప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

హనుమంతా! వచ్చితివా నీదప్పి దీతెనా? ఇప్పుడు స్వస్థుడ వైతివా? ఇంక మంత్రోపదేశ ముగొనును. నాకు మంచి గురుదక్షిణ యీవలయును జూచు.

హనుమంతుఁడు:—మునివరా! కాదు. గురువరా! మీయట్టి మహాశయలకడ విద్య గొనుటకు మున్నే గురుదక్షిణ యీవలయును. పిమ్మట నైనచో నామంత్రము పనిచేయదు—గురాత్మా! గురుదక్షి

ణయా? (గ్రుడ్డుచు) పాపము! మీతండ్రి నీకై యమాలయమున మిగులఁ బరితపించుచున్న
వాడట, పొమ్మ, (అని క్రిందఁ గడప నాతఁడు తన్నుకొనును.)

(యవనిక పడును.)

చ తు ర్థాం క ము.

స ప్త మ స్థ ల క ము.

[ప్రదేశము—ద్రోణగిరి.]

[హనుమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

హనుమంతుఁడు:—ఆహా! ఏమి యీద్రోణాగ్రి నెఁగుసాంపు, ఇక్కడిమార్గములు సింహములు గో
ళులఁ జీల్చుగా నేనుఁగులకుంధస్థలములనుండి రాలిన చూక్షికంబులచేత నెంతయు సుందరం
బులుగఁ బొడకట్టుచున్నయవి, ఈమార్గముల నెయ్యెడలను సుషేణుఁడు చెప్పినందులు గాన
రాకయున్నయవి.—ఆహా! ఇయ్యెడఁ గిన్నరదంపతులు క్రీడార్థముగ నలవరించిన పూసెజ్జల
గుబుల్కనువాసన లెల్లయెడలను గుబాళించుచున్నవి.—ఇయ్యెడను నాచుంగులు గానరాకు
న్నవి.—ఆహా! ఇది యేమి యీచరియలబంగరువ న్నెలు దళుకొత్తుచుండెడి! అత్తేజ మచ్చుపాప
ధులదే యయియుండును, పోయి కనుఁగొందుఁ గాక, (పోయి చూచి) అక్కటా! ఇవి యాయో
షధులు గావు, మెఱపుఁడిఁగలవంటికొంచనలతలు.—అక్కడ నే మాపాటలచ్చాయ! (పోయి
చూచి) అక్కటా! ఇవ్వియును నాయోషధులు గావు, ఇది మణిమయధాతుపరాగముల రమ
ణీయపాటలకాంతి—ఆహా! అయ్యెడ నేమి యానత్కత్రనీప్తి! అగ్నియే యోషధి! (చేరఁ బోగా
నక్కడికాంతి మఱిఁగిపోవును, ఆహా! ఏ మాశ్చర్య మిది, నేను జూచినయాదీప్తి యున్నట్లు
లుండి మఱిఁగిపోయెను, నిక్కముగ నిది యాయోషధియే, ఆయోషధి నేను డాయఁగ నే తన
కాంతిని మింగివైచుకొన్నది, ఈ మొక్కల నోషధి యిది యని యెట్లు వేర్వట్టుపఁగలను.—ఆది
గో యయ్యెడను నట్టి కాంతియే పుట్టుచున్నది, తెలియకుండఁ బ్రాఁకికొని పోయి యాకాంతి
మంతం బగు లతను గొనియెదఁ గాక, (అని ప్రాఁకికొని దానిచెంత కరుగునంత కది మఱిగి
పోవును) ఆహా! ఇంకేది గతి, ఇదియుఁ జేఁజిక్కక మఱిఁగెను ఈయోషధుల వేడికొం
దుఁ గాక.

చం. జనముల కెల్లవేళల రుశబ ల్పశియింపఁగఁ జేయువారు మీ

రససి సమస్తలోకముల ర నెప్పడుఁ బ్రోవఁగఁ బూని యుండువా

రసఘము లీరు రామవిభుఁ ర డంపెను మిమ్ములఁ దేర నన్ను ల

శ్రృణవిభుజీవము ల్నిలువఁ ర జయ్యన మీర లనుగ్రహింపఁరే.

(అని సమస్కరించును.)

అక్కటా! ఈయోషధులు గనికరింపవయ్యె. ఏమి చేయువాడ. జాంబవంతుఁడంపినయప్పటి భంగి నీకొండ నే పెకలించుకొనిపోవునునా-కాని మిథ్యపర్వతమునే వేడికొందును. మందుల నీకున్న నాపనియే యుచితము. గిరిరాజమా!

చం. అనిపినవాడు దాశరథి శ యర్మిలిఁడమ్మనియూర్తిఁ దీర్పఁగా
మనమున నెంచి నీకడకు శ మందులఁ దేరఁగ నన్న నివ్వ డో
యనఘ ననం దయఁ దలఁచి శ యల్లన యోషను లిచ్చి పంపుమా
యినుఁ డుదయించునంతకు ను శ నేఁ జనకున్నను దప్పఁ గార్యముల్.

(నమస్కరించును.)

ఏమి యిది! ఈగిరిరాజు నన్నుఁ గీటునఁ బుచ్చె! శిలాకర్మశహృదయంబు లగుకొండలు కులిశములకుఁ గాక ప్రార్థనాపూర్వకము లగు తీయనిమాటలకు మెత్తవడునా. ఇంకఁ దడసినఁ గార్యము దప్పనుకొండనే కొనిపోదుఁ గాక. సుషేణుఁడే యీమందులఁ గొనుఁగాక.

“రామ రామ రామ రామ రామ రామ రామ రామరామ.”

(త్రోక పెంచి గిరిని జుట్టికట్టి పెకల్చి యెత్తికొని యాకంఠమున కెగసి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

చ తు థాం క ము.

అ ప్త మ స్థ ల క ము.

[ప్రదేశము—నందిగ్రామము.]

[భరతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భరతుఁడు:—అక్కటా!

కం. మున్నీగతి దుస్వప్నం

బెన్నఁడు నేఁ గాంచి యెఱుఁగ శ నివ్వడు ధాత్రీ

భృన్నుతులకు సోదరులకు

నెన్నఁగ వదినకు ను సేమ శ మే యగుఁగాతఁ.

వసిష్ఠసంయమి! ద్రునివాక్యములు రిత్త లగునా. మాయన్నయగు శ్రీరామభద్రుఁడు నిర్జరద్యేషి యగు నారావణు నాజి వధించి యాచంద్రార్కస్థాయి జగత్ప్రసిద్ధకీర్తి వహించి సేమంబుగ జానకీలక్ష్మణులతోడ నయోధ్య కచిరంబున నే రాఁగలఁడని వచియించియున్నవాఁడు. శ్రీరామ చంద్రా! నేను నిక్కముగఁ బను సేనవయేటితోలిదినంబున నీవు రాకున్న నగ్నిప్రవేశముఁ

జేయుదుఁ జూచు, ఆహా! లక్ష్మణా! నీవు సుమా నిజంబుగ భాగ్యవంతుఁడవు, ఆతన్న ననుగమించిలివి, పాపిష్ఠ యగు కైకగర్భంబునఁ బుట్టినకారణమున నా కాభాగ్యము లభింప దయ్యె, భరతా! నీవు వ్యర్థుఁడవు, నీకై కదా కైక రామచంద్రు నడవులకుఁ బో నడఁచె, నీజన్మ మేటికి? అగ్రజన్మన కాపద పారయించిన నీవు మనుష్యుడవా?

[హనుమ యాకాశమార్గమునఁ గొండలోఁ బ్రవేశించు చున్నాఁడు.]

కం. సోదరుల కకట నాకయి

తా దాపురమయ్యె సిలుగు ధర్మపై నింక

నాదుర్జీవన మేటికి

భేదం బారు లెన్నఁ డిట్టిరక్రియఁ గాంచి రొకో.

హనుమంతుఁడు:—(చూచి) ఏ మిది మారామచంద్రుఁడేల యిక్కడ నున్నవాఁడు, ఒంటి మెయినున్న వాఁడు, సుగ్రీవప్రముఖు లెక్కడఁ బోయిరి, విభీషణుఁ డెక్కడ! అక్కటా! నేను వేళగు మందులు దే నని యు లక్ష్మణుడేవుఁ డింక జీవింపఁ డనియు మదిని నిరాశఁ జెంది విభీషణుని సుగ్రీ వాదిహరీశ్వరులను విడ్డొని వనముల నివసింపవచ్చినాఁడు, (పరిశీలించి చూచి) ఆహా! నేను బారవడితిని, కాఁడు-కాఁడు, ఈతఁడు మారామవిభుఁడు గాఁడు, ఈతఁ డెవ్వఁడో శ్రీరామచంద్రునిఁ బోలిన యొక్కముని నాగుఁడు, నే నితనియూర్తివిశేషముఁ గని యూరక యాసీతా పతియే యని భ్రమఁజెందితిని, సీతావిభుఁ డగు నాశ్రీ-మదేవుఁడు రావణుని జంపక సీతా దేవిని బరిగ్రహింపక విభీషణుని లంకలోఁ బ్రతిష్ఠింపక యూరక కొఱగానివానివలె నడవులఁ జొర నంత భీరుఁడా? అత్రిలోకప్రభుఁడు నిక్కముగ నలిగెనా, యీచరాచరజగం బంతయు నశియించుగదా, అట్టిప్రభున కిట్టి బుద్ధి పుట్టునా, ఇతఁడు మారామచంద్రుఁడు గాఁడు, ముహూటికిఁ గాఁడు.

భరతుఁడు:—హా! రామచంద్రా! నీ కెన్నికష్టములు ప్రాప్తించె!

హనుమంతుఁడు:—ఏ మిది, ఈతఁ డారామచంద్రునకై చింతిల్లుచున్నవాఁడు ఈతఁ డెవ్వఁడో యొక రామభక్తుఁడు, ఆదేవునకై యనుతపించుచున్నవాఁడు—ఇది రాక్షసమాయగ నుండదు గదా, మరల నామార్గనిరోధము ఘటియింపఁజేసి వేళ కొడవ కుండఁ జేయ రావణుఁడం పిన కాలనేమినిఁ బోలిన మఱొక్కరాక్షసుఁడు కాఁడు కదా యితఁడు, అట్లే యయిన వానిగతియే వీనికిఁ బట్టుఁగాక.

భరతుఁడు:—(స్వగతము) అక్కటా! వసిష్ఠునుసంగ్రుఁ డేల యిట్లు జాగౌనరించుచున్నవాఁడు నాకయిన దుస్వప్నదోషనివారణంబునకై శాంత్యాదుల నెఱవేర్చఁ బిలిపించితిఁ గదా! ఏల తడయుచున్నవాఁడు, ఆహా! ఇ డెక్కడి దీవెలుగు, ఇ డెవ్వరినీడ, (మీఁదు చూచి) ఆహా! ఈవానరుఁ డెవ్వఁడు? ప్రకాశమానమగు నీకొండఁ గొని దక్షిణాభిముఖుండై యరుగుచున్న వాఁడు, ఇది యేదో రాక్షసమాయ, కాకున్న వానరమాత్రుఁ డొక్కఁడు కొండఁ గొని యాకాశమునఁ బోవ నోపునా? మారామచంద్రున కె గ్గాచరింప నెవ్వఁడో యొక్కరాక్షసుఁ డిట్లు దక్షిణాభిముఖుండై యరుగుచున్నాఁడు గావలయు, దుస్వప్నమునకుఁ దోడుగా నివృద్ధివానరదర్శన మయ్యెను నాకు, ఈసత్త్వమెట్టి దైన నగుఁగాక, వీనిని నాశరమునఁ బడవై

చెడ (విల్లెక్కిడి బాణమేయును, బాణము రామ రామ యని ఘోషించుచు బోవును.)

హనుమంతుడు:— (స్వగతము.) ఆహా! ఈబాణము త్రోవ నెల్ల రామనామము ఘోషించుచు వచ్చుచున్నది. ఈతఁడు రాక్షసుఁడు గాఁడు. రామభక్తశిఖామణి. (క్రొచ్చికొన్న బాణము ను బూచి) ఈబాణము సయితము రామనామాంకితమై యున్నది. ఈభక్తశిఖామణి యెవ్వఁడో చూచి పోయెడఁ గాక, (అని బాణవేదనము నొందినవాఁడు వోలె బాధ నభినయించుచు గొండతోడ నేల వ్రాలుచున్నాఁడు.)

భరతుఁడు:— (చెంత కేగి చూచి) (స్వగతము) ఇతఁడు మద్బాణహతుఁడు గావచ్చును. ఎవ్వఁడో తెలిసికొందుఁ గాక (ప్రకాశము) ఓవానరవృక్ష! నీ వెవ్వఁడవు. కొండను గొని యెక్కడి కేగుచున్నవాడవు? నిక్కము వచ్చియుంపవైతి వేని యీభరతుఁడు నిన్నుఁ బ్రాణములతో విడువఁడు సుమా.

హనుమంతుడు:—శ్రీరామదేవునిఁ గన్న యావశరథేశ్వరునిరుమాచుండను భరతుఁడవా తండ్రి నీవు. భరతుఁడు:—అవు నాతఁడనే. దశరథేశ్వరునిపుత్రుఁడను, శ్రీరామదేవునితమ్ముఁడను, భరతుఁడను. మఱి నీ వెవ్వఁడవు?

హనుమంతుడు:—(స్వగతము) ఈతనిమది మాప్రభునియం దెట్లున్నదో యరసెవఁ గాక. (ప్రకాశము - శరసాతబాధ నభినయించుచు) హా! భరతరాజకుమారా! నీబాణము నాయెడను వ్రచ్చి తీవ్రవేదనము గల్గించుచున్నది.—హా! రామచంద్రా! రామచంద్రా!—నే నింక జీవింపఁ జాల. ప్రాణములు నిలుచునట్లు తోఁచుట లేదు. హా! రామచంద్రా! రామచంద్రా! ఆసువుల! భరింపఁజాల! అయ్యా! భరతరాజకుమారా! లక్ష్మణదేవుఁ డిం కెట్లు జీవించును?

భరతుఁడు:—ఏరీ! ఏరీ! లక్ష్మణున కే మాయెను? లక్ష్మణున కే మాయెను?

హనుమంతుడు:—క్రూరాత్ముఁ డగు రావణుఁ డామహార్యునిపై శక్తివైచి మరణమూర్ఛ నొందించి నాఁడు. శ్రీరామచంద్రుఁ డాతనికై యోషధులు గొనితేర నన్ను ద్రోణగిరి కంపెను. ఇదియే యాద్రోణగిరి. ఈపర్వతమున నోషధులు గల వని వానరధన్వంతరి సుషేణుఁ డెఱింగించి నాఁడు. రవి యుదయించులోన నే చికిత్సచేయుచున్న లక్ష్మణుఁడు జీవింపఁ డట.—హా! హా! నేను మనఁజాల. మనఁజాల—హా! రామచంద్రా! ఈయాంజనేయుఁడు సముద్రమును లంఘించినట్టివాఁడు. త్సణమాత్రకాలమున నోషధులఁ దేఁగలఁ డని తలంచితినే—అయ్యా! అయ్యా! ఇం కెక్కడిహనుమంతుఁడు. హా! రామచంద్రా! హా! లక్ష్మణకుమారా! (మూర్ఛ నభినయించుచున్నాఁడు.)

భరతుఁడు:—(విసుఁగున) హా! దురాత్మా! భరతా! నీవు దీనికయియే జీవించితివా—కై కా! నీవరములు నేటి కిత్తుకుకులవి నాశమునే కలిగించె గదా—అక్కటా! హనుమంతా! మాయొన్నకుఁ బరమభక్తుఁడ వగు నిన్ను జేతులారఁ గోలుపోయితి నే. వసిష్ఠభగవానుఁడు నీ వృత్తాంతము చెప్ప విని విని సంతసించి సంతసించి నీ కెట్లెల్ల సత్కార మొనరింపఁ దలంచి తినే. అక్కటా! ఇదియా నే నెంచిన యాసత్కారము. క్రూరాత్మా! భరతా! నీ వేల జన్మించితివి.

[వసిష్ఠుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వసిష్ఠుడు:—భరతరాజకుమారా! (అని సమీపించి) ఏ మిది! ఇతఁ డేల యిట్లు పడియున్నాడు?

భరతుడు:—వసిష్ఠమునిచంద్రమా! నే నేమి చెప్పగలవాడ, ఈతఁ డాపవనసూత్ర హనుమంతుడు, తమ్ముడు లక్ష్మణుడు రావణునిశక్తిచే మూర్ఛ నొందినాడట. అతనిచికిత్సకై యన్న రామభద్రుఁ డీతని నోపధులకై ద్రోణగిరి కంపె నట. ఇదే యాగిరి. ఇతఁ డీగిరి గొని లంకాభిముఖుడై యరుగుచుండఁ బాపిష్ఠుడ నేను జూచి బాణ మేసితిని.

వసిష్ఠుడు:—ఆహా! ఎంత తప్పు చేసితివి!

భరతుడు:—సూర్యుఁ డుదయించినంతనే తమ్ముడు జీవింపఁ డట - ఋషిచూడామణీ! లక్ష్మణుడు జీవింపకున్న నారాముడు జీవింపఁడు, అతఁడు లే కున్న నీభరతుడు మనఁగలఁడా? శత్రుఘ్నుడు మనఁగలఁడా?—ఆహా! పాప నేత్యైకవంశమునకు నేడు నామూలమున విచ్ఛేదంబు పొరసెఁగదా—ఆహా! ఈకైకవరము లెంతకు వచ్చెఁ జూచితివా!—ఊరక కైక నేల యనవలయును; నాజన్మమే యింతకును గారణము.

సీ. దశరథు వరములుదగఁ గైక యడుగంగ,

నేనె కా కారణంబైనవాడ

రాజ్యభోగము వీడి శ రాముడు వని కేగ,

నేనె కా కారణంబైనవాడఁ

బుత్రార్థి సరపతిరహితుఁడు మరణింప,

నేనె కా కారణంబైన వాడఁ

బావ నేత్యైకవంశవృత్తేజము బ్రుంగ

నేనె కా కారణంబైనవాడ

తే. గీ. నిన్నిటికిఁ గారణం బయి శ యెసఁగి యిపుడు

హనుమఁ బడవైచి లక్ష్మణుడంతరింప

నతనివెనువెంట నినవంశ శ మంతరింప

నక్కటా నేనె కారణంబైనవాడ.

తే. గీ. వంశనాశకుఁ డగువాఁడు శ భరతుఁ డనుచు

నెఱిగి తండ్రి నష్టంపక శ యేల విడిచె

బుట్టినప్పుడె యే నేల శ గిట్ట నైతి

నిలను మనియుండు లేలొకో శ యిట్టి నేను.

వసిష్ఠుడు:—రాజకుమారా! ధీరుఁ డగునీయట్టివాని కిట్లు చింతింపఁ దగునా?

భరతుడు:—గురువరేణ్యా! జగత్ప్రభుఁడును నాకుఁ బితృసముండును నగ్రజుండును నగు నారామ చంద్రున కింతటికష్టము గలిగించిన నేను మన నగునా? ఈరాత్రి యాయోపధులు చేరి చికిత్స చేయఁబడకున్న నాతమ్ముఁగుఱు లక్ష్మణుడు జీవింపఁడు—ఏమి చేయగలను! ఆరామ

భద్రున కెగ్గు చేసితిని. ఎంతటికృతఘ్నుడను. ఎంతటిపితృహంతను—హా! భరతా! నీ వేల పుట్టితివి. చావును కులాంతకా! (అని కరవాలమునఁ బొడిచికొనఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వసిష్ఠుఁడు:—(చేయిపట్టియాఁగుచు) ఇది కైర్యరహితులపని ధీరుఁడు ను శూరుఁడు ను వీరుఁడు ను నగు నీయట్టివానికిది దగదు. ఎన్నఁడు ను దగదు. గతమునకు వగచిన ఫలమేమి గలుగును! కార్యభాగమారయుము.

భరతుఁడు:—నా కేమియుఁ దోఁపకున్నది. భ్రాతృహ్రోషిసై తిని

హనుమంతుఁడు:—(స్వగతము) ఆహా! ఈరామమారునకు రామవిభునెడ నెంత భక్తి గలదు!

భరతుఁడు:—(స్మృతి నభినయించి) హనుమంతా! నాయకృతి మదిఁ దలఁపక యొక్కకార్యము నన్ను మన్నించి చేయుదువా!

హనుమంతుఁడు:—భరతరాజేంద్రా! ఏమి చేయు మనెదవు. నే నీరాత్రి లంకకుఁ బోవలయు. నీవు నడుమ నన్ను నీశరమునఁ బడవైచితివి.

భరతుఁడు:—ఇదే నీవు కొండతోడ నీ నాశరము నెక్కుము. ని స్తీక్షణము లంకలో రామునికడ వ్రాలఁ జిమ్మెదను.

వసిష్ఠుఁడు:—ఇది గదా వీరపురుషోచితకార్యము.

హనుమంతుఁడు:—అయ్యా! భరతదేవా! ఆశ్రీరామునకై యనుతాపపడునీవెవ్వఁడవో యని చూడ నెంచితిని. నీచేత విడువఁబడినశరము సహితము “రామ రామ” యనుచు ఘోషించుచు వచ్చుచుండ నట్టిశరముఁ బ్రయోగించినరామభక్తుఁ డెవ్వఁడో యని చూడ నెంచితిని. చూచి తిని. సంతోషించితిని. ఆయన్నపఁ దగిన తయ్యుడఁ బీవు. నీబాణము నాకు బాధ గల్గింప లేదు. నిన్నుఁ జూడఁ గారణం బొక్కటి యీతీరునఁ గల్పించుకొనుటకై లేనిబాధ నభినయించితిని. నీ దగురామభక్తికి నే నెంతయు మెచ్చితిని. ఆవిభుని నమ్ముము. నీకు మే లగును. ఆజగత్ప్రభుఁ డగు శ్రీరామవిభునెడ భక్తితత్పరుఁ డగువాని నెన్నఁడు నాపద లంటవు. నీకు నన్ను లంకలో రామచంద్రునికడకు శరముతోఁ బడఁ జిమ్మవలసిన శ్రమ మక్కఱ లేదు. నేనే యేగెదను.

“రామ రామ రామ రామ రామ రామ రామ రామరామవా”

[హనుమంతుఁ డెగసిపోవును.]

[భరతాదు లతనిపోయినవలన సూచుచుండ యవనిక వ్రాలును.]

చ తు థాం క ము.

సవమస్థలకము.

[ప్రదేశము—యద్ధభూమి.]

[రామాదులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

శ్రీరాముడు:—

చ. తడ వగుడెంచె నేమిటికిఁ శ దాఁ జనుదేరఁడో యంజనాసుతుం
డెడ రది యేమి మూఁడెనో శ యహీనబలాఘ్నన కాగిరింద్రముం
బడసెనో యోషధు ల్పెదకి శ పట్టెనో యేగలి యేమి యయ్యెనో
యెడఁడ దలిర్ప లక్ష్మణున శ కింకను సింఘుల జీవ ముండునో.

సుగ్రీవుడు:—దేవా! ఆహనుమంతుఁ డింతకు వచ్చుచునే యుండును. ఇప్పుడే కదా నాల్గవయామ
మారంభ మయ్యె. వేళకు రాఁగలఁడు ఊరకేల చింతించెదవు.

శ్రీరాముడు:—సుగ్రీవా! నా కేటికో మది నిలువకున్నది. నామద్గులతమ్ముడు, నాచక్కనయ్య,
నాలక్ష్మణుఁ డెలమిఁ గాంచి లేచువంతకు నామది కుదురునను—ఆహా! అ దేమావెలుగు!
అక్కటా! హనుమంతుఁడు రాకుండఁగ నే లక్ష్మణుఁడు స్మృతి గనకుండఁగ నే మదన్వయ
కరుండయ్యు నీసూర్యుఁడు వేళ గాకుండియు నుదయించుచున్నాఁడు.

తే. గీ. అస్పదన్వయకరుఁ డయ్య శ సహిమకరుఁడు
తనదురాకను మరణించుఁ శ దమ్ముఁ డనియు
నాత్మఁ దలఁపక యుదయింపగ నయ్యె నితనిఁ
గూల్చి రాక్షసలోకంబుఁ శ గూల్తుఁ గాక.

(శరము చొడుగును)

సుషేణుడు:—దేవా! దేవా! (అఁగుచు) హనుమ హనుమ, అతఁడు సూర్యుఁడు గాఁడు.

ఆ. వె. వలదు వలదు దేవ శ వదలంగ బాణము
నినుఁడు గాఁడు హనుమత్ యేగుడెంచె,
ద్రోణగిరిని నోవరఁగులనుండి వెలువడు
కాంతి యద్ది యినునిరకాంతి గాదు.

అదియు సుత్రమున.

శ్రీరాముడు:—(చూచి శరము నుపసంహరించును.)

సుగ్రీవుడు:—అదే యాహనుమంతుఁడే వచ్చుచున్నాఁడు.

హనుమంతుడు:—తెచ్చితి తెచ్చితి (అని ప్రవేశించి రామునకు నమస్కరించి లేచి) దేవా! భవ
త్కృపను ద్రోణగిరి కరిగి యక్కడ నోషధులు నన్ను గని మఱిగి కొన నాశైలమే కొని
తెచ్చితిని.

సుషేణుడు:—నేఁ దెచ్చెదఁ జూడు మాయోషధుల. (నిష్క్రమించును)

శ్రీరాముడు:—హనుమంతా! నిన్నేను సూర్యుఁ డని భ్రమఁ జేంచి యింతలోననే యుదయించె
నని కోపమున బాణ మేయఁ జూచితిని గుమా.

హనుమంతుడు:—(స్వగతము) వీ రిరువు రన్నదమ్ములు నొక్కరూపువారె. తమ్ముడు నాపై
బాణ మేసెను. అన్న యేయఁబూసెను.

సుషేణుడు:—(మూలికలు గొనివచ్చి లక్ష్మణునకు మే నెల్లఁ దడవి వాసన చూపించును.)

లక్ష్మణుడు:—(లేచి) నిలు నిలు గురాత్త! రావణా! నీపని తీర్చెదను.

శ్రీరాముడు:—(లక్ష్మణుని నిలిపి) నాయనా! రావణుడు పాతిపోయెను—వత్సా! హనుమంతా
(హనుమంతు నాలింగనము చేసికొని)

అ. వె. తండ్రి నేఁడు నాదుశతమ్మునిజీవంబు

లిచ్చి నన్ను గరుణ శ నేలితయ్య!

నీదుసాయమునకు ఓ మోదంబు చేకూర

నేమి చేయఁ గలనొ శ యెఱుంగ నేను!

హనుమంతుడు:—దేవా! నీదాసుఁడను.

సుషేణుడు:—దేవా! ఓషధులప్రభావము గనుఁడు. యుద్ధమున మరణించినమనవానరు లెల్ల నా
యోషధుల గాలితోఁతుతోడనే పునర్జీవితులైరి.

శ్రీరాముడు:—(హచి) ఇది యీ హనుమంతునికరుణ!

(తెరలో వానరులసింహవాదము.)

శ్రీరాముడు:—రాక్షసుఁ డొక్కఁ డైనచు బ్రదుకఁ జేమి!

విభీషణుడు:—సముద్రమునఁ బడియున్నారే దేవా మృతరాక్షసులు.

సుగ్రీవుడు:—అది రావణునిరాజసీతి.

సుషేణుడు:—హనుమంతా! ద్రోణగిరి నెప్పట్ల యుంచి రావలయును గుమా.

హనుమంతుడు:—అ దెంతపని.

(నిష్క్రమించును.)

(యవనిక పడును)

శ్రీ రామపట్టాభిషేకనాటకము.

పంచమాంకము

[ప్రథమస్థలకము.

[ప్రదేశము:—రావణుని సంతకపురము.]

మందోదరి(దుఃఖమున), రావణుడు భార్య నూజించుచు బ్రవేశించుచున్నాడు.]

మందోదరి:—అక్కటా! నాథా! నామధుమేఘనాదునిపాలిటి మారి లక్ష్మణుడు చావడు. నా గతియిటయ్యె. నీకన్నులయెదురనే పరాభవింపబడితిని. ఏమి చేయుదు నింక !

చం. ఘనుఁ డగు నమ్మయాసురుని గాదిలికూతురనై జనించి పావన మగుబ్రహ్మవంశమును శ్ర వావిరి జొచ్చి త్రిలోక జేత రావణునకు భార్యనై విమతశవంద్యులఁ బుత్రులఁ గాంచి యెంతయుఁ ఘనతఁ జెలంగి హా! తుదిని శ్ర గట్టిడివానరుచేతఁ జిక్కితిన్.

రావణుడు:—ప్రేయసీ! ఊహిండుము. ఆయంగదహతకుని నేలఁ బడఁగొట్టితిని గదా. ఇంక నా గుర్రాత్ముఁ డగు రాముని దెగటార్చి యంగదుచే నాయజ్ఞ మునకు భంగ మొందింపఁజేసిన పాప ఫల మనుభవింపఁజేసెదను. అహీనవానరునిఁ బోలియుండును. నీ పూజిండుము. నిన్నుఁ జెనఁకిన యాదుష్టుఁడు మహేశ్వరుఁడే యగుఁ గాక. వానిని మన నిత్తునా! ఇదె రణమున కేగివానర పై న్యంబునంతయు నేలకుఁ దెచ్చి రామలక్ష్మణులఁ బోలియించి నీయార్తిఁ దీర్తు నూహిండుము.

మందోదరి:—నాథా! నా కేవిధమునను నూజుట గలుగదు. నీ కింకను నారామునిపైఁ బగ యేల! అతనితో సంధి నేసికొని యైన నుండరాదా.

రావణుడు:—మందోదరీ! నీ కేమి వెట్టిపట్టెనా? నాబల మెఱిగియు నిట్లాడుదువే? ఇదె రణమున నాహీనమానవునిఁ గ్రుంచివైచెదను జూడుము. మూఁడులోకములలోనిసురాసురయత్నకిన్నులుల నెవ్వరి నైనను జీరికొనని నేనా యీనరమాత్రుఁ డగురామునితో సంధి చేసికొనవలయు! ఎంతటి బేలవు! నాకుఁ బన్ని వగుట వీరపత్నివియు నింద్రజిహ్వాగులమాత వగుట వీరమాతవు నగు నీ కిట్టిపిఱికితన మెట్లు పట్టువడెను. అబలా! నీమనస్సున నింత యోషిక పట్టుము. ఆరాము నిష్పక్షే వధియించి వచ్చెదను.

కం. నాకొలఁది యెఱుంగ కిప్పుడు

నీ కీగతిఁ బలుక నయ్యె శ్ర నీరజనయనా,

డీకొని రాముని రణమున

నాకాలుని కతిథిగాఁగ ర నంపెదఁ గనుమా.

మంగోదరి:—వల్ల భా! ఊర కేల యిట్లు పట్టు పట్టెదవు? రామునిఁ జంపినై చెన నని విక్రమింపఁ జూచితివి.

ఉ. వచ్చినవాఁడు కేవలుఁడె ర వల్లభ సీమది నెన్నవైతి వీ
వచ్చినవాఁడు వెన్నుఁడు సురపక్షులు సీచలపాదిచేతలక
పొచ్చగునార్తి వేడఁగను ర సీగతి నిన్ననిఁ జంపి వారలక
మచ్చికఁ బ్రోవఁగాఁ దివిరి ర మాయ్కొన వచ్చినవాఁడు చూడఁగక.

సీ॥ మత్స్యమై సోమకు ర మ్రుందించి వేదంబు
లెలమి బ్రహ్మకు నిచ్చె ర నితఁడు కాండె
కూర్మమై వెన్నునఁ ర గొండ యెత్తి సురాలి
కింపుగ సుధ యిచ్చె ర నితఁడు కాండె
ఘోషియై కనకాక్షుఁ ర గూలిచి ధర నెత్తి
యిలకు సేమం బిచ్చె ర నితఁడు కాండె
సరహరియై హిరణ్యకశిపుఁ జీల్చి త
త్సతునకుఁ బ్రా పిచ్చె ర నితఁడు కాండె.

శే. గీ. వామనుం డయి బలిఁ గట్టి ర స్వర్గవిభుత
నేపుతో వాసపున కిచ్చె ర నితఁడు కాండె
పరశురాముడై రాజులఁ బట్టి చంపి
యిలను బ్రాహ్మణులకు నిచ్చె ర నితఁడు కాండె.

మనోనాయకా! అట్టిలీలామానుషవేషుని జయింప నీ కలని యగునా? నీ కెట్లును నాతని శరములమృతి నిక్కము.

రావణుఁడు:—తరుణీమణి! నీచెప్పిన వెల్ల సేనును నెఱుంగుదును. తొల్లి దిగ్విజయము సేయుచు నే నిత్యోక్తులపై నెత్తిపోయితిని. అప్పు డనరణ్యం దనురా జేలుచుండెను. కయ్యంబున నాత నిఁ గ్రిందఁ గడపి యాతనికుత్తుక నుత్తరింపఁ బూనితిని. అప్పట్టున నాయనరణ్యం దెంతయు నాత్మఁ గనలి తనవంశంబునఁ బుట్టినవానిచేతనే నాకు మరణంబుగావుత మని బిట్టు శపియిం చెను. సేను బరమేష్ఠినిఁ బ్రత్యక్షింపఁచుకొని వరము లడుగువేళ నెల్ల సత్త్వములచేతను నవ ధ్యత్వము గోరితిని గాని నరవానరులచేతయవధ్యత్వము గోర నయితిని.

అలివేణి! ఇంకొక్కరహస్యవృత్తాంత మెఱిఁగించెద వినుము. దిగ్విజయమువేళ నొక్క నాఁ డేను గపిలచునీంద్రునాశ్రమమున కరిగితిని. అప్పు డామునీశ్వరుఁడు నాకు విశ్వరూ పముఁ జూపించెను. సేనును నా లేజస్వరూపముఁ జూడఁజాలక వెఱుగుపడితిని. అంత నాదేవుఁడు నాకుఁ దనచేతనే మరణం బని వాక్రచ్చెను. ఆరూప మిప్పుడు నాకన్నులఁ గట్టిన ట్లున్నది.

మందోదరి! వేయేల! ఆకపిలమహామనీశ్వరుడే శ్రీమన్నారాయణుడు. ఆ నారాయణుడే యాశ్రీరామచంద్రుడు. మున్న నాకు బ్రహ్మయిచ్చిన వరము లహోభుములు గానీ కుండ వానరులను దోడుచేసికొని నరరూపమున ననరణ్యునిశాపోక్తులు ఫలియింప నాతని వంశంబున నా నారాయణుడే తనచేలిమరణము నాకుఁ గలిగింప శ్రీరాముఁ డన్నపేర నవ తరించి యివ్వడు నాపై నెత్తి వచ్చి నన్ను సమయింప నున్నవాఁడు.

చం. ఎఱుంగును మున్నె రామవిభుఁ ర డెన్నఁగ వెన్నుఁ డటంచు నిర్జరు
ల్లఱిమఱి నన్నుఁ జంప బతిరమాలఁగ నీగతి వచ్చె నంచు న
త్తెఱఁ గది యెల్ల నావిభుని ర దేవిని దొంగిలి తెచ్చినాఁడ ని
త్తఱి ననుఁ జంప వేగముగఁ ర దాఁ జనుదెంచు నటంచుఁ గాంతరో.

కాంతాపఠీ! నేను బుట్టినదాదిగఁ జేసినపాపకార్యము లెన్నియో కలవు. అవి యెల్ల న న్నిలయించి పొలియింపకుండు నా.

చం. చెఱిచితి జన్మముల్ విబుధరశేఖరసాళిని భంగపెట్టితిం
జెఱఁగొనితిం బతివ్రతలఁ ర జేడ్పడఁ జేసితి చూనులన్ సఠి
యెఱుక దొఱంగి పేర్చి యలఁయించితి లోకము లెల్లవేళ ని
త్తెఱఁగున హింసలే చలిసిన్ మఱి మే లెని నాకుఁ జేకుఱుక.

ఎట్లును నా కారామచంద్రునిచేతఁ జావఁగలపుణ్య ముచ్చిన దని సంతోషపడువాఁడ. నీకును నాకును నేఁటితో నెల్లసంబంధములు వీడె. ఇంక నేను రణరంగమున కేఁగిను. సంతృప్తమతిపై న న్నంపుము.

మందోదరి:—హృదయేశ్వరా! నే నేమి చేయువాన. నాకు మా ముహ్య జరామరణంబులు గలుగ కుండునట్లు వర మిచ్చియున్నవాఁడు. ఆవరము కారణముగ నీతోడ నేను సంగమనమైనఁ జేయరాకుండుటఁ జేసి యింక నాగతి దుర్గతి యయ్యె. నీతమ్ముఁడు విభీషణుం డింక నీరాక్షస రాజ్యంబు నేలఁగా నా కౌతనిదేవిని సరమ నాశ్రయించి బ్రగుకనయియున్నాడని.

తే. గీ. సంతతంబును వేపు రరస్పరస లెనసి
భక్తి నేవింప నింపుమై ర బరఁగునాకు
నకట యేరాలియాజ్ఞల ర నడఁగి మడఁగి
గాసిపడి నేవ చేయంగఁ ర గాల మయ్యె.

(దుఃఖించును.)

రావణుడు:—మానినీ! నీ వెల్లెను నెఱుంగుదువు. ఊరక యిట్లు దుఃఖించిన నేమి ప్రయోజనము?

(ఓదార్పుచుండును.)

(చెర వ్రాలును.)

పంచమాంకము.

ద్వితీయస్థలకము.

[ప్రదేశము: యుద్ధరంగము]

[రాముడు (ధనుర్ధరుడై) లక్ష్మణసుగ్రీవాదులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.]

రాముడు:—అంగదా! ఏడీ యారావణుఁ డింకను రాఁ జేమి?

అంగదుడు:—దేవా! ఇంతకు వచ్చుచునే యుండును. యుద్ధసన్నద్ధుడై రానించుక వీర యగుచుండును.

హనుమంతుడు:—ఇంకను నేమి సన్నాహము. ఆగుష్టుఁ డాచరించుచుండినపాతాళహామము పాడుచేసితిమి గదా. రానిస్కు. ఈపరి వానిమరణము నిశ్చయము.

రాముడు:—అది యెట్లు?

హనుమంతుడు:—ఏకార్యముచే వాడు బ్రగుక సంచియుండెనో, యది భంగము నొందెను. ఇంకెట్లు వాడు మనఁగలడు. దేవరతేజోగ్నిచేతనే వాడు దహుఁడు గావండునా!

రాముడు:—లక్ష్మణా! లక్ష్మణా! అదివ్యరథమును జూచితివా. ఆహ! అది మనచేరువకే వచ్చుచున్నది—దీని నెక్కడనో చూచినట్లున్నది.

బాంబవంతుడు:—(చూచి) దేవా! అది దేవేంద్రునిరథము.

రాముడు:—అవు నవును. నేను దీనిని మున్ను శరభంగముని నాగునిచూశ్రమమునొద్ద జూచి యుంటిని. దీనియందు గూర్చుండివచ్చియుండిన యాదివ్యపురుషుఁడు దేవేంద్రుఁ డని యాముని గ్రామణి నాకుఁ జెల్పియుండెను.

లక్ష్మణుడు:—ఇప్పు డాదేవేంద్రుఁ డింకు లేడు.

రాముడు:—లేడు. ఇదేల యారథ మిట్లు రథికుఁడు లేక వచ్చుచున్నది.

హనుమంతుడు:—దేవా! దేవా! అటు చూడుము. ఆకంగముననుండి యింతవఱకును నిజతేజంబును సూర్యునట్లు న్దౌగలకుఁ బటప యిప్పు డాతేరు నేలకు దిగినది.

సుగ్రీవుడు:—అది మనసెంతకే వచ్చుచున్నది.

బాంబవంతుడు:—వాడె మాతలి యాతేరు దొలికొని యిట్లై వచ్చుచున్నాడు.

(ఉక్తరీతిని మాతలి ప్రవేశించి తేరు దిగి రాముని డకు వచ్చి సమస్కరించి)

మాతలి:—దేవా! నేను సురేంద్రునిరథచోదకుఁడను. మాతలియనువాడను. అతనిపంపున దేవర సన్నిధి కరువించినాడ.

రాముడు:—సురేంద్రునకు సేమమా?

మాతలి:—భవన్నిరుపమానకరుణారసార్ద్రదృష్టిప్రసారయనను, వైరిపక్షైకంఠదళనచణతావకీన మహావీర్యంబునను నాదేవేంద్రుని కింక నిక్కముగ సేమమే.

రాముడు:—మాతల్లీ! ఆదేవభుండు ని న్నేల నాకడ కిట్లు తేరితోఁ బంపియున్నవాడు?

మాతలి:—రాజన్యచూడామణీ! దేవరతును రావణునకును నిష్పడు పాసఁగ నున్నమహాయుద్ధంబున రిపుండు రథస్థుఁడై యుండ దేవర భూతలసితులై యుద్ధ మాచరించుట సమరభంగి గా దని దేవర కై సురేంద్రుండు దివ్యధనుశ్చరములును శక్త్యాద్యాయుధవికరంబును దివ్యకవచంబును నీరథంబును నంపియున్నాడు. ఈరథముననే కదా యామహేంద్రుఁ డాసీనుఁడై పాకబల జంభాదిపూర్వగీర్వాణులగర్వంబు పోవఁ జంపియున్నవాడు. ఏ నెల్లప్పుడు నాతనిసారథి నై యుండుటకతన నీరథమాహత్యై మింత యెఱిగియున్నవాడను.

రాముడు:—మాతల్లీ! నిరుపమానము గదా దేవవిభునికరుణ నాయెడ. నిక్కంబుగ నీయుద్ధోపకరణంబులసాహాయ్యంబున నాకు వైరివిజయము సుకరము సుమా.

కం. తే రది దేవేంద్రుని దఱు

సారథియును మాతలి యఱు శసమరాయుధముల్

వారక యింద్రునివే యఱు

వైరిని నాశ్చర్యమగునె శపఁడి నేయంగఁ

మాతలి:—భవదప్రమేయశౌర్యంబున కిదియేమి పెద్ద. ఇనకులేంద్రుఁ డీయుద్ధసమయమున నీయుపకరణంబు లుపయోగింపఁ దగు నని సురేంద్రునిచ్చు.

రాముడు:—అవశ్యముగ ననుష్ఠేయము గదా దేవవల్లభునియానతి యెల్లవారికిని. కావున నమరేం ద్రునాజ్ఞమై నడచువాడను.

మాతలి:—వాఁడే త్రిలోకకంటకుఁ డగు రావణుండు వచ్చుచున్నవాడు. దేవర యింక రథ మెక్కవలయును.

రాముడు:—ఇదే యెక్కుచున్నాడ. (తేరెక్కును.)

(రావణుండు రథ మెక్కి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రావణుడు:—రామా! నీవును నొక్క మీరుడవా? స్త్రీల సిద్ధించి తేర నాజ్ఞాపించితివి గదా.

అంగదుడు:—ఓరీ! ఊరక రామచంద్రు నేల గర్హించెదవు?

కం. పతిచెంత లేనితఱి ద

తనతి దొంగిలి తెచ్చు టమిశౌర్యం బని నీ,

సతి నీవు చూచుచుండఁగ

నతిశూరత సిద్ధి నాడె న నధమనిశాటా!

ఇప్పుడు నీ వాడినయాధర్మము లన్నియు నీవు సీతాదేవిని ప్రుచ్చిలించికొనివచ్చిననాఁ డేమి యయ్యెను. పగోపదేశమునఁ బండితశేఖరుండవే నివు.

రాముడు:—నే నెట్లు మీరుడ నగుదును. మగలు దగ్గల లేనప్పుడు మగువల నేకపటసన్యాసిగనో మోసపుచ్చి చెఱఁబట్టుటే వీరపురుషచిత్తకార్యము.

రావణుడు:—(స్వగతము) ఈతఁ డెట్లు రథి యయ్యె. (చూచి) ఓహో! ఇది సురేంద్రునిరథము. వాఁడే మాతలి సారథ్యము చేయుచున్నవాడు. (ప్రకాశము) ఇంద్రునిరథ మెక్కినంతనే

వితపారుషము కలుగు ననుకొంటివో. ఇదే నిన్ను జంపి నీ కీరథము నెర విచ్చినయాయన!
 గ్రునివని తీర్చెద నుండుము. ఇంతలో నే మయ్యెను. ఈ కూరొస్త్రమ పాలు గాకుండఁ
 గాపాడుకొనుము.

(ప్రయోగించుట నభినయించును. చీకటు లగును. సూర్యుడు కాంతిలేక
 తోఁక చుక్కతోఁ గూడఁ గనబడును. వానరులు హా! రామా! హా! రామా!
 యని యాక్రందించురు.)

(యవనిక పడును.)

పంచమాంకము

తృతీయస్థలకము

[ప్రదేశము:—యద్ధభూమి (ఆకాశమార్గము.)]

[రంభానలకూబరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రంభ:—నా కేమో భయ మగుచున్నది. ఆఖలుండు రావణుడే జయించునట్లున్నది.

నలకూబరుడు:—గోలా! భీతిల్లవము. ఇదే వినుము. వానరులనింహ నాడము. శ్రీరాముండు రావణు
 న్నిపై నెట్లు కరవర్షము గురియించుచున్నాడో చూడుము.

రంభ:—అహోహా! ఆకూర్చుఁడదే రామదేవునిపై హులముఁ బ్రయోగించుచున్నాడు.

నలకూబరుడు:—అదే మాడు. రాజపుత్రుఁ డాశూలము నింద్రశక్తి వైచి విలుగఁ గొట్టివేసెను.

(తెరలో రాముండు)

రాముడు:—రాక్షసాధమా! చూచితివా! నీశూలమున కెమి గలిపట్టెనో. జానకి వనమునఁ గూయి
 లేక యెంటి నుండ వంగనై యపహరించి తెచ్చితివే. దీన నీ కేమి యశము కలిగె రా
 దుగృతీ. నీ యీశ్వర్యము ఘనకార్యముగఁ జెప్పికొని నిన్ను నీవే యగ్గించుకొనుచు శూరుల
 యగుట నేను శూరవరుడ నని మీఁగలు దువ్వుచుఁ దిరుగ నీకు సిగ్గు లేదటరా శూరం
 మన్యా. శూరవరుఁ డగు కుబేరునితమ్మండవు! నీవు బలిష్ఠుండగుటకు నీవు పెద్దలు కొనియాడఁ
 దగినయట్టివనియే చేసితివి. బుద్ధిమద్బరిష్ఠుండవు. ఈసీతావరణకణము నానన్నిధినిఁ జేయ
 నైతివి. అట్లైయుండిన నాడే నిన్ను ఖరమావణాదిజనస్థానరాక్షసులకుఁ దోడుగఁ బంపి
 యుండుదును. ఇప్పుడేమయ్యె. ఎట్లును నేడు నాయెదుట బడితివి, ఇంకెందుఁ బో
 గలవు. నీమునుపటియాట లింక నిక్కడ సాగిరావు.

సగ్గర. ఓరీ రాత్రించరా నీయరము నిదె మదీయోగ్ర బాణాళి చీల్చుకొ
సారంపున్నెత్రవాఁకల్చవి యెసఁగఁగ నానీస్వాదముం జేయుచు న్ని
క్రూరాంగప్రాతమందుం గుములుగుములుగం గూయుచున్నాఁగి పక్షుల్
చీరంగా నీడ్చుతం జెరచ్చెర నురగములంజీల్చుతాఁర్జాళి నాఁగె.

సలకూబరుడు:—రంభా! అదే నిన్ను భంగపెట్టినయానికాటాధముడు మూర్ఖిల్లినాడు చూడుము.

(తెరలో వానరులసింహనాదము.)

రంభ:—చూడుము వానరు లెట్లు గంతు లిడుచున్నవారలో. అదే వానరు లొకరి నొకరు మోచి
కొని యెగురులాడుచున్నారు. ఆహాహా! (నవ్వును.)

సలకూబరుడు:—ప్రియా! చూడుము. రావణునిసారథి తేరు మరలించుకొని పోవుచున్నాడు.
రమ్మ రమ్మ. మన మక్కడికిఁ బోదము. (నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము.

చతురస్రలకము.

[ప్రదేశము—అదే యుద్ధభూమి.]

[అగస్త్యుడు, రాముడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

అగస్త్యుడు:—దేవా! ఆదిత్యహృదయము ముహూర్తము పఠించితివి గదా. ఆసూర్యదేవు నింకఁ
జక్కఁగఁ బ్రార్థించుకొనుము. అతఁడు నీకుఁ బ్రసన్నుఁడై నై రివిజయును గల్గించువాఁడు.
ఎట్టి వేళల నైన నాదేవుఁ డీస్తోత్రమునకుఁ బరమప్రీతుఁడై యెట్టిసంకటముల నైనఁ
బోకార్చి యభీష్టములఁ గూర్చువాఁడు. అతనినిఁ జక్కఁగ వేడుకొనుము.

శ్రీరాముడు:—

కం. అరివధ మొనరింపఁగ నర

హరిరూపం బెత్తినట్టియనఘుని సఘునం

హరు సఖిలయజ్ఞరూపుని

బరమగతిని నిన్ను వేడుకవాడ ననంతా.

ఆ. వె. మూఁడుమూర్తులకును సమూలంపుటిక్కవు

కర్మసాక్షి వయ్య శ కమలమిత్ర

వేడుకవాడ నై రివిజయం బొసంగి న

న్నేలు హంసరూపశృంగాయ మలర.

(నమస్కరింతును.)

(రవిమండలమున రవి మూర్తిభవించి రామునిఁ గాంచి)

సూర్యుడు:—వత్సా! రామచంద్రా! నీవు నాకులమువాడ వన్నంతయే కాదు. నాకులమునే కాక యెల్ల లోకములను నన్నుఁబోలె ననఘతేజంబునఁ బవిత్రీకరింప నవతరించిన నామూర్తివే నీవు. మర్త్యలోకసహజగుణ మగు సందేహము నొందకుము. లోకకంటకుఁడగు దశకంఠుని శీఘ్రమే సంహరించి సర్వలోకహితము గల్గింపుము.

రాముడు:—దేవదేవా! నీదర్శన మిచ్చి నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేసితివి. నీయమోఘాశీర్వాదప్రభావమున నీ వానతిచ్చినట్లే చేసెద. (నమస్కరించును. సూర్యుఁ డంతర్ధానము నొందును.)

అగస్త్యుడు:—రామచంద్రా! అదే రావణుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. జయింపుము.

(నిష్క్రమించును.)

రాముడు:—(చూచి రథ మెక్కి) మాతలీ, చూచితివా.

తే. గీ. రావణాధముకాంచనరథము మరల
భూరివేగముతోడుతఃస్ఫూరథంగి
వచ్చుచున్నది వాఁ డాత్మ్యవధముకొఱకు
నిట్లు వడివడిఁ బఱతెంచిరన్లు దోచు.

కం. షగ్గములు వదలు మించుక
మ్రొగ్గతిలఁగ నీకు తురగముల రయమునఁ దే
రగ్గలికఁ దోలుమా నీ
వెగ్గతి హృదయంబు చెదర శ నీకుము సూతా!

మాతలీ! ఇట్లు నీకుఁ గఱపితి నని నాపైఁ గోపగింపకుము. నీ వింద్రునంతటివానికి రథము గడపుమహాత్ముఁడవు! నీకు నేను జెప్పవలయునా. వైరివధమునకుఁ దీవరించు బుద్ధితోఁ జెప్పితిని. తప్పగాఁ బట్టకుము.

మాతలి:—దేవా! అ ట్లెన్నఁడు నెన్నకుము. నీయిష్టానుసార మాచరించువాఁడను. ఈసేవకుని నీ యిచ్చచొప్పనఁ బనిగొనుము.

(తేరు దోలికొని పోవును.)

పంచమాంకము.

పంచమస్థలకము.

[ప్రదేశము—అదే రణరంగము.]

[ఒండొరుల నెదుర్కొనుచు శరముల నేయుచు రథస్థులై

రామరావణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రావణుడు:—రామా! అన్నియు నాయొక గదా. ఇంకే శస్త్రాస్త్రములఁ బ్రయోగింతువు. నన్ను డీకొని మననేర్తువా. కానిమ్ము నేటితో భూమికి నీబరువు నీర్చవను.

రాముడు:—(స్వగతము) ఆహా! ఏమి చేయును నింక. ఎన్ని మాటు లుత్తరించినను వీనితలలు మరల మరల మొలచుచున్నవి. నాబాణములసత్త్వమింతయే యగునా. అక్కటా!

కం. ఖరునికొ దూషణుఁ ద్రిశిరుని

హరివరుని విరాధు నెట్టియమ్ముల నేఁ జె

చ్చెర నిర్జించితి నిపు డా

శరములు రావణునియెడ నసారము లగునే.

రావణుడు:—ఏ మారకైతివి. నేను వృద్ధాంగన యగుతాటకను గాను సుమా.—ఇదే నీపని తీర్చెద. (శరము లేయును.)

మాతిల:—(జనాంతికముగ) దేవా! ఇది యేల యిట్లెఱుంగనివానియ ట్లూరక యోజించుచున్నాఁ డవు! వీఁడు బ్రహ్మాస్త్రమునఁ గాని చావఁడు. ఆమహనీయాస్త్రము నాలస్యం బొనరింపక వీనిపైఁ బ్రయోగింపుము.

రాముడు:—మహాత్మా! లెస్సగ జ్ఞప్తి నేసితివి.

(బ్రహ్మాస్త్రము దొడుగును. దిక్కు లన్నిటను భీకరధ్వనులు వుట్టును. చీకఁటు లగును)

రావణా! సీతాపహరణపాపఫల మిదే యనుభవించుము. (ప్రయోగము నభినయించును. రావణుఁ డాక్రందించుచు నేలపైఁబడి మరణబాధనొందుచు బారలాడును. వానరు లెల్లరు జయజయ నాదములతో శ్రీరామునిచెంత కేగుదురు.)

(విభీషణుడు హా! రాక్షసచక్రవర్తి. అని యన్నకడ కేడ్చుచుఁ బోవుచున్నాఁడు)

విభీషణుడు:—అన్నా! నామాటలన్నియు గీటునఁబుచ్చితివే. ఇప్పుడేమి ఫలము గంటివి. అపారమహిమోపేతుఁ డైనరఘురామునితోడివైరము వలదు వలదని మఱిమఱి చెబి నిల్లుగట్టి కొని చెప్పితిని. వివక్షైతివే. అన్నా! నేటితో నీలోకమున నీతోడ శూరపద ముష్టమించెనా?

మ. వల దన్నా రఘురాముతోడ నిటు లీరవైరంబు నీ కంచు మై
 ఖిలీ నారామున కిమ్మటంచును ధరిత్రీజాతపై మోహముగ
 దొలగం బెట్టు మటంచు వేవిధములన్నో ర్నొవ్వగాఁ బల్క నా
 పలుకు ల్కుల్కులు వోలె దోఁచె నిపు డీకపా టేగతిఁ సైతువో.

ఆ. వె. కడిమి మెఱయ ముజ్జరగంబుల నోర్చిన
 శూరవరుఁడ విట్లు ర ఘోరభంగి
 బవరమందు నేఁడు ర పడియుండుటను గాంచి
 యెట్లు లోర్తు నయ్య ర యింక నేను.

రావణుడు:—వత్సా! ఊహిండును. శూరునకు యుద్ధమరణము ప్రశస్తము. రణముఖమున జయాపజ
 యములు వైవాధీనములు. శూరవరేణ్యుఁడును, గోదండగురుఁడును, సింహగంధాననుఁడును,
 ధీరోదాత్తుఁడును నగు నమృతావధూతే రామాకారత నన్నుఁ గెడసియుండుటంజేసి నీ
 వించుకంతయు నాకై చింత నొందకుము. తమ్ముడా! విభీషణా! భగవంతుఁ డగుశ్రీరామచం
 ద్రుని మఱుంగుసొచ్చితివి. నీకుఁ దండ్రిమైనను నన్నయైనను గురుఁడైనను వైవమైనను నాతఁడే
 —రామచంద్రా! నే నీకుఁ జెప్పఁదగిన దేదియు లేదు. నీవు గర్వవిరుఁడవు. ఈవిభీషణుఁడు
 నీకు భక్తుఁడు. వీని నెట్లు ప్రోచెదవో. నీతోడిపోరాటంబునంజేసి నేఁడు నాశూరత్వము
 సాగకత గాంచెను.

రాముడు:—దానవేశ్వరా! అట్లు కాదు. త్రిలోకవిజయి వగు నీతోడఁ బోరి జయంబు గనుట నీచేత
 నాశూరత్వము సాగకత గాంచెను. ఇంక నీ కీప్రాపంచికచింతలతోఁ బని యేమి!

రావణుడు:—రామచంద్రా! నీకృపాగుణ మగణ్యము. వేళకు లెన్న జ్ఞప్తి చేసితివి. దీనికైకదా
 యింత చేసితివి. విభీషణా! నన్నింత యెత్తిపట్టుకొనుము. (విభీషణుఁ డట్లు చేచు రావణుఁ
 డంజలిపట్టి ధ్యానలెత్పరుఁ డగుచున్నాఁడు.)

యవనికపడును.

పంచమాంకము.

షష్ఠస్థలకము.

[ప్రదేశము—లంకాపురి కెలుపటి బయలు.]

[శ్రీరామవిభీషణులు ప్రవేశింతురు.]

రాముడు:—విభీషణా! సమరమున మరణించుట శూరసత్వమైనకార్యము. రణమున జచ్చిన
 రాజు శోచ్యుఁడు గాఁడు. అనంతరకర్తవ్యము విచారించుము.

విభీషణుడు:—దేవా! ఈతఁడు సాధుజనగర్హితుఁడు, ధర్మదూరుఁడు. సాధుజనులను మునిజనంబులను నెల్ల వేరల హింసించుచుండినట్టివాఁడు. ఈఘోరకర్మఁడు నాకు భ్రాతృరూపశత్రుఁడు. అఖిలలోకాహితుఁడు. గౌరవానర్హుఁడు. వీనికి నే నపరకర్మంబు లొనర్చుట నాకు సమ్మతంబు గాదు. లోకులు తొలుత నన్ను మూర్ఖుఁ డని నిందించినను నీతనిదౌరాత్మ్య మంతయు విని నన్ను బరమసుకృతి యని మన్నింతురు.

రాముడు:—విభీషణా! నాకుఁ బ్రియమైనది నీకుఁ జేయఁదగినది. నీకు హితము గూర్చునది నాచేత నీ కుపదేశింపఁదగినది. ఈరావణసంస్కారంబు నాకుఁ బ్రియమును నీకు హితమును గలుగఁ జేయునట్టిది. నీ విష్ణు డాడినదుర్గణము లెల్ల నీతనియెడ నున్నను నీతఁడు మహాబలిష్ఠుఁడు. రణశూరుఁడు. మహాత్మ్యుఁడు. సురేంద్రాదిదిక్పాలకులతోడఁ బోరి పరాజయ మన్న నెట్టి దిమో యెఱుంగనివాఁడు. మిత్రమా! స్నేహవిషయమున నీతఁడు నీ కెట్టివాఁడో నాకును నట్టివాఁడే యగును. వైరములు మరణాంతములు కావున నాపలుకులు మన్నించి యీతని యార్చన్వై హికక్రియలు నిర్వహింపుము.

విభీషణుడు:—దేవా! నీయానతి మెయి నడచువాఁడను గదా! నీయిచ్చవొప్పగ నట్లే కావించును.
(నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము.

సప్తమస్థలకము.

[ప్రదేశము—యుద్ధభూమి.]

[శ్రీరామాదులు (తిరస్కరిణి వహించి రంభానలకూబరులు) ప్రవేశించుచున్నారు.]

విభీషణుడు:—(రాజవేషమునఁ బ్రవేశించి) వానరులారా! ఎడ గలుగ నిలిచి జానకీదేవి యెక్కి వచ్చుచున్నరత్నయానమునకుఁ ద్రోవ యిండు. ఒత్తగిలుఁ డొత్తగిలుఁడు. (అని వారల నొత్తగిలఁ జేయుచున్నాఁడు.)

శ్రీరాముడు:—లంకాధిపా! విభీషణా! వానరుల నేల గానిపఱచెదవు. వీరు మాకు స్వజనము సుమా! వారిని జెంతలనే యుండనిమ్ము. అంతియేకాక పరిణయమునందును వ్యసనములందును యజ్ఞమునందును స్వయంవరమునందును యుద్ధమునందును గృచ్ఛ్చిములందును భర్తయె దుటను సలిదర్శనము దూష్యము గాదు. ఈవనిత యుద్ధగత. కృచ్ఛ్చిగత. వ్యసనసంగత. మదభ్యాశగత. కావున జానకి కుండుతెరమఱుగు నెడలించి కొనిరమ్ము. ఎల్లరును జానకినిఁ గందురు గాక. తద్దర్శనంబునందు బోస మింతయు లేదు సుమా.

(విభీషణుఁడు నిష్క్రమించును.)

హనుమంతుడు:—(స్వగతము) ఏమి రామదేవుఁ డిట్లు పలుకుచున్నాఁడు!

సుగ్రీవుడు:—(స్వగతము) రామప్రభున కింతలో భార్యాపేక్ష తల్లెనా యేమి?

లక్ష్మణుడు:—(స్వగతము) అగ్రజానకు సీతాదేవియందుఁ బ్రయ మేమైనఁ గొఱవడెనా?

[విభీషణునితో సీతాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

సీత:—(స్వస్థమైన మేను సంకుచితము చేసి రామునిఁ గాంచి) ఆర్యపుత్రా! (అని నమస్కరించి లేచి మోమునఁ బట మొత్తికొని రోదనముచేసి యించుకవడికి నోదారి) (స్వగతము) నేడు గదా సుదినము. సౌమ్యమూర్తి రామమూర్తి దర్శనము లభించినది.

శ్రీరాముడు:—జానకీ! యుద్ధభూమిని శత్రువును దెగటార్చి నిన్నుఁ జెఱ విడిపించి నాపౌరుషము చెల్లించితిని. నాచిత్తమున నాఁటియుండినవైరికృతావమానమును విషాదమును బో నడంచి యెంతయును గృతార్థుడ నైతిని సుమా.

కం. పౌరుషము తెలియ నయ్యెను
సారసముఖ నాదుశ్రమము శ సఫలతఁ గాంచెం
దీటిచితి నాదుపూనికి
ధారిణిలో నేను బరమధన్యుడ నైతికె.

వనితా! ఏను జెంత లేనపుడు చలచిత్తుఁ డగు నీరావణుడు నిన్ను మ్రుచ్చిలించి కొనితెచ్చెను. నాపౌరుషశక్తిచే వానిని జయించి పైవకృత్యమగు దీనిని గెలిచితిని. ముల్లోకములను జేరు గాంచితిని. జనకపుత్రీ,

సీ. మానుమంతు నబ్ధిలంఘన శ మాది యగుపరి
శ్రమ మెల్ల నేడె పో శ సఫలమయ్యె
వానర సైన్యసంఘానాదిసుగ్రీవ
కార్యముల్ నేడె పో గణన కెక్కె
శరణుఁ జొచ్చినవిభీషణునిసామ్రాజ్యంపుఁ
గోర్కియు నేడె పో శ కూడ నయ్యె
భూరిశౌర్యంబునఁ శ బోరినతరుచర
బృందము నేడె పో శ వినుతి కెక్కె

తే. గీ. లక్ష్మణా సమశౌర్యంబులలి వహించె
సస్మదీయవిక్రమము నుశసార్థమయ్యె
భువనకంటకుఁ డైన యీశపాలసుదిండి
కదనమున నేడు కూలినశకారణమున.

కాంతా! ఇంట్లో యీశ్రమ మెల్ల నీకై కా దని లెస్సగ నెఱుంగుము.

మ. తనచేపట్టినయింతి మ్రుచ్చిలినయారదైత్యాధముఁ గెల్వ నో
పనివాఁ డీతఁ డటంచు లోకులు ననుం శ బల్రీతులం బల్క నీ

కనినో మత్స్రబలారినిం దునిమి శౌర్యం బెక్కఁగాఁ జేసితిన్
వనితా నీకయి కాదు నమ్ము మిది డెందంబందుఁ బూర్ణంబుగన్.

తే. గీ. అతివ నీతోడ మాకుఁ గాశ్రయంబు లేదు
సక్తి లేదు నీపై ననురక్తి లేదు
వల్కు లేటికి నే నొల్లఁ గ బడఁతి నిన్ను
నగుమూ యిచ్చవచ్చినయట్లు లెల్ల.

జనక పుత్రీ! ఆత్మపోషణార్థము పుత్రతుల్య లగుభరతలక్ష్మణసుగ్రీవవిభీషణులలో నీయిచ్చ
వచ్చినవానిఁ జేపట్టుము.

సీత:—(ఆపాదమస్తకము వడఁచుచున్నది.)

శ్రీరాముడు:—

మదనుఁడు దుర్నివాసుఁడు సుగమా మఱి నీమహానీయరూపసం
పద యది యద్వితీయము శ్రీమహారహితుం డలపక్ష్పింకంతుఁడున్
సుదతులసిగ్గులన్ బలిమిఁ గ జూఱల నాడెడుదోషకారి యి
ట్లాదవుటఁ జేసి యే నెటులగయెప్పుడు నైకొన నిన్ను జానకీ.

సీత:—(స్వగతము.)

క, మన్నన సేయు నటంచును

సన్నతగతి లాలనంబు గ నలిపెడు నం చే

నెన్నితని గాని రాముం

డెన్నఁడు నిట్లాడు నంచు గ నే నెంచితినే.

అక్కటా! నేఁడు నాపాడుచెవుల నేమి వినుచున్నదానను. భవనకంటకుం డగురావణుని
మరణంబుతో నాయాపద లన్నియుఁ దీఱె ననుకొంటినే. నాహృదయేశ్వరుఁడు దుష్టకాంతల
ప్రచారము లారసి స్త్రీజాతి యెల్ల నట్టిదే యని నన్ను నో నాడుచున్నాఁడు. (ప్రకాశము)
మనోనాయకా! న న్నేటి కిట్లు వివరానికరినవాక్యము లాడెదవు. ఇట్టిమాటలు నీ వనుటకును
నే వినుటకును ననర్హములు సుమా! ఏను నీ వెన్నినట్టిగుర్జితమ గాఁజాలను. వీడుము. నీకు
నాయండుఁ గలిగినయాశంక వీడుము—దేవా! చిరకాలముగ నొక్కచోట మెలఁగితిమి. ఒక్క
టిగ వసియించితిమి. ఒక్కటిగ ముప్పటలాడుకొనుచుంటిమి. ఒక్కటిగ నాటలాడుకొను
చుంటిమి. అక్కటా! ఇట్లయ్యెను నామనోభావం బెఱుంగవైతివే. హా! నీ విట్లాడుటకతన
నేను హత నయితిని. ఇంతటియనుమానము నాయండుఁ బొడమియుండిన నాఁటికినాఁడే యే
ల నన్ను విఁజ్ఞింపవైతివి? నాకుశల మారసి రఘుని హనుమంతు నేల పనిచితివి? అప్పటి
నాయెల్ల వృత్తాంతమును నతం డెఱిగియున్నవాఁడు. నీకు నావలనియెల్లమి యెఱింగియుం
డిన నే నప్పుడే ప్రాణత్యాగము నేసికొనియుండును గదా. ఇంతకాలమును నీవియోగబాధ
నాకు లేకుండియుండును గదా. నీకును బ్రాణసంశయకరం బైన యీవ్యర్థయుద్ధశ్రమ ముండి

యుండను గదా. నీసఖులై నసుగ్రీవాదులకు సయితము నీవ్యక్తశ్రేణుము గలిగియుండనుగదా. అక్కటా! నీవు కేవల స్త్రీత్వమే పురస్కరించుకొని క్రోధము ప్రకటించితివి గాని నాశీలము పరికింపవైతివి. భూగర్భంబుననుండి యేను బుట్టుటయును బాల్యముననుండి యెసక మెసంగిన నాచరిత్రమును విచారింపవైతివి. నాశీలమును, నీయెడఁ గలభక్తియు సర్వమును వెనుకకుఁ ద్రోచితివి. క్రోధము నొక్కటి నే పాటించితివి — అక్కటా! ప్రాణనాగుండ వగు నీవే నన్నిట్లు తెరపునేనిన నిప్పుడు న న్నైవ్యరు తేర్చువారు, నావెత పోకార్చువారు, నాకుఁ దుష్టి చేకూర్చువారు. (అని పరిక్రమించి లక్ష్మణునిఁజూచి) అన్నా! లక్ష్మణా! ప్రాణవిభునిచేత మిథ్యాపవాదము నొందిన నే నొక జీవంప నేర్తునా! ఈవ్యసనమున కే మంగు? నాకుంగు దీర్పుట కేది మంగు? కేర్చుము. నాకుఁ గా నొకచిలిఁ గూర్చుము. ఏ నిప్పుడే యెల్లరయెగుట నాయెడఁ బ్రీతి నొందక నన్ను విడనాడినభర్తయెగుటఁ బ్రమాణాన్త మైనదీ స్తపావకజ్వాలలఁ జూచి శంకాదుఃఖిత మగు మత్కళేబరము పవిత్రీకరింతుఁగాక.

(లక్ష్మణుఁ డన్నమొగము చూచును. రాముఁ డంగీకారము సూచించును.)

లక్ష్మణుడు:—(చింతించి) వానరపీఠులారా! దూతల్లి యభిష్టుము. నెఱవేర్చుడు (వానరులు హా! యని దీనమనంబులతో నట్లు చేయుదురు. లక్ష్మణుఁడు వెళ్లించును.)

సీత:—(రామునకుఁ బ్రదక్షిణము నేసి నమస్కరించి యగ్నిని సమీపించి ప్రదక్షిణనమస్కారములు నేసి యంజలి సోడించి)

ఉ. మానసమం దనాతరము శ మారఘురాము స్మరింతు నేని నా
దై నచరిత్ర మేయఘము శ నంటక దీప్తి వహించునేని వా
జ్ఞానసకాయక ర్తములఁ శ గాంతునియిచ్చఁ జరింతు నేని స
మూనముతోడ రక్షణము శ మా కొనరింపుము హవ్యవాహనా.

(అని యగ్ని నుఱుకును. వానరు లెల్లరు హాహానినాదము లొనర్తురు. అప్పు డాకస మునుండి యింద్రయమవగుణధనములు, విధిశంకరులు పృథ్వీ కవతరింతురు.

రాముఁ డెల్లరకు నమస్కరించును.)

బ్రహ్మ:—నిలువరింపుము. నిలువరింపుము. (జానకీదేవిని పరిక్రమించి చిలివంకఁ జూచి హా యని రామునివంకకుఁ దిరిగి) శ్రీరామచంద్రా! సర్వవ్యాపిని త్రిలోకైకరక్షాపరుండవు ను సర్వలోక జనకుండవు ను శ్రీమన్నారాయణుండవు ను నగు నీవే ప్రాకృతునిభంగి నిట్లాచరించిన నే మనఁ గలవాఁడను. రావణవధంబుతోడ భువనత్త్రయము చేకూరె. శేషించినకార్యములును దీర్చి స్వస్థానమునకు వేంచేయు నాదిదేవుండవు. వారే చూడుము శంకరసురేంద్రాదినిలింపులు నిన్నుఁ గొలువవచ్చినారు.

శ్రీరాముడు:—(పునఃప్రణామములు నేయును.)

(చిత్తముండి యగ్ని హోత్రుఁడు సీతను రామున కర్పించును.)

అగ్ని:—రామచంద్రా! ఈజానకీదేవి సాధ్వీమతల్లి. మనోవాక్కాయకర్మముల నిన్నుఁ దక్క లాలి వాని నెన్నఁడు నెన్ననిది. రావణునిసామదానభేదదండంబుల కెంతయుఁ దరలనిది. రాక్షసాం

గ నలతర్జనభర్జనోత్తలకు బెగడనిది. నావచనము పాటించి ప్రవిమలచిత్తయుఁ బుష్కరాధ్వయు నగు నీజానకీదేవిని బరిగ్రహింపుము.

బ్రహ్మగులు:—రామచంద్రా! ఈనైశ్వానరునిచననములు మన్నింపుము.

శ్రీరాముడు:—సర్వగీర్వాణులారా! జానకి పవిత్రచరిత్ర యని యెఱింగినవాడ నయ్యన నోధన చేయకయే స్త్రీలోలుండై రాముఁడు పరునియింట నుండిన తనపడఁదీని మరలఁ జేకొనియె నని లోకులు నన్ను ధిక్కరింతు రని యెంచి జానకి పవిత్రచరిత్ర యని వెల్లడింప నిష్పఱింప చేసితిని. లోకులను భవాదృశలోకపాలకులును నెల్లరు విలోకించుచుండ నీసాహృదయేశ్వరి తనశుచిత్వము తెల్లముచేసికొనెను. ఇన్ద్ర హుతాశనునివాక్యంబుల నాయిత్యాలిని బ్రతిగ్రహించు చున్నాఁడను.—దేవీ, మన్నింపుము. (పరిగ్రహించును.)

శంకరుడు:—రామచంద్రా! ఇప్పుడు మా కంఠాఱును గంతోష మయ్యె. నీ వింక నయోధ్య కరిగి రాజ్యము గొని యేలుచు వంశకరు లగుపుత్రులను బడసి యశ్వమేధయాగము నేని యప్రమేయకీర్తి గడించి స్వస్థానంబునకు వేంచేయుగవు గాక.

(అప్పు డాశస్రమునుండి విమానమున దశరథుఁడు దిగుచున్నాఁడు.)

శంకరుడు:—రామచంద్రా! అదే సురలోకమునుండి మీయయ్య దశరథాధీశ్వరుండు విమానాయాధుఁడై నిన్ను సంభావించఁ జనువెంచినవాఁడు. ఈరాజమార్తండునకు భక్తి యొనర్చుము. (అని చూపును. సీతారామలక్ష్మణులు నమస్కరింతురు.)

దశరథుడు:—వత్సలారా! లెండు (అని లేవఁదీసి రామలక్ష్మణుల నాలింగనమునేసికొని) వత్సా! రామచంద్రా,

తే. గీ. నిన్ను వీడుట స్వర్గంబునర్జరపతి

మైత్రి యును దేవమానిసశ్చానములును

నెలమి గొలుపక యున్నవి శ హృదయమునకు

నిజము పల్కితి నందనా ? నిజము నిజము.

తనయా! నాఁడు నీకై నే నెన్నినపట్టాభిషేకకార్యమునకు దశకంఠవధము కారణముగ దేవతలచేత విఘ్నము ఘటించబడె నని యిప్పు డెఱింగితిని. ఆరణ్యమునుండి మరలి పురిఁ జేరి పట్టాభిషిక్తుడవయిన నిన్నుఁ గాంచి కౌసల్య ధన్య యగు. ఫలిలోనివార లెల్లరు నీపట్టాభిషేకమునఁ గడుంగడు సుహృదంగఁ గలరు. తండ్రీ! సీతాలక్ష్మణసహితుండ వైన నీచేతఁ బగు నాల్గవత్సరములు పరిమితి వహించినయరణ్యవాసము చక్కగ నెఱవఁబడియె. నీప్రతిజ్ఞ చెల్లె. పితృవాక్యపరిపాలనంబున నాకు ధన్యత చేకూర్చితివి. రావణవధ మొనర్చి సురహిత మొనర్చితివి. ఇంక నయోధ్య కరిగి సామ్రాజ్యము గొని యనుజగహితంబుగ దీర్ఘాయుష్కంతుండవై సుఖింపుము.

శ్రీరాముడు:—(అంజలి పట్టి) మహాత్మా! నీకు నాయంగుగల వాత్సల్యము భరతునియందును బ్రకటింపఁ జేయుము. తొల్లి మాయమ్మ యగు కైకేయాదేవితోడ సపుత్ర వైన నిన్నుఁ బరిత్య

జింతు నని కోపమున నాడిన యాహూరశాపాక్షు లమృహాదేవిని జెందకుండ ననుగ్రహింపుము. నిన్నుఁ బ్రార్థించువాఁడ.

దశరథుఁడు:—తండ్రీ! అట్లే యగుఁ గాత. నీయిచ్చ యెట్లొ యట్లు చేయుచువు గాక—వత్సా! లక్ష్మణా! మీయన్న యగు రామచంద్రుని సతిభక్తిమయి నేవించితివి. కావున నాకు సంతోషమును నీకు ధర్మఫలమును బరమయశమును సంప్రాప్తము లయ్యె. కంటివి కదా! యింద్రాదిదిక్పతు లెట్లు రామభక్తు నుటలొనర్చిరో! ఎల్లవేళల నేవ నేసి యుచితభంగి నడచుకొనుచు నీయెడ నితనిఁ బ్రసన్నునిఁ గావించుకొనుచుండుము. నీవు నీయన్నను వనంబుల కనుగమించువేళ నీతల్లి “రాముడే దశరథుఁ డనియు, నీత మాయమృ యనియు నడచి యయోధ్య యనియు నెంచికొని సుఖాత్ముండవు గ” మ్మని యాడిన పల్కు లింత స్మరింపుము. నిక్కముగఁ బక్షివాహనారూఢుఁ డగు నమృహావిష్ణుడే రాముఁడు. అట్టియాతనియెడ భక్తి చేసి నీయశము బగముల నింపుము—జనకనందన!

తే. అంబ లోకాపవాదభక్తయంబునకును

దలరి రాముఁడు నిన్నుఁ బూత్రగ నొనర్చు

బూని కనీసోక్తు లాడెనుగొని మదిని

నేఱువిధమైన యట్లు భావింపఁ బోకు.

రామున కన్నివెంటలను ననుకూలవై యామహాత్ముని భక్తితో భజించి చిరయశం బుపార్జింపుము. తనయులారా! నే నింక నామంత్రణఁబు గొందును.

(నీతారామలక్ష్మణులు నమస్కరించుచుండ విమాన మెక్కి నిష్క్రమించును)

ఇంద్రుఁడు:—రామచంద్రా! రావణవధం నొనరించి మా కల్లరకు నిండురుసంతోషము చేహార్చి లిపి వలసిన వర మడుగు నిచ్చెద.

రాముఁడు:—అమరేంద్రా! నీకు నాయెడ చదు గలదేని నాకై యాంఛ బిడ్డల బాని నాతోడియే కార్థలై లెగువ మెయి నరుదెంచి యీమహారణాంగణమునఁ బగఱకు వెన్నక వారిచే నిహతులై నవానరు లెవ్వ రెవ్వరు గలగో వాగెల్లరు యుద్ధయాత్ర వెడలిననాటిభుజవిక్రమములును దేజములును ధైర్యములును బలములును గలిగి విశల్యలై తనరున ట్లనుగ్రహింపుము. ఈశ్వరవాసనోత్తములు వసింపువనము లెల్ల సంతతముఁ గందమూలఫలాగులతో నొలయునట్లు ప్రసాదింతువు గాక.

ఇంద్రుఁడు:—మహాత్మా! త్రిలోకకంటకుం డగు దశకంఠునిఁ బరమార్చి లోకమునకు హితము గూర్చి యధోగోస్త్యులన మోచిరించి ధర్మసంస్థాపనమును భక్తపోషణమును వ్రతములుగాఁ బూని యొనర్చుచు విశ్వజనీనచరిత్రుండవై యుగంబు నీతిరక దీర్ఘబ్రతుకంటె నాగంబు గరమార్గ మొందుండునే! నీవారినయట్లు యగుఁగాక.—అవే మాడుము నెదిరినయంగము లన్నియు నలంతితునియలఁ గాహరి యత్తునట్లు మొండెముల నతికొని పశివంబులై నబలంబులై నవేదంబులై నీవానరబలములు మురియుచు నెట్లు లేచుచున్నవో. నిద్రనుండి యిప్పుడే మేల్కొని నట్లు తోచుఁ గదా.

శ్రీరాముడు:—(చూచి) నిర్జరేంద్రా! నిన్న రథ మంపి విజయము గల్గించి నేడు వానరవీరుల బ్రదికించినాకు మిగుల నుపకరించి న న్నానందవార్ధి ముంచితీవి. నీయాదర మగణ్యము! (వానరులు సింహనాద మొనర్తురు. శ్రీరాముడు నమస్కరించుచుండ దేవత లదృశ్యులగుదురు.)

(యవనిక పడును.)

పంచమాంకము.

అష్టమస్థలకము.

[ప్రదేశము—ఆకాశపథము.]

[అగస్త్యుడు, రంభానలకూబరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రంభ:—యక్షరాజనందనా! రామచంద్రుల డెంతటిపరాక్రమవంతుడు! నాకని దీర రావణహతకుని జంపి నా కెంతయు హితముఁ గూర్చినాడు.

అగస్త్యుడు:—బేలా! ప్రపంచ మంతయు నీకై యే యేర్పడిన క్లౌంచుచున్నదానవు. శ్రీరామచంద్రుఁడు శ్రీమన్నారాయణుఁడు. ఆపరమపురుషుఁడు లోకహితమ గూర్చుటకై ధర్మమునకు గ్లాని గలిగినపు డెల్ల నాధర్మము నెలకొల్పుటకై యవతరించుచుండువాఁడు. శిష్టసేవన మాచరించుచుండిన దుష్టాత్ముని రావణుని సంహరించి సర్వలోకహితము చేకూర్చినవాఁడు. ఆపరమపురుషునకు సర్వప్రాణులు నొక్క రూప. ఇప్పు డీతని కార్యము సుధర్మాధ్యక్షుం డగు నింద్రుఁడు మున్నగు దేవవర్గమునకును సుధర్మాసక్తులగు మునిలోకంబునకును సర్వజగత్సంతానమునకును మిక్కిలి యు మేలు చేకూర్చినది. ఆ పురుషుఁ డెల్లప్పుడును ధర్మకర్త యు ధర్మభర్తయు ధర్మభోక్త యు నైనట్టివాఁడు. ఆధర్మమయుని యీధర్మసంస్థాపనకార్యము మహేంద్రుఁడు తనకు నిండారినసంతోషము కలిగింపఁగా నెంతయు నుత్సాహంబున నుత్సవము నేయఁబోయి యున్నాఁడు. ఈసమయము సర్వలోకములకు నుత్సాహము గూర్చినట్టిది. పొమ్ము పొమ్ము. అమరావతి కేగి యందలి యీశ్రీరామవిజయమహోత్సవమునఁ బాల్గొని నీ గాంధర్వవిద్య సఫలీకరింపఁ జేసికొనుము.

రంభ:—మహాత్మా! నీహితోపదేశమున నాయజ్ఞానము మానెను. భగవదాజ్ఞానుసారము మహేంద్రులొలుపున కిదే పోవుదానను.

అగస్త్యుడు:—పొమ్ము నలకూబరా! ఈసర్వదేవోత్సవమున నీవును నవాహ్లానగోచరం బగు నానంద మనుభవింపఁబొమ్ము.

నలకూబరుడు:—మహాత్మా! అట్లే యూహించెదను.

అగస్త్యుడు:—మీ రింక బొండు. వసిష్ఠాదిమహర్షులతోడ నేను శ్రీరామపట్టాభిషేకమహోత్సవము జూచి యానందింప నయోధ్య కేగెదను. ఆపరమపురుషుడు లోకమున కెల్ల నాదర్శ ప్రాయుడు గాఁడా. లోకమున నిట్లు లీలామానుషవేషము గొని ధర్మచార్గముగఁ దాను మెలంగుచు లోకము నట్ల నడపించుచు జగన్నాటకమునకు మాత్రధారుడైనవాడు. ఇంక మన మెల్ల బోవుదము.

(రంభాసలకూబరు లమరావతిమార్గమునను, నగస్త్యుడయోధ్యా పురము మార్గమునను నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము.

సవమస్థలకము.

[ప్రదేశము—నందిగ్రామము.]

[భరతుడు శత్రుఘ్నుడు వసిష్ఠాదిమునులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

శత్రుఘ్నుడు:—అన్నా! ఊర కేల యిట్లు పట్టుపట్టెదవు? ఇంచుకంత యౌషిక పట్టుము. నేడు గాఠన్న రేపైన రామచంద్రులు తప్పక రాఁగలరు.

భరతుడు:—శత్రుఘ్నా! నన్నాఁగకు.

గీ. కడచె బదునాలుగేడుల ర గడువు నిన్న
తోడనే రామదేవుడు ర తోఁపడయ్యె
నన్న లేకున్నజీవనం ర బున్నె నాకు
నగ్గి జొచ్చెనఁ దమ్ముడౌ ర యాఁగవలదు.

చిత్రకూటగిరిని బాగుకలిచ్చినవాడే యీపరునాగ్నేండులపరిమితి తీరినమఱునటిదినమే నేను దప్పకవచ్చువాడ నని శ్రీరాముడు నాతోడ శిష్యయుండె. ఏ నప్పుడు పరిమితి గడచిన మఱునాఁ డాతడు తోఁపకున్న నగ్గి జొచ్చువాడ నని చెప్పియుంటిని. నీవును నెఱుంగు గువు గదా. ఇంక నన్నాఁగకును. (ఆగ్నిచెంతకు వచ్చి యంజలిసేసి)

ఆ. వె. రామదేవుఁ డింకను ర రాఁ డయ్యె వీటికి
నడవులందు నుండు ర గడువు దీరె
నతని వీడి యిలను ర నక్కిటా మన నోప
నావరింపు నన్ను ర నగ్ని హోత్ర.

(అని యగ్నికి మూడుమారులు స్రవక్షీణము చేయును.)

హనుమంతుడు:—(తెరలో నుండి) ఆఁగుము భరతా! ఆఁగుము. (అని ప్రవేశించి భరతునికేలు పట్టుకొని) వచ్చినాడు-వచ్చినాడు రామదేవుడు.

భరతుడు:—(నలుదెసలఁ జూచి)హనుమంతా! ఊరక నన్నేటి కాఁగెదవు. ఏడీ ప నరామదేవుడు?

హనుమంతుడు:—దశకంఠునిఁ గునుమాడి విభీషణుని లంకలో నభిషేకించి యానందమునఁ దమ్ముడు ను సలియుఁ దన్నుఁ గొల్పుచుండ సుగ్రీవవిభీషణులు నిజస్థానములతోఁ బరి

వేష్టించి కొలిచియుండఁ గుచేరపుష్పకమ్మన సుఖాసీనుడై యిక్కడకు వచ్చువాఁడు భరద్వాజమునీశ్వరుపంపున నాతనియాలిధేనుసత్కారంబు గొన శ్రీరామదేవుఁ డించుకంత నిలిచినాఁడు. నీ విట్టియవగడ మొనరింతు వని శంకించి యాదేవుఁడు నిన్నుఁ దేర్ప మున్ను నన్నుఁ బంపె. (తెరలో విమానఘోషము.) వాగె చూడుము రామాదులు వచ్చుచున్నారు.

(పుష్పకమునుండి రామాదులు దిగుచున్నారు. ఎల్లవారును వెఱిగింది

చూచున్నారు. భరతశత్రుఘ్నులు సమస్కరించుచున్నారు.)

శ్రీరాముఁడు:—(వారిని గుచ్చి యెత్తి) తమ్ములారా! (అని యాలింగనమునేసి కన్నీరు విడుచును. భరతాదులును గన్నీరు విడుతురు. రామాదులు వస్తిధారులకు సమస్కరింతురు.)

హనుమంతుఁడు:—దేవా! నే నించుక తప్పచుండినఁ గార్యము దప్పచుండెను. నేను దేవరయాన లిని శృంగిబేరపురమున నివాదనాయకుఁ డగు గుహునితోఁ దమరాక యెఱింగించి యీయెడకు వచ్చునంతకు భరతకుమారుఁడు వహ్నిఁ జొచ్చుచుండెను.

భరతుఁడు:—ఇచ్చురుత్కూమారుఁడు నన్ను దప్పించెను.

శ్రీరాముఁడు:—అబ్బాబ మైనది సుమా హనుమంతునికరుణ మనయెడల. నాఁడు లక్ష్మణుని, నేఁడు నిన్ను రక్షించి మనవంశమునే నిలువఁబెట్టినవాఁడు.

హనుమంతుఁడు:—దేవా! నీభటుఁడ నగు న న్నేల యిట్లగ్గించెదవు. భవప్రమేయకరుణావిశేష మునఁ గాక మర్కటమాత్రుఁడ నగు నేఁ జేసిన దేమి కలగు.

(గుహుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

గుహుఁడు:—(ఎల్లరకు సమస్కరించి) రామదేవా! నేఁడు మిమ్మెల్లరఁ గాంచుటచే నే ధన్యుఁడను

శ్రీరాముఁడు:—(కొంగిలించుకొని) నివాదనాయకా! కుశలమా నీకు ను నిబండుగులకును.

గుహుఁడు:—దేవా! భవదాశీర్వాదనంబున నెల్లరకుఁ గుశలము.

భరతుఁడు:—నివాదనాయకా! నా దొక్కమనవి గలదు. నీ విక్కడనే యుండి రామదేవునిపట్టా భిషేకమహోత్సవము నిర్వహించి మా కానందము గల్గింపవలయు నని నాప్రార్థన.

గుహుఁడు:—భరతరాజకుమారా! ఇంతకంటెఁ గావలసిన దేమి గలదు. అవశ్య మట్టలే కానిమ్ము.

భరతుఁడు:—అన్నా! ఏవీ! భవచ్చరణము లిటుచాఁపుము. (అని కాశులకుఁబాడుకలుదొడిగి) దేవా ఇదె నీరాజ్యము. వీరసేవజలు. ఇంక నాభారము తీరెను. (అనిసమస్కరించును.)

వసిష్ఠుఁడు:—సాధు! భరతా! సాధు!—రామచంద్రా! భరతునిప్రార్థన మంగీకరింపుము.

శ్రీరాముఁడు:—సంఘమోద్రా! మీయందఱవచనముల శిరసా వహించువాఁడను

సుగ్రీవుఁడు:—హనుమంతా! నీపరిపరలతోడ నేగి నాల్గుండ్రములజలములఁ గొనితెచ్చు. శ్రీరామ చంద్రున కభిషేకింపవలయును. (హనుమదాదులు నిష్క్రమింతురు.)

వసిష్ఠుఁడు:—ఇంక మన మహాగృహ కేగుదము రండు.

సుమంత్రుఁడు:—ఆయుష్షంతుఁడా! నా కొక్కవర మీవలయు ననుగ్రహింపుము.

శ్రీరాముఁడు:—సుమంత్రా! నీ విట్లు వేడవలయు నే. అడుగుము.

సుమంత్రుడు:—నాఁడు నిన్నుఁ దే రెక్కించుకొనివచ్చి యడవుల విడిచితి నని న న్నెల్ల పౌరులు దూఱిరి. నా కాదూలు తప్పనట్లు న న్నెల్లరు మెచ్చునట్లాయు ఘతుఁ డిప్పుడు నే సార థ్యము చేయ రాజరథము నాగోహించి పురప్రవేశము చేయ వేఁడెదను.

శ్రీరాముడు:—నీయచ్చమెయిఁ గానిన్లు. (అందలు నిష్క్రమింతురు.)

పం చ మాం క ము.

ద శ మ స్థ ల క ము.

[ప్రదేశము-అయోధ్య, పట్టాభిషేకమండపము]

[శ్రీరాముడు భార్యతో సింహాసనాసీనుడై యుండ వసిస్తుండు కిరీటమును జేతులఁ గొని నిలిచియుండ భరతాదిసోదరబృందము కొలిచియుండ సుగ్రీవవిభీషణాది మిత్రబృందమును బరివారంబును నేవించుచుండ మహాత్మ్యన సందర్శనాగత ముని రాడ్బృందము యథోచితవ్యాపారముల నుండఁ దెరయై త్తఁబడను.]

వసిష్ఠుడు:—నడన్యులారా! మీరెల్లరుసంపూర్ణ మనోభీష్టంబుల మయిని వహింపాక్షికిమిత్రీకృత సుగ్రీవుండును మహాసభావుండును లంకాసామ్రాజ్యప్రదానపరిపూరితమనోరథవిభీషణుండును సాధులొక తోషణుండును దృకంతముఖదివిష్ణద్వివృత్తాంతవిలుంతనపరితోషితవిజేంద్రుం డును ధర్మాచరణనిష్ఠుండును రవిమలకలశవారానిధిపూర్ణిమాచంద్రుండును శరణాగత పరిత్రాణైకయశోరుండుండును నగు శ్రీరామచంద్రునిపట్టాభిషేకంబునకు ననుమతించిన వారలే కదా!

అందఱు:—సమ్మతించినవారము. సంపూర్ణంబుగ సమ్మతించినవారము.

వసిష్ఠుడు:—ఏరత్నశోభితకిరీటరాజము బ్రహ్మనిర్మితమో యేదివ్యకిరీటశ్రేష్ఠము మనువు మొదలుగఁ దదవ్వయగంధివరాజన్యలయు త్తమాంగంబులఁ గ్రమంబున రాజ్యాభిషేకములఁ గాంచి మించెనో యాయీ కిరీటవతంసము శ్రీరామచంద్రునియు త్తమాంగ మలంకరించుఁ గాక. (అని శ్రీరామంద్రునిశిరంబునఁ గిరీట మిడి యభిషేకించును. వసిష్ఠనియమితు లగు మునులా గొందఱును శ్రీరామునిగలశోదకంబులతోనభిషేకింతురు. సభాస్థారులు జయజయనాదములు సలుపుదురు. అప్పుడుదివమునుండి సీతారాములపైఁ బుష్పవృష్టిగరియును.

(శ్రీరామచంద్రసార్వభౌమ! విజయూ ధవ! ద్విజయూ ధవ! యని యాక సమునుండి ధ్వని విసవగును.)

వసిష్ఠుడు:—దేహా! దేవతలజయనాదము.

(అప్పుడు సభాస్థారు లెల్లరు నెఱుంగఁది చూచుచుండఁ బై నుండి యొక్క దివ్య ముక్తాహారము క్రిందికి దిగి శ్రీరామచంద్రునికంత మలంకరించుచున్నది. బోరస గాలి వీచిన శబ్దము నగుచున్నది.)

అందఱు:—ఏ మీయద్భుతము! ఎవ్వరును గానరారు. ఇది యెట్లు వచ్చెను!

వసిష్ఠుడు:—రామభద్రదా!—దేవా!

శ్రీరాముడు:—బ్రహ్మ పుంగవా! మీ రట్లు పిలుచుటచే నాకు సంతోషము. నాకు దశరథరాజేం గ్రుండును మీరును నొక్కరూప

హనుమంతుడు:—ఓహో రామదేవునివినియగాంభీర్యము!

వసిష్ఠుడు:—రాజేంద్రా! బృందారకులు నీయంగు భక్తితత్పరహృదయులైన యెల్లరకుఁ జెలిపి కృతజ్ఞుల నూచించుచు వాయుదేవుఁ డీ దివ్యముక్తాహారముచే నీకంఠ మలంకరింపించి యున్నాడు. దీనిచేత నిస్తులతేజోభిరాముడవైతివి.

అందఱు:—ఎంత వింత! (అని యాశ్చర్యము చూపుచున్నారు.)

వసిష్ఠుడు:—(అత్తులలు కొని యాశీర్వాదమంత్రము చదివి)

గీ. భూరిసారప్రసవలయి ర పౌల్పు నిర్వృ
రకును సదృశక్షమలకును ర రమణ మెరయ
ధారణీజాతకును భూత ర ధారిణికిని
జెలువుఁ డగుచును జిరము వ ర ర్థిలగదయ్యె.

(అని యత్తులలు చల్లును.)

శ్రీరాముడు:—విప్రాశీర్వాదము శిరస్సున వహించితిని. —లక్ష్మణా! నీవు యావరాజ్యపదమున నిలువ వలయుఁ జూమా.

లక్ష్మణుడు:—దేవా!పిన్నవాడ నీభారము వహింపఁజాలను. నే నెల్లప్పుడు నీకు దానపదమున నుండుటే నాకు సన్నితముగాని ప్రభుపదము వలగు. దయమై నీబంటు నగు న న్నేలుము.

శ్రీరాముడు:—లక్ష్మణా! నీబుద్ధి కెంతయు మెచ్చితిని. భరతా! నీవు తప్పక యావరాజ్యపదము స్వీకరింపవలయును.

భరతుడు:—ప్రభునియిచ్చవచ్చినట్లే యగుఁ గాక.

వసిష్ఠుడు:—(భరతు నభిషేకించును.) రామంద్రా! ఇంక నీ కేమి కావలయును.

శ్రీరాముడు:—ఎల్లయిచ్చలు కొనసాగె. ఇంక నేమి వలయు. అయిన నిట్లగుఁ గాక.

భ ర తి వా క్య ము.

కం. మే లగుతఁ బ్రజల కెప్పుడు

మే లగుతం బ్రభువులకును ర మేలగుతను వి

ప్రాలికి నాలకు నెప్పుడు

మే లగుతఁ లోకములకు మే ర లగుఁ గాతఁ

వసిష్ఠుడు:—తథాస్తు. శాంతిరస్తు.

(యవనిక పడును.)

(శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకము సర్వము సంపూర్ణము.)

త ప్ప పు ల ప ట్టి క.

తప్ప	ఒప్పు	పుట.	బంతి.
జల్లి,	జల్లి	1	12
కుశీలవా,	కుశీలవా!	...	13
శ్రీమనోరమణున,	శ్రీమనోరమణున	2	1
దెచ్చినవాఁడు	దెచ్చినవాఁడు.	3	29
మామొడ్డల్ల దవదివలగు	మామొడ్డల్ల దవదివలగు	5	5
శిరసావహించి	శిరస్సులవహించి	...	11
క్రోతి	క్రోతి	8	5
ఏఁడే! నానాఘండు	ఏఁడేనానా ఘండు.	...	23
భోగంబులుం;	భోగంబులుం	9	23
జింతింతు; వేమంగు నే;	జింతింతు వేమంగు నే	...	24
పన్నాగము	పన్నికము	11	19
ను సింహసంహననుండు	ను సింహసంహననుండు	13	24
మాల్యవంతుఁడు, మొదలగు	మాల్యవంతునితోను, మంత్రులతోను	14	10
మంత్రులతోను		...	11
సంబధిపడని	సంబంధపడని	...	25
నామం	నామం	17	14
హైహయఁడేఁచిన	హైహయఁడేఁచి	20	14
స్థైర్య	స్థైర్య	...	16
సేయ	సేయ	22	2
జయముఁ	జయము.	...	24
సుగ్రీవునిఁ	సుగ్రీవుని	23	22
వచ్చుచున్నారు.	వచ్చుచున్నారు	25	25
వలసెనె,	వలసెనె	27	30
చేయుదురు!	చేయుదురు	30	27
రావణుఁడు తిరస్కరిణి వహించును.	రావణుఁడు, తిరస్కరిణివహించిన	32	3
బడెనో	బడెనో.	34	17
నారాముఁడు	నారాముఁడు.	36	13
సితమృఁడు	తమృఁడు.	37	12
నిలిపిన	నిలిపిన	...	20
కొరుగు	కొదివు	...	23
నీమదికిఁ	నీమదికే	...	31
యేగితి	నేగితి.	38	15
చరింతము	యాచరింతము.	...	29

తపస్వ	ఓపస్వ	పుట.	బంతి.
హనుమందుది	హనుమంతుని	39	25
పరమేష్ఠి	పరమేష్ఠి	...	27
వైచెను.	వైచును.	40	8
ఇష్టలుగాకి	ఇష్టలుగాకి	...	17
పెట్టనట్టి	పెట్టనట్టి	...	19
యిష్ట	ఇష్ట	...	20
చేసి	జేసి	...	22
వానిముక్కును	వానిముక్కును	41	6
నేవెనువెంట	నీవెనువెంట	44	3
మూగి	మూగి	...	10
ప్రాసము	ప్రార్థనము.	45	1
యిట్లుపట్టిన	యిట్లుపట్టుపట్టిన	...	3
నేగి	నేగి	...	7
యెసఁగెడు	యెసఁగెడు	...	18
రక్కసపుమాఁకల	రక్కసమాఁకల	46	16
ధైర్యోత్సాహంబులు	ధైర్యోత్సాహంబులు	...	18
పుత్రుఁడగు	సురపుత్రుఁడగు	54	16
నాఁడునా?	నాఁడు	...	30
బింకము	బింకములు	55	5
దీర్ఘనో	తీర్ఘనో	...	17
చున్నవి.	చున్నవి.	57	2
(దుఃఖము)	(దుఃఖమున)	...	13
బవేశించును.	బ్రవేశించును.	58	23
తల	దల	59	6
విడువుము.	విడువుము. (అనియతనిని డాయును)	...	15
పన్నాగము	పన్నకము	...	16
(అనిచెంతకేగి) (ప్రకాశముగ)	(ప్రకాశముగ)	...	17
ద్యజియించుట	ద్యజియించుట య	...	25
యన్యజనంబుల	న్యజనంబుల	...	26
నాణమగును	నాణమగును	60	8
గూర్చుచున్నాఁడెవ.	గూర్చుచున్నాఁడెవు.	...	10
ఆహా!	—ఆహా!	61	32
యేని	యేని	62	6
గుర్మార్గుఁడు	గుర్మార్గుఁడు	...	15
ధన్యంతరి	ధన్య. తరి	64	29
రాఘవా	రాఘవా	65	18
నిష్క్రమించును	నిష్క్రమించును	66	32
లంకాపురి	లంకాపురి	68	11
హనుమంతుఁడు	హనుమంతుఁడు	...	27

తపస్వ	ఓపస్వ	పుట.	బంత్తి.
శ్రమయే	శ్రమయే	...	29
శ్రేపకడ	శ్రేపకడ	...	31
కొడుకు	కొడుకు	71	8
మఱిగి	మఱిగి	72	23
రేనసి	రేనసి	...	27
సంయమిద్రుని	సంయమిద్రుని	73	25
సోదరుల	సోదరుల	74	6
క్రచ్చికొన్న	క్రచ్చికొన్న	75	3
అసువుల!	అసువుల	...	18
విసుగున	విసుగున	...	28
చేప్ప	చేప్ప	...	31
ఛైర్య	ఛైర్య	77	3
యద్ధమున	యద్ధరంగమున	79	18
నీరజనయనా.	నీరజనయనా!	80	27
వరము లమోఘములు	వరముల మోఘములు	82	2
రాముని డకు	రామునికడకు	83	25
నీ,	నీ	84	25
సన్యాసి	సన్యాసి	...	30
విచిన	విచ్చిన	85	1
రాముడు	రాముడు	88	8
క్రందించు	క్రందించు	...	22
లక్ష్మణా సమ	లక్ష్మణా సమ	91	24
యభీషణు.	యభీష్టుము	93	13
దనాతరము	దనాతరము	...	17
నిలువరింపుము. (బాగకీదేవిని	నిలువరింపుము బాగకీదేవిని.	...	24
శిరసా	శిరమున	98	27
గురియును.	గురియును.)	99	25
మెరయ	మెరయ	100	10

